

Köttelach (Kotlje), Kärnten

Mirko Osojnik & Bojana Verdinek

Ivan Kuhar - Prežihov Anza
ŽIVLJENJE IN DELO
(1904–1944)

Izdano ob 20. Kuharjevih dnevih in 80-letnici prve
uprizoritve igre Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline

Ravne na Koroškem, 2017

Knjigi na pot

Družina Kuhar z najbolj znanim Lovrom Kuharjem - Prežihovim Vorancem je družina, ki je dala izjemen pečat Kotljam, naši občini in naši domovini. Vsi štirje Kuharjevi bratje so nam veliko dali – vsak na svojem področju. Veže jih ne samo ljubezen do domače pokrajine, ljudi in tradicije, ampak žal tudi to, da niso dočakali visoke starosti. Poleg sestre, ki je umrla v petem letu svoje starosti, je najprej med brati odšel prav Ivan Kuhar. Zaradi tega njegova besedna zapuščina ni obsežna. Toda iz tega, kar je na voljo, je popolnoma jasno, da je bil tudi on velik ustvarjalec, ki pa žal ni imel časa polno razviti svojega življenja in svojih talentov. Bil je domoljub, kmet in kulturni delavec. Gojil je ljubiteljsko kulturo našega podeželja. Tako je zaradi njega dobro ohranjena "koroška ovset" kot del naše etnografske zgodovine, naših običajev, na katere ne smemo nikoli pozabiti. Kulturna zgodovina je gradnik naše sedanjosti in če želimo razumeti današnji čas, moramo poznati svojo zgodovino. Iz nje se lahko marsikaj naučimo, zlasti če se je zavedamo in jo spoštujemo.

In teče življenje pod goro že stoletja. V tem prostoru je živel Ivan Kuhar, druga svetovna vojna mu je pod goro življenje tudi vzela – usmrtili so ga takratni okupatorji. Tako žal ni dočakal svobode, ki jo mi živimo že preko 70 let. Toda za časa življenja pod goro je pustil med nami pečat, ki ga odkrivamo s pričujočo knjigo – kot izraz spoštovanja preprostemu, srčnemu in ustvarjalnemu človeku, ki še živi v spominu ljudi. S knjigo o Ivanu Kuharju zapolnujemo mozaik koroške besedne dediščine in prikaza naših velikih osebnosti, ki so gradili našo skupnost v času, ki jim je bil odmerjen, in v obdobju, ki so ga živeli.

Za izjemno delo se zahvaljujem avtorjema Mirku Osojniku in Bojani Verdinek ter vsem, ki so sodelovali pri njenem nastanku; posebej pa družini Ivana Kuharja, ki je varuhinja spomina (na očeta, dedka, pradedka) in najmočnejša pričevalka o njem. Ponosni smo, da se jim lahko pridružimo v njihovih prizadevanjih s prispevkom skupnosti.

Župan Občine Ravne na Koroškem
in predsednik Prežihove ustanove
dr. Tomaž Rožen

Mirko Osojnik & Bojana Verdinek
Ivan Kuhar - Prežihov Anza
ŽIVLJENJE IN DELO (1904–1944)

Izdano ob 20. Kuharjevih dnevih in 80-letnici prve uprizoritve igre
Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline

Avtorja besedila: Mirko Osojnik in Bojana Verdinek

Jezikovni pregled: Bojana Verdinek

Fotografije in dokumenti:

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem;
Koroški pokrajinski muzej – Enota Ravne; Jože Dežman, Gorenjski
muzej Kranj; Ana Ristič, Kotlje; Danica Hudrap, Ravne na Koroškem;
Alojzija Kuhar, Stražišče; Beno Kotnik, Podkraj; Filip Merkač, Kotlje;
Alojz Štruc, Podkraj; Elizabeta Antolič, Ravne na Koroškem;
AnaPotočnik, Ravne na Koroškem.

Izdali in založili: Občina Ravne na Koroškem in Prežihova ustanova,
zanju: dr. Tomaž Rožen

Ravne na Koroškem, 2017

Oblikovanje: Jani Kogal - Foto Ivko, Karmen Kogal, s.p., Ravne

Tisk: Forma film – M. Žaže, s.p., Prevalje

Naklada: 300 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Kuhar I.

OSOJNIK, Miroslav

Ivan Kuhar - Prežihov Anza : življenje in delo (1904 -1944) : izdano ob 20.
Kuharjevih dnevih in 80-letnici prve uprizoritve igre Koroška kmečka ovset
iz Mežiške doline / Mirko Osojnik & Bojana Verdinek ; [fotografije Koroška
osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem ... et al.]. - Ravne
na Koroškem : Občina : Prežihova ustanova, 2017

ISBN 978-961-90049-7-5 (Občina Ravne na Koroškem)

1. Verdinek, Bojana

291595520

Zahvala

Hvaležnost za sodelovanje pri nastajanju knjige najprej velja vsem informatorjem, ki so s svojimi pripovedmi osvetlili in obo-
gatili naše vedenje o Ivanu Kuharju; posebej med njimi Ani Ristič
in Danici Hudrap, ki sta z dodatnimi fotografijami, s koristnimi na-
sveti in popravki pripomogli k dokončni in pravilni osvetlitvi ži-
vljenja in dela njunega očeta oz. deda, ter Mojci Petrič. Še posebej
se morava zahvaliti Simoni Šuler Pandev iz Koroške osrednje knjiž-
nice za posredovano obsežno in dragoceno gradivo in KPM – Mu-
zeju Ravne za fotografsko gradivo in druge strokovne nasvete.
Hvala Mariji Irmu Vačun Kolar za prvo strokovno branje, drago-
ceno diskusijo in pripombe. In tudi domačim, ki so radovedno in
spodbudno spremljali počitniško delo.

Avtorja

KAZALO

Mirko Osojnik: Ivan Kuhar - Prežihov Anza. Življenjska pot (1904–1944)	7
Bojana Verdinek: Besedna zapuščina Ivana Kuharja - Prežihovega Anzana s prepisom igre in člankom o košnji	34
Avgust Kuhar: Umor pri Prežihu	125
Beno Kotnik: Kmečki praznik v Kotljah julija 1937	131

Ivan Kuhar - Prežihov Anza Življenjska pot (1904–1944)

Piše: Mirko Osojnik

Kuharjev rod

Rod Kuharjevih se je naselil v Mežiški dolini v osemdesetih letih 18. stoletja. Takrat je priimek Kuhar v te kraje prinesel Jurij Kuhar, rojen 19. 4. 1765, sin Antona in Neže Kuhar iz Male vasi pri Globasnici v zamejski Koroški, ki je bil praprapraded naših znanih bratov Kuhar. Leta 1783 se je poročil s hčerko kmeta Zdovca Uršulo Zdovc in se tudi priženil k tej hotuljski kmetiji. Izmed stricov in tet Prežihovih »pušbov« moramo vsekakor omeniti strica Martina Kuharja (11. 11. 1850), tesarja, ki je umrl 5. 9. 1910 kot »bajtlar« pri Encnu (Incnu) v Podgori nad Kotljami. Drugi stric je bil Lenart Kuhar (7. 11. 1859), po domače Tonej v Podgori. Ko se je oženil z Lužnikovo rejenko Marjeto, je postal ponosen kmet, po domače Lužnik v Podgori. Umril je 19. 10. 1937. Teta naših »pušbov« je bila Marija Kuhar (6. 11. 1873), ki se je kot Lužnikova dekla omožila z Alojzom Miglarjem in živela do svoje smrti v Logi vesi nad Vrbskim jezerom.¹

Vse prve »hotuljske« generacije Kuharjev so bile odvisne od dela na zemlji. Tudi tretjo generacijo je zaznamovalo najemništvo in tesarjenje v bogatih gruntarskih gozdovih in v gozdovih grofa Thurna pod Uršljo goro. Anzanov dedej Anza – Janez Kuhar je gospodaril pri Tonejevi bajti, v strmini in gozdni samoti na Kozarnici ob vznožju Uršlje gore. Če vprašate danes v Kotljah, kje je Tonej, vam bodo pokazali znano vaško gostilno. Moški pri Toneju so bili predvsem tesarji. Trdega dela v svežih gozdovih vajeni kmečki ljudje za v zadušljive tovarne pač niso bili.²

¹ Sušnik, dr. Franc: Prežihov Voranc. V: *In kaj so ljudje ko lesovi*, Maribor 1968, str. 87.

² Osojnik, Miroslav: *Od Kotelj do Prežihove bajte*. Ravne na Koroškem 1995, str. 11.

Pri Prézihu na Preškem vrhu

Ko se je 30. decembra 1904 Johanu in Marjeti Kuhar v najemniški domačiji pri Prézihu na Preškem Vrhu 12 kot četrti otrok rodil sin Ivan, sta bila starša stara 38 in 40 let, prvorojenec Lovro 11 let, drugorojeni brat Alojz je imel 9 let, sestra Ana Kuhar pa je takrat štela pet pomladi. Leta 1906 je Kuharjevo družino zaokrožil še četrti sin Avgust.

*Rojstna hiša Ivana Kuharja pri Prézihu, Preški Vrh 12
Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.*

Rod za rodom je vztrajno iskal pot iz »nicin« (senčnih krajev) na prisojne strani in dvema stricema bratov Kuhar je uspelo, da sta kmalu začela gospodariti na svojem. Tudi njihovemu očetu Ivanu (Johanu) Kuharju se je uresničila največja želja, ko je leta 1911 odkupil Prézihovo bajto in okoli nje nekaj nad pet hektarjev setvenega in travniškega sveta in tri in pol hektarje gozda. Sedaj so Kuharjevi končno dosegli, kar so si že dolgo želeli: da so sami svoji gospodarji, da imajo lasten dom in da poženejo trdne korenine v domači zemlji. Kuharjevi sinovi Lovro (Voranc), Alojz (Lojz), Ivan

(Anza) in Avgust (Gustelj) so bili tu doma, ko je njihova najnežnejša mladost že minila. Od tu so se pričele njihove poti v svet v letih, ko se še niso prav zavedali, kaj pomeni biti odtrgan od doma, ki vsakemu človeku predstavlja najlepšo svetlobo in idealizirano lepoto. »Popotniki« so bili samo trije bratje, Ivan Kuhar je moral ostati pri ostarelih starših in skrbeti za domačijo.

Prézihova bajta, četudi skromna in majhna, je bila topel in ljub dom za vse Prézihove »puabe« (fante), vsem bratom pa je bilo skupno, da so se kljub različnemu političnemu prepričanju imeli srčno radi, kjerkoli pa so že bili po svetu in karkoli so že počeli, so v svojem srcu nosili ljubo Mežiško dolino in ta skromni kmečki dom na sončni rebri Preškega vrha. Zato tudi ni naključje, da je velika večina pisem, dopisnic in fotografij, ki so jih bratje Kuharji pošiljali v domovino, bila naslovljena na Ivana Kuharja, gospodarja na Prézihovi bajti.

*Prézihovi pred domačo bajto, okoli 1939
Na fotografiji so (z leve): gospodar Ivan Kuhar - Anza, oče Johan Kuhar, Rajko Kotnik, mati Marjeta Kuhar, Anzanova hči Nežka in (verjetno) Dominik Kotnik.
Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.*

Smrt sestrice Ane

Prežihovi »puḡbi« so imeli tudi sestro Ano, ki pa ji, žal, ni bilo usojeno dolgo živeti. Na Koglu se je Kuharjevima kot tretji otrok rodila hči Ana Kuhar (25. 7. 1899–17. 2. 1905), ki pa je še ne šestletna hudo zbolela in na domačiji pri Préžihu umrla.

Niti drobne fotografije ni ohranjene za ljubo sestrico. Najlepše se ji je oddolžil brat Voranc, saj je v povesti Borba izredno ljubeče popisal njeno zadnjo pot:

“Ko sem bil star enajst let, mi je umrla sestra. Njena smrt se mi je vtisnila tako določno v spomin, da se spominjam natanko vsake minute tistega dogodka. Prišlo je nenadoma. V neki zimski noči me je prebudil oče iz spanja.

»Vstani, sestra Ančka je bolna!« ...

/.../

Ležala je vznak, njen obraz je bil znojen, njene oči brezizrazne, steklene ...

/.../

»Vprašaj jo, ali jo boli?« mi je dejal oče znova.

»Ančka, ali te boli?« sem jo vprašal nežno.

Odkimala je trudno, a odgovorila ni.

Meni se je zasmilila neizrekljivo, zapekla me je vest, ki mi je očitala, da sem bil ž njo tolikokrat trd in osoren. Rad bi bil pokleknil k njeni postelji, objel njeni roki s svojimi in jo prosil odpuščanja ...

/.../

Mati je obvisela nepremično ob vznožju, stara babica pa se je skolebala pokonci, vžgala svečo in z mirno, sigurno roko držala trepetajočo luč v umirajočih sestrih rokah.

»Molite! Umira!« je dejala kratko in suho. Nihče ni molil, ampak vsi smo stali nemi in tihi z veliko, težko bolestjo v dušah, ki so plakale ob njeni smrti ... »³

Kuharjev Anzej

Kuharjev Anzej je bil torej tretji sin Marjete in Ivana Kuharja, staršev bolj znanih in vplivnih sinov: Voranca – pisatelja in politika, Alojza – duhovnika in diplomata in Avgusta – strokovnjaka za var-

stvo pri delu, novinarja in urednika Koroškega fužinarja. Gotovo je prav »odličnost« njegovih bratov bila vzrok temu, da je za četrtem bratom ostalo do današnjih dni bore malo zapisanega. Zato bo tole pričevanje o Ivanu Kuharju temeljilo predvsem na podatkih, ki nam jih ponujajo nekatera pisma bratov Kuhar, na pripovedi najbližjih še živečih žlahtnikov in redkih zapisih o več ali manj bolj prezrtem bratu.

*Ivanova starša Johan in Marjeta Kuhar pred Préžihovo bajto
Vir: Ana Ristič, Kotlje.*

Ko se je Ivan Kuhar rodil, so Kuharjevi že četrto leto stanovali kot najemniki v stari kmečki hiši pri Préžihu. Kuharji so bili znana in spoštovana družina. Čeprav so bili na gruntu le najemniki, je ime po zemlji in domačiji veljalo le za starša in za vse štiri Préžihove fante.

Ko je najstarejši Anzanov brat Voranc dopolnil 10 let, je bil pri domačiji že za krmilca, kmalu pa tudi za volarja in kravarja, dokler niso vsa hlevska dela prešla nanj. Ko je Voranc štel 16 let, je povsod capljal za njim radovedni 5-letni Anzej, kot da bi že takrat slutil, da bo on sam nekoč gospodar na sončnem Preškem vrhu.

³ Kuhar, Lovro - Prežihov Voranc: Borba. V: Zbrano delo, 1. knjiga, Ljubljana 1962, str. 68–71.

Ker so se starši na tem gruntu tudi ustalili, ko so 1911. leta odkupili Préžihovo bajto, se je po tedanji šegi tudi otrok več kot upravičeno oprijelo ime te domačije. Ivan Kuhar je bil torej Préžihov Anza.

Alojz Kuhar pa je od Préžihovih fantov šel prvi v svet. V šolskem letu 1906/07 sta domači učitelj in župnik pregovorila očeta Kuharja, da je dal Alojza v gimnazijo v Celovcu. Stanoval je v Marijanišču in maturo opravil z odliko leta 1914. Odločil se je za študij bogoslovja, ki je takrat gostovalo na Plešivcu (Tanzenberg) pri Gospe Sveti. Posvetitev v duhovnika je doživel 18. junija 1918. Anzej Kuhar je bil takrat star dobrih 13 let in se je bratove primicije z veseljem udeležil.

*Primicija Alojza Kuharja, 18. 6. 1918
Anzej Kuhar sedi kot prvi z leve v prvi vrsti.
Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.*

Kot njegovi bratje je tudi Anzej osnovno šolo obiskoval v Kotljah. Nato so ga vpisali v kmetijsko šolo v Šentjurju pri Celju, šolanje pa je nadaljeval v Ljubljani in tam dokončal združeno šolo. Anzej je svojo mladost preživel v boju za vsakdanjo skorjo kmečkega kruha, saj je bil v tem času edina pomoč materi in očetu pri delu na bajti – bratje so bili namreč že po svetu vsak po svojih opravkih in nalogah.

Voranc je hodil pomagat staršem na Preški vrh edino takrat, ko je Kuharjev Anzej moral odslužiti vojaščino. Ohranjeno je Vorančevo pismo bratu Lojznu (začetek leta 1927), kjer mu predlaga, da naj bi po svojih najboljših močeh pomagal pri čim hitrejši razrešitvi brata Anzeja od vojaščine. Med drugim pravi: »Anzeju sicer pri militerju ne gre slabo, je v magazinu, vendar bi se doma nujno rabil, ker sta stariša sama. Jaz bom seve skušal pomagati pri delu poleti, kakor bom pač mogel, toda to ne bo izdalo dostikaj.«⁴

Anza je tako tudi ob pomoči najstarejšega brata Voranca hitro osebno in politično dozorel, spoznal krivice velikosrbskega režima in se družil s socialno naprednimi razgledanimi ljudmi. Bratje Kuhar pa so se med seboj vedno lepo razumeli in četudi niso bili veliko skupaj in so imeli različne svetovne nazore, so drug drugemu vseskozi izkazovali neskončno zaupanje in razumevanje.

*Iz družinskega albuma
Stojijo (z leve): Lovro Kuhar, prijatelj Lojz Jaš in Ivan Kuhar; sedi: Avgust Kuhar.
Vir: KOK dr. Franca Sušnika.*

⁴ Kuhar, Lovro - Préžihov Voranc: Pisma. I. V: Zbrano delo, 11. knjiga, Ljubljana 1989, str. 11.

*Kuharjev Anzej – mladostni portret
Vir: Ana Ristič, Kotlje.*

Poroka in izjemen način življenja zakoncev Kuhar

24. novembra 1930 se je Ivan Kuhar 26-leten poročil z Merkačevo Lojzko (Alojzijo Sekol, 1904–1980), kmečko hčerko z bližnjega Stražišča nad takratnim Guštanjem. Mladoporočenca sta se spoznala, ko je Anza hodil v kmetijsko šolo v Šentjurju pri Celju, mlada Lojzka pa v gospodinjsko šolo v Celju. V skladnem in razumevajočem zakonu se jima je rodilo pet otrok: Slavica (1929 – umrla sedemletna leta 1936), Ivan (1931 – umrl 1946 za posledicami trpljenja v taborišču), Darinko (1933–1985), Neža, poročena Nabernik (1936–1986) in Ana, poročena Ristič (1942).

*Starša Ivanove žene Alojzije s Stražišča: Jožef Sekol (24. 5. 1878–13. 8. 1956)
in Frančiška Sekol (9. 3. 1881–30. 4. 1964); spredaj v sredini je mlada Lojzka
Vir: Ana Ristič, Kotlje.*

Kljub temu da se je družina razumela in živela v slogi, je bil način življenja zakoncev Kuharjev za tiste čase izjemen in enkraten. Žena Lojzka je ostala na posestvu svojih staršev na Stražišču in tudi otroci so odraščali na domu stražiškega deda in babice. Anza je živel pri svojih starših, kmečka opravila pa je opravljal na obeh posestvih. Najbolj pogosto je bila pravzaprav z očetom na Prežihovi bajti hčerka Nežka.⁵

⁵ Ustna izjava hčerke Ivana Kuharja Ane Ristič z dne 19. 7. 2017.

*Fotografija s poroke, 24. 11. 1930
Vir: Ana Ristič, Kotlje.*

*Domačija pri Merkaču na Stražišču
Vir: Alojzija Kuhar, Stražišče.*

Kuharjev Anza je znal potolažiti svojega brata Voranca tudi v času njegovih evropskih poti, ko je bil najstarejši brat v dolgi politični emigraciji (1930–1939). Vedel je, kako je Voranc navezan na dom, zato mu je redno pisal o razmerah na domačiji in v domačem kraju. Leta 1931 mu je Voranc odpisal, »da so mu njegova pisma prava uteha, ker zna brat tako lepo ubrati domače strune.«⁶ Voranca je namreč vedno zanimalo, kako gre z gospodarjenjem na Prežihovi bajti; kako je stanje v domačih Kotljah; kako bo z letino in odplačili dolgovi in kako hotuljska soseska prenaša gospodarsko krizo. Prav zato je Voranc v letih od 1933 do 1935 po zaslugi brata Anzana še razširil svoje politično in gospodarsko obzorje, saj si je v bratovih pismih, ki jih imenuje »zgodbe o domači vasi«⁷, zagotavljal neprekinjeno vednost o svoji »jamniški soseski«, katere usodo v letih od 1921 do 1930 je kasneje širokopotezno in polno razgrnil v romanu Jamnica. Voranc je v istem pismu (24. 7. 1931) bratu Anzeju očitil le: »... samo škoda, da so tako redka.« Pa ga je hitro tudi opravičil: »Poleti že razumem to stvar, človek se izgara pri delu pošteno in tisti prosti čas, ki še ostane, se človek rad razgrne pod kako lesnačo. – Ti imaš še pa tisto letanje sem in tja, ker si na dveh krajih zastavljen.«⁸ Anza Kuhar je Vorancu kljub napornemu delu na dveh kmetijah predvsem pozimi, ko je imel malo več časa, v pismih podrobno opisoval dogajanje med kmečkimi ljudmi v Mežiški dolini, mu poročal o eksekucijah zaradi zaostalih davkov in opisoval žalostno usodo tistih, ki so jih brezsrčne posojilnice pognale na boben.⁹

Veselje do lova in pomoč pri uradniških poslih hranilnice

Prežihov Anza je rad tudi lovil, če je le utegnil. Tudi z bratom Lojzom, kadar je po vrnitvi iz Pariza prišel na obisk na Prežihovo bajto, in s hotuljskimi prijatelji iz zelene bratovščine je po gozdnih stezicah Preškega vrha, Podgore in Podkrajja pogosto sledil gozdnim živalim. Na pričujoči fotografiji se je leta 1930 fotografiral skupaj z bratom Lojzom ter z domačini Tonejem, Rožankom in Gačnikom.

⁶ Druškovič, Drago: Prežihov Voranc: *Pisatelj in politik*. Celovec, Ljubljana 2005, str. 184.

⁷ Prav tam, str. 283.

⁸ Kuhar, Lovro - Prežihov Voranc: *Pisma. I. V: Zbrano delo, 11. knjiga*, Ljubljana 1989, str. 30.

⁹ Druškovič, Drago: Prežihov Voranc: *Pisatelj in politik*. Celovec, Ljubljana 2005, str. 387.

*Prežihova Anza in Lojz z lovsko bratovščino, 22. 3. 1930
Vir: Danica Hudrap, Ravne na Koroškem.*

V zadnjih letih pred izbruhom 2. svetovne vojne je Ivan Kuhar opravljal tudi uradniške posle v hranilnici, ki je imela sedež v znani guštanjski gostilni Millonigg (pozneje gostilna »Pod Uršljo«).

*Ivan Kuhar v Guštanju, okoli 1940
Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.*

Kmečki praznik v Kotljah 18. julija 1937

Prežihov Anza je aktivno sodeloval pri kmečkem prazniku v Kotljah 18. julija 1937, ki ga je organizirala Živinorejska in pašniška zadruga Uršeljska planina s sedežem v Kotljah ob 10-letnici svojega obstoja. Večer pred praznikom so Hotuljci postavili mlaj, in to kljub prepovedi, s slovensko zastavo. Po slavnostni seji naslednjega dne so začeli živinorejci goniti svojo lepo rejeno lisasto plemensko živino z vseh hribov in globač na razstavo v Kotlje. Kljub opozorilom, naj gojijo predpisano belo marijadvorsko pasmo, so raje redili lisasto pincgavsko pasmo. Njihovi biki zato niso bili patentirani in Hotuljci za njih niso prejeli subvencij. Že v dopoldanskih urah so se pričele priprave za popoldanski spored, za krstno uprizoritev igre »Koroška kmečka ovset v Mežiški dolini«¹⁰, ki jo je spisal Kuharjev Anza na pobudo upravnega odbora živinorejske zadruge. Za uprizoritev je bilo veliko zanimanje, saj so se okrog 14. ure začeli zbirati kmetje in delavci iz vse Mežiške doline, prireditve pa se je odvijala na bližnjem Štalekarjevem dvorišču.

Prišli so Šentanelci in Strojanci, prišli so knapi z Leš, prišli so tudi Selanci, Podgorci, Pamečani in Šantjanžani. Tudi guštanjske »purgarje« in fužinarje je reč zamikala, pa tudi okoličani s Prevalj in Dravograda so prišli pogledat, kaj se godi v Kotljah. Beno Kotnik, p.d. Lobas, je pozneje v lokalnem glasilu zapisal, da »se je v Kotljah nabralo toliko ljudi, kot jih Hotuljci razen na Vorančevem pogrebu do danes še niso videli.«¹¹ Igra pa je bila združena tudi s tombolo, na kateri je kot prvi dobitnik zadela kravo Dularjeva Micka.¹² Narodopisno igro so Hotuljci z velikim uspehom odigrali še v nekaj drugih krajih v Mežiški dolini in je povsod naletela na zelo ugoden odziv.

¹⁰ Kuhar, Ivan: *Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline. Igra v petih dejanjih.*

¹¹ Kotnik, Beno: *Kmečki praznik v Kotljah julija 1937. V: Koroški fužinar, 10. 5. 1959, št. 4–9, str. 37.*

¹² Zabel, Franc: *Spominsko obeležje Ivanu Kuharju na Preškem vrhu, odkrito 14. V. 1978. V: Hotuljski tabor: 35 let, 1978, str. 74–77.*

tizanska javka. Najprej so jo poimenovali »Pri aeroplanu«, kasneje pa »Pod lipo«. Že zaradi Vorančevega političnega delovanja je priimek Kuhar šel domačim gestapovcem na živce. Znan nemčurja, gestapovca Legner in Hauptman, sta obljubljala, da bosta Kuharje uničila. Anza groženj sicer ni jemal najbolj resno, ko pa ga je obiskala Cehnarjeva žena s kratkim sporočilom: »Mož ti sporoča, da beži. S teboj se bo sicer zgodilo nekaj hudega!«, se je le začel pripravljati, da bi ženo in otroke poslal k edinemu dosegljivemu bratu Avgustu na Jesenice.

Tragični 26. junij 1944

Za odhod k partizanom pa se Ivan Kuhar ni mogel dokončno odločiti, ker ostarele matere ni želel odtrgati od doma. Zato so ga, žal, nemški policisti prehiteli; 26. junija 1944 so vdrli k Prežihovi bajti. Žena Alojzija in otroci so bili kot vedno pri Merkaču na Stražišču.¹⁴ Avgust Kuhar v članku Umor pri Prežihu (KF 1953, št. 5–7) verjetno napačno navaja, da je bila Alojzija Kuhar takrat pri njem na Jesenicah; to se je moralo dogoditi že malo prej.¹⁵ Anza je tega dne že vstal; bilo je sivo junijsko jutro. Kar naenkrat je bila hiša polna nemških policistov. Že napol gluho mater so odvedli na Rimski vrelec in nato naprej na Prevalje, njega pa umorili v globači tik pod bajto, še ne štirideset let starega.¹⁶ Ko je Anzanova žena Alojzija Kuhar izvedela, da so Anzano mater odpeljali gestapovci na Prevalje, je odhitela tja in na Preškem vrhu našla prazen dom. Za njenega moža pa so gestapovci trdili, da je zaprt v Celovcu. Nadaljnje obiske na Prežihovi bajti, domačiji njenega moža, so Alojziji gestapovci strogo prepovedali. Napotila se je torej v Celovec s perilom in paketom hrane in ko so ji po dolgotrajnih prošnjah le ustregli in pokazali nekega Kuharja, je ugotovila, da to ni njen mož, ampak neki Kuhar iz zamejske Koroške. Po ponovnem poizvedovanju so ji le rekli, da je bil njen mož Ivan že zdavnaj ustreljen,

¹⁴ Ustna izjava Anzanove hčerke Ane Ristič z dne 19. 7. 2017, da so bili v času umora vsi otroci in mati Alojzija Kuhar na dedovem domu pri Merkaču na Stražišču.

¹⁵ Avgust Kuhar v KF 1953, št. 5–7, piše: »Poslal je ženo k edino dosegljivemu bratu, da bi uredili na kak način, da ne bi bilo treba odtrgati mater od doma. In ko se je žena vrnila — je bil Kuharjev dom uničen, Anza nikjer, mati pa je bila na orožniški postaji na Prevaljah brez vsega in v cokljah.« To je potem po izjavi Anzanove hčerke Ane Ristič napačno povzel tudi Franc Zabel v *Hotuljskem taboru: 35 let*. Vsi drugi smo za njim to napako ponavljali!

¹⁶ Kuhar, Avgust: Umor pri Prežihu. V: *KF*, št. 5–7, 28. 5. 1953, str. 20–21.

niso pa ji povedali, kje je zakopano njegovo truplo. Nemška policija je domačim iskanje strogo prepovedala, decembra 1944 pa so Alojzijo skupaj z otroki aretirali in odpeljali v taborišče v Nemčijo, od koder se je družina vrnila dva meseca po osvoboditvi.

Domači njegovega groba dolgo niso našli, čisto slučajno ga je šele 9. maja 1946¹⁷ odkril Anton Gorenšek, p. d. Lužnik, ko so v Prežihovem gozdu sekali les.

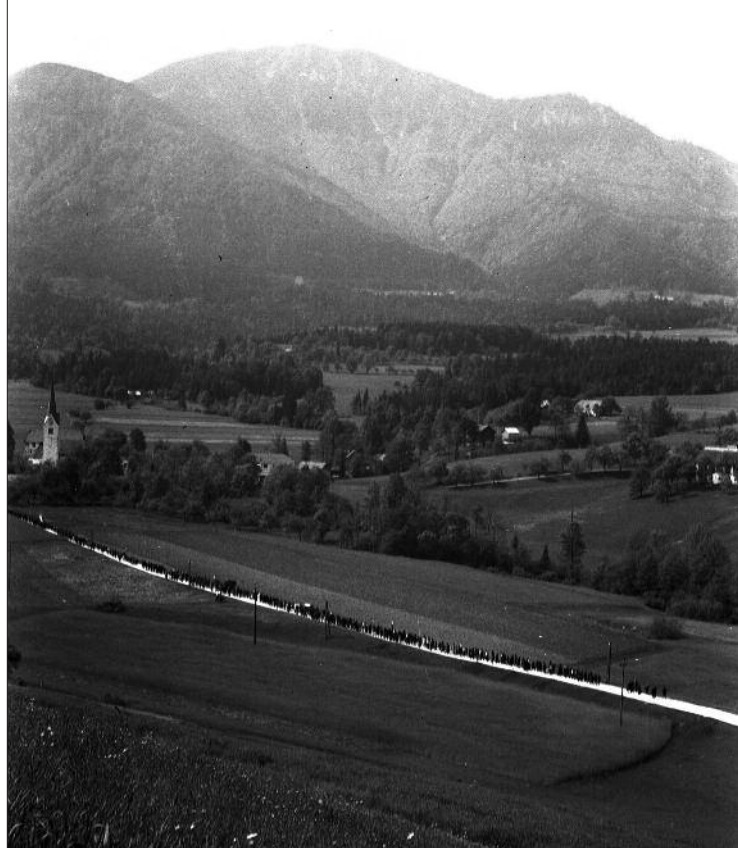
9. maja 1946 so našli v globači pod Prežihovo bajto Anzanov grob
Z leve: Franc Švent, mož Lojzkine sestrične (?), nepoznan, Herman, p.d. Hrvat, Florjan Ivarnik, p. d. Pavšar; v ozadju Ivan Hudopisk, p.d. Mihevo Anza (?), Anzanova mati Marjeta Kuhar - Prežihinja, Anton Gorenšek, p.d. Vužnik, Ana Kuhar, Anzanova najmlajša hčerka, nepoznan, Avgust Kuhar, Anzanov brat.
Vir: KOK dr. Franca Sušnika¹⁸.

Le dobrih 14 dni po najdbi Anzanovega trupla je 27. maja 1946 umrl še sin Ivan za posledicami trpljenja v taborišču.¹⁹ Mame Alojzije pa tudi to ni smelo upogniti, saj je morala poskrbeti za preostale otroke, Darinka, Nežo in Ano. Življenje je hotelo in moralo iti svojo pot naprej.

¹⁷ Franc Zabel v svojem članku v »*Hotuljskem taboru: 35 let*« napačno omenja letnico 1947.

¹⁸ Na hrbtni strani fotografije je rokopisni zapis, verjetno dr. Sušnikov, v transkripciji je takšen: *Našli so Anzana / v strajci je Pavšar (ob materi Vorančevi) / zraven Pavšerja Hrvat / ob materi Vužnik.*

¹⁹ Srebotnik, Franjo: Spomini na Kuharjevega Anzana; V: *Svobodna misel*, 11. 6. 1993, str. 19, navaja napačen datum: »...čez dva dni...« in letnico »1947« namesto 1946.

*Pogreb Prežihovega Anzana, maj 1946
Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.*

Na mestu, kjer so našli njegovo truplo, so borci 14. maja 1978 postavili nov spomenik z besedami dr. Franca Sušnika:

**»PREŽIHOV ANZA / IVAN KUCHAR / 26-6-1944 /
OD DOMA V COKLAH / SEM PRIGNAN /
UMORJEN ZAGREBEN
O NE-ČAS KO TOD / NEČLOVEK JE MORIL«**

*Spomenik v globači pod Preškim vrhom
Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.*

Kulturna zapuščina Ivana Kuharja

Žal je Ivan Kuhar živel prekratko, da bi lahko izpovedal in uresničil vse svoje sne. Niti slutnje prve zarje in svobodne domovine ni dočakal. Nekaj dragocene zapuščine pa je za njim le ostalo.

Leta 1938 so mu v Našem domu objavili prispevek »Kose svitle smo sklepali.«²⁰ V lepem, rahlo literarizirajočem jeziku, čeprav zaradi pomanjkanja izkušenj včasih nekoliko nerodno, je opisal travniško košnjo pri Prežihu z vsemi narodopisnimi posebnostmi tega področja (s pesmimi, delovnimi in zbadljivimi navadami za kratek čas, klepanjem kos, načinom prehranjevanja med košnjo ipd.). Pet strani besedila krasi tudi šest fotografij z ustrežno tematiko (Kuharjev Anzej si kleplje koso pred domačo hišo; Kosci; Oče in mati pred Prežihovo bajto; Kosci so žejni; Značilno petje po opravljeni košnji; Kmetija pri Merkaču na Stražišču).

*Kuharjev Anzej si kleplje koso pred domačo hišo, okoli 1934/35
Vir: KOK dr. Franca Sušnika.*

*»Kakor se koscu striže, tak mu koasa rieže«:
Kuharjev Anza med kosci na Volenovem travniku.
Vir: KOK dr. Franca Sušnika²¹.*

Ivan Kuhar je tudi avtor že omenjene »Koroške ovseti«, ki so jo prvič uprizorili julija 1937 v Kotljah. Kuhar je zbral in uredil že znane koroške običaje pri kmečki poroki (»ovseti«, »ojseti«, »ohceti«), jim napisal ustrezno vezno besedilo in jih uredil v pisan in zanimiv venček nadvse primeren za predstavo na prostem. »Kmečka ovset« je bila zasnovana v okvirih medsebojne pomoči na kmetih, ki so na ta dela običajno pošiljali mladino, ki je imela priložnost, da se поблиže spozna s sosedi. Iz tega poznanstva se je velikokrat porodila ljubezen, ki ji je sledila poroka.

²⁰ Kuhar, Ivan: Kose svitle smo sklepali. V: *Naš dom*, 1938. 2. zvezek, str. 107–111.

²¹ Avgust Kuhar je v *Koroškem fužinarju* to fotografijo tako komentiral: »Košnja pri Volenu. Mati so pravkar prinesli malo južino. Pitje iz vrča nudi dokajšnjo prednost: mošt obdrži dolgo temperaturo kleti, predvsem pa se ne vidi padanja nivoja v posodi in stvar ne razburja okolice. Stari kosci so nas učili, da je treba v takem primeru kratko nagniti in hitro požirati, da ne izpadeš kot oblagovtnež. Na sliki tudi Kuharjev Anza, ki so ga umorili gestapovci na domu leta 1944.« *KF*, 28. 5. 1953, št. 5–7, str. 10.

Potomci, varuhi spomina

Tudi otroci Kuharjevega Anzana zvečine niso imeli sreče, da bi dolgo živeli. Prva njegova hčerka Slavica Kuhar (roj. 1929) je umrla že kot otrok leta 1936 v sedmem letu starosti. Najstarejši sin Anzej oz. Ivan Kuhar (roj. 22. 2. 1931) je umrl 27. maja 1946 za posledicami trpljenja v taborišču. Drugi sin Darinko oz. Davorin Kuhar (roj. 1933) je umrl že leta 1985, star komaj 52 let. Z ženo Zofko, roj. Šumnik, sta imela dve hčerki: Darinko (roj. 1966) in Mileno (1968). Sestra Neža Kuhar (roj. 1936), poročena Nabernik, mu je sledila čez eno leto; umrla je leta 1986 v petdesetem letu starosti. Imela je hčerko Sonjo (roj. 1960).

»Tako sklepamo rod. Še so bili Kuharjevi fantje v njegovi družini, a so umrli. Zdaj Kuharjev v Kotljah ni več. Pičlih dvesto let so bili v Kotljah.«²²

*Poroka Neže Kuhar in Dominika Nabernika, 1960
Vir: Alojzija Kuhar, Stražišče.*

*Poroka Ane Kuhar z Aleksandrom Rističem, 1963
Vir: Ana Ristič, Kotlje.*

*Poroka Darinka Kuharja in Zofke Šumnik, 1965
Vir: Ana Ristič, Kotlje.*

²² Sušnik, Tone: Moja srečanja s Kuharji po uršljegorskih globačah... V: Prežihov Voranc (1893–1993): zbornik prispevkov s simpozija ob 100-letnici rojstva. Maribor 1993, str. 174.

*Z leve: Anzanovi hčerki Neža, por. Nabernik, in Ana, por. Ristič, Darinkova hčerka Darinka, Anin sin Aljoša, za njim Anzanov sin Darinko Kuhar
Vir: Ana Ristič, Kotlje.*

*Z leve: Anzanove vnukinje Danica Ristič, Darinka Kuhar, Milena Kuhar, Sonja Nabernik in vnuk Aljoša Ristič (na stopnicah);
za njimi Daničin in Aljošev oče Aleksander Ristič
Vir: Ana Ristič, Kotlje.*

Očetov spomin varuje hčerka Ana (roj. 1942), poročena Ristič, z možem Aleksandrom, hčerko Danico (1963) in sinom Aljošo (1974). Profesor Tone Sušnik jo je tako označil: »Z Ivanom sem se srečal ob njegovi hčerki Ani Kuhar, zdaj se piše Ristič ... Ana živi v Kotljah in ima lep dom. Kot svojčas Gustelj zdaj stoji Ana med včasih sprtimi Kuharji.«²³

Tu so, seveda, še vsi vnuki in pravnuki, ki so ostali zvesti ljubi koroški zemlji. Poslanstvu svojega deda je zelo blizu vnukinja Danica Ristič, poročena Hudrap, ki v ravenskem kulturnem zavodu tudi skrbi za promocijo koroške kulturne dediščine.

²³ Prav tam, str. 174–175.

Epilog

Tudi Ivan Kuhar je, tako kot vsi Prežihovi sinovi, koreninil v domači zemlji in iz nje črpal moč za zvestobo slovenskim koreninam, ki jo je bilo v tistih časih treba dokazovati s trpljenjem, krvjo in včasih tudi s ceno lastnega življenja. Četudi se ni dvignil čez vrhove kot njegovi bolj znani bratje Lovro, Alojz in Avgust, je nedvomno tudi on storil za domači kraj in za domovino toliko, da mu lahko brez omahovanja pripišemo, da je bil razgledan kmet – humanist, patriot – borec za lepši jutri in tihi ljubiteljski kulturni delavec.

Ivan Kuhar - Prežihov Anza
Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.

Literatura in viri

- Druškovič, Drago (2005). *Prežihov Voranc: Pisatelj in politik*. Celovec, Ljubljana.
- Kotnik, Beno (1959). Kmečki praznik v Kotljah julija 1937. V: *Koroški fužinar*, 10. 5. 1959, št. 4–9, str. 37.
- Kotnik, Beno (1963). Kmečka ovset v Mežiški dolini. V: *Koroški fužinar*, 8. 2. 1963, št. 1–3, str. 25–36.
- [Kuhar, Avgust] (1953). Umor pri Prežihu. V: *Koroški fužinar*, 28. 5. 1953, št. 5–7, str. 20–21.
- Kuhar, Ivan (1938). Kose svitle smo sklepali. V: *Naš dom*, 2. zvezek, str. 107–111. Hrani: Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem. Signatura: K 1054/1938.
- Kuhar, Ivan (1937). *Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline: igra v petih dejanjih* (tipkopis). Hrani: Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem. Ms Kuhar, Ivan: Koroška.
- Kuhar, Lovro - Prežihov Voranc (1962). Borba. V: *Zbrano delo*, 1. knjiga. Ljubljana: Državna založba Slovenija. Str. 48–71.
- Kuhar, Lovro - Prežihov Voranc (1989). Pisma. I. V: *Zbrano delo*, 11. knjiga. Ljubljana: Državna založba Slovenija.
- Osojnik, Miroslav (1995). *Od Kotelj do Prežihove bajte*. Ravne na Koroškem.
- Osojnik, Miroslav (2000). Kroki o Ivanu Kuharju. V: *Koroški fužinar*, št. 1, str. 9–11.
- Osojnik, Miroslav (2003). *Ivan Kuhar. Bratje Kuhar – Prežihovi »pobi«*. Ravne na Koroškem. Str. 7–10.
- Srebotnik, Franjo (1986). Grob si je kopal sam. Mučeniška smrt Vorančevega brata. V: *Večer*, 23. 1. 1986, str. 5.
- Srebotnik, Franjo (1993). Spomini na Kuharjevega Anzana. V: *Svobodna misel*, 11. 6. 1993, št. 11, str. 19.
- Sušnik, dr. Franc (1968). Prežihov Voranc. V: *In kaj so ljudje ko lesovi*. Maribor: Obzorja. Str. 74–89.
- Sušnik, Tone (1993). Moja srečanja s Kuharji po uršlje gorskih globačah ... V: *Prežihov Voranc (1893–1993): zbornik prispevkov s simpozija ob 100-letnici rojstva*. Maribor: Kulturni forum. Str. 170–175.
- Zabel, Franc (1978). Spominsko obeležje Ivanu Kuharju na Preškem vrhu, odkrito 14. V. 1978. V: *Hotuljski tabor: 35 let (1943–1978)*, str. 74–77.

Ustna vira

Ana Ristič, Kotlje 66, hčerka Ivana Kuharja.

Danica Hudrap, Trg svobode 14a, Ravne na Koroškem, vnukinja Ivana Kuharja.

BESEDNA ZAPUŠČINA IVANA KUCHARJA - KUHARJEVEGA ANZANA

Piše: Bojana Verdinek

Kuharjev Anza živi v spominu domačinov

Osebnih spominov na Ivana Kuharja - Kuharjevega Anzana je bolj malo, saj je od njegove smrti minilo 73 let. Bleda slika o njem ostaja pri ljudeh, ki so ga poznali kot otroci predvsem preko stikov svojih staršev. Tako tudi pri njegovi (edini še živeči) hčerki Ani Ristič, ob njegovi smrti leta 1944 je bila namreč stara komaj dve leti. Njen najbolj pretresljiv spomin na očeta je vezan na dan, ko so ga po vojni slučajno odkrili zakopanega blizu domače hiše na Preškem vrhu. Njena pripoved o tem je zapisana v *Lesenih coklah*¹ in je v naši knjigi ponatisnjena.

Za Kuharjeve »pobe« pravijo, da so bili kljub različnim svetovnim in ideološkim usmeritvam zelo povezani. Imeli so se radi in si v težkih trenutkih pomagali. Izjemno občutje povezanosti in pripadnosti med brati se nadaljuje v prihodnost z njihovimi nasledniki. Naše sogovorko – Vorančeva pravnujinja, Anzanova hčerka in njegova vnukinja – s toplino govorijo o velikih možeh svoje in naše skupne preteklosti.

Pripovedi odkrivajo Ivana Kuharja kot dobrega človeka. Bil je pravi kmet; gospodaren in napreden. Znal je pridelati dobro sadje, da se je lahko veselil dobrega mošta in se z njim pohvalil. Kmetiji je zvišal vrednost, s tem da je do hiše napeljal vodo. Delal je na dveh kmetijah; najprej je postoril bistveno na ženini (pri Merkaču), potem še na Preškem vrhu. Kako je doživljal življenje ločene, a vendar povezane družine, ne vemo, a gotovo mu ni bilo lahko. Rad je imel otroke in poskrbel tudi za bratovi (Vorančevi) deklici, kadar je bilo potrebno. Od vseh Kuharjev je premogel največ vedrine in otroške navihanosti, ki jo je znal deliti z ljudmi okoli sebe, posebej otroki. Menda je bil pravi mojster v pripovedovanju in posnemanju karakterjev ter posebnosti oko-

liških ljudi. Umrj kot ena izmed žrtev fašizma – veliko prezgodaj in premlad. Kmetija na Preškem vrhu (spomnimo se veselja Anzanovega očeta, da je končno po dolgih letih boja in trpljenja prišel na svoje) je za dolga leta prešla v najemniške roke in doživljala različno usodo, dokler ni postala eno glavnih kulturnih obeležij Koroške.

Pripovedi so zapisane, kot so bile povedane, torej gre za prečkovan, bolj ali manj koroški narečni govor. Zapis kaže na to, da govorci v večini ne govorijo več narečja, kot ga je opisal Tine Logar leta 1975 v knjigi *Slovenska narečja*, ampak se eni bolj, drugi manj bližajo knjižnemu jeziku. Ne sliši se več npr. štekanje štam, ampak le še tam, več je postal več idr. Z zapisom govornice besede nam govorci odkrivajo svojo jezikovno podobo, ki hkrati kaže na različno jezikovno podobo današnjega kraja in časa.

Zapis ni dialektološki, upošteva pa priporočila slovstvene folkloristike o zapisovanju govornice besede. Običajnim črkam knjižnega jezika je dodan znak za polglasnik (ə) in je zapisan, kadar gre za izpust/redukcijo samoglasnika, je nosilec zloga ali sta z njim zapisana koroška dvoglasnika (zgodaj → zguəda in svet → sviət). Koroška posebnost »šwapanje« (pojav, pri katerem se l pred samoglasniki izgovori kot w) je zapisano s črko v, npr. šla → šva. Zaradi lažje berljivosti so zvoneči nezvočniki (b, d, g, z, ž) v izglasju zapisani kot v knjižnem jeziku, npr. grob, vodovod, mož, rad idr. Besede, ki se v narečju naglasijo drugače kot v knjižni normi, imajo zapisan naglas.

Pripovedi

Biu je pravi kmet

Po pripovedovanju se ga spomnem kot kmeta, šolanega.

Hoto je met tudi dobər mošt. To je biu ponos usake kmečke hiše. In je tut prepeucau use sadje od tu dol proti Kotljam. Iz šentpavelske drevesnice si je dau pripeljat izbrane sorte. Točno je vedo, za katero vrsto mošta morš met katero sorto. Zelo je delau na tem.

Mojca Petrič, Preški Vrh, 2017

¹ Bojana Verdinek: *Lesene cokle. Folklorne pripovedi Mežiške, Mislinjske in Šaleške doline*. Ljubljana: ČZP Kmečki glas. 2002. str. 182.

Anza sadjar

Ekstra ne vem kaj ... prəšo je pa zmirn k našem atijo na obisk. Sadjarja sta bva oba, privat, in sta se vejko o tem pogovarjava, ka bota sadiva ... pa pevco¹ je (drevje) Anza, sigurno atijo tot. Pa pər Koroški ojseti sta sodelovava.

Terezija Pepevnik, Kotlje, 2017

¹ pevco – cepil

Drevesnica

Tud pri Merkačo, na ženini kmetiji, je meu, na enem vølkem trauniko blizo goše, drevesnico. Pa tam za kaščo, kjer je biu vrt (Zdaj je tam hiša.) sta z dedijem sadiva japke; šarlamouski, aleksandrouke, mošančke, rdeče pa zelene bobouce ... pa cele vrste sliu tam douta od štale; prpče, ringlo ... To je grato en vølek sliunek¹.

Ana in Aleksander Ristič, Kotlje, 2017

¹ sliunek – nasad sliv

Anza je vodo zrihto

In ... vodovod je naredo. Ki je bil še do nedauna u uporabi.

Dol je biu vedno problem z vodo. In je naredo zajetje na svoji zemlji – tam pod cesto v eni globači in jo do hiše potegno.

Biu je napredən kmet. Napredno je razmišljau: »Voda je osnova, da ne boš hodo kam dauč douta u en grabn¹ pojo.«

Anza je vodo zrihto. Prej so meli hude težave.

Mojca Petrič, Preški Vrh, 2017

¹ grabn – globel

Dvojno žiuleje

Je meu tako dvojno žiuleje, da je tu biu pa pər Mərkačo. Jəs sn bol pər mami bva na kmetiji. Je hodo k nam še kər pogosto, ker je najprej gər obdelo zəmlo, pol pa še to, na Kuharjevi bajti. Neža, moja sestra, je živeva pər atano pa mu pomagava. Ona ga je bol poznavava.

Ana Ristič, Kotlje, 2017

Mladoporočenca Ivan Kuhar in Alojzija Sekol, 24. 11. 1930
Vir: Osebni arhiv Ane Ristič.

Nadomestek očeta

Meva sn srečo (čeprau ni bva glih sreča, da naša teta ni meva otrok), da sta bva z mano teta in njen mož Miha, ki je bil meni en tak nadomestek. Biu mi je krstni botər in sn ga klicava goti¹. Jəs sn pol vølko zrauno njiva² hodva, sn bva od Portoroža do Sečoul do ne vem ke sn hodva zrauno ... edino douta v Zenico me mama ni postva jət.

Si pa živo tək u enem pomankanju, čeprau je biu stric zlati stric, zlati goti, mi je vedno teta rekva: »Zdaj ga pa jədi iskat!« Mi nikol ni žau besede reko, nikol kaj grdiga. On je samo reko: »Moja straža je prəšva! Grema domo.«

Ampak očeta pa ni bvo.

Ana Ristič, Kotlje, 2017

¹ goti – boter, ² njiva – njiju

Ja, Anza, naš

Z njim sm bla najbolj povezana prek Vide. Ona je mela Anzana na steni skoz – saj je taka znana fotografija. Anzana je mela v izjemno lepem spominu.

Voranca ni blo in on je nje biu neke vrste ata. Tæsti cajt, ko ga ni blo! In ona je o njem govorla take lepe stvari! ... Predvsem to, da ji je biu tud tovariš. Da sta skup potegavščine delala, pa da sta strašila koga.

Mojca Petrič, Preški Vrh, 2017

Skrb za nečakinji

Vida pa Mojca sta vólko živele što pər bajti zrauno bice pa dedija. Tod ata naš je vólko za tæste deklete skrbo; bol ko sam Voranc, ko ga ni blo.

Ana Ristič, Kotlje, 2017

Pred Kuharjevo bajto brez Voranca, okoli 1935

Na fotografiji: V l. vrsti z leve: Vida Kuhar, Vorančeva starejša hčerka, Johan Kuhar, Marjeta Kuhar in Mojca Kuhar; Vorančeva mlajša hčerka; zadaj z leve Ivan Kuhar in Marija Kuhar; Vorančeva žena.

Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.

Zmržjen kròh

Mojga fotra se je bol spomnava Neža, sestra moja. Neža ogromno, ker Neža je bol pər njəmo štò živeva. Tud tu u šolo hodva. Jæs se spomnem ene anekdote, ko je ona prajva. Ko je šva u šolo zutra, ji je reko, da mæra jæt kròh greda kupit po sta se pa z Mojci po celih Kotlah okrog potepale ... Ko sta duəmo prašle, je biu pa kruuuuh trd!!!

Je reko: »Zej pa ne vem, a bom njiva?! ... « No, prosim, a jiva bo pørtepo al ka bo z njima naredo, ker sta z zmržjenemo kruho domo prašle.

Ampak kruh so po še klup temo lahko jèdli, ker se je kruh otajo, al.

Ana Ristič, Kotlje, 2017

Mi, otroci, pri Anzanu in njegovi mami

Otroci smo letali gərta na Kuharjevo bajto. Gərta Meti, mami. Ona je zmirn naliva kisevega mleka pa nam dava, da smo jedli. Mavo smo se z je¹ prauhali pa leteli nazaj. Štalekarjeu Franc pa Gačnikova Roza je bva zraun ... Ona je tod rada vidva, da smo otroci pørleteli.

Anza je pa zmirn kaj devo, kosiu je pa žvat² je meu. Pridn je biu, ja.

Terezija Pepevnik, Kotlje, 2017

¹ z je – z njo, ² žvat – živali

Vicmoher¹

Oče je bil tak vicmoher, no, ne glih vicmoher, ampak znau je besedo spèlat v humor; moj brat Darinko je meu precej tega po očetu. Tud Sušnik je neki zapiso, da sta bla Lojz in Anza duhovita. Gustl pa ne tejko².

Ana Ristič, Kotlje, 2017

¹ vicmoher – šaljivec, ² tejko – toliko

Biu je nabrit

To mi je mami rekla, da je meu tako lastnost, da je znau bit nabrit. Ampak u pozitiunem smislu, inteligentnem ... ni biu žaljiu.

Baje je to lastnost podedovau Mojcin starejši sin Markec. Kot otrok je na domačih zanimivih večerih tud znau skeče priredit.

Mojca Petrič, Preški Vrh, 2017

Ni meu samo Voranc rad solate

Tud Anza je rad meu solato! Da vam čisto tək povem.
Meni je že bica omenla pa tud pol moja mama o tem, kək sta Anza in bica Vida šla tifo rabutat.
Tu, u tej hiši, je živeu Čas. Čas je meu gartl na treh lokacijah tu okol.
In onadva sta šla tja (malo vstran od hiše) zvečer po tifo.
In je rekla bica: »To je bla najbolj dobra tifa u žiuljenju!«

Mojca Petrič, Preški Vrh, 2017

Dobər pripovedovauc

On je zelo dobro znau pripovedovat. In zvečer, ko səvəda ni blo televizi-
zije, so se zvečer usedli pa si zgodbe govorili. In on se je tək uživeu u ra-
zlične zgodbe, da se je use skup spremenilo v eno igro – s tem, da je sam
use vloge meu.

Znau je izredno dobro oponašat (tud ljudi iz okolice – al s kako hibo
al govor ...) in se je tək uživeu u karakter, da so ble to prave predstave.
In menda je rekla pol mama Marjeta: »No, Anza, zdaj pa malo manj!
Dečve bi morale spat!« Vida in Mojca.

Mojca Petrič, Preški Vrh, 2017

Šop lasí

Mojga očeta Anzana se samo to spomnem, ko so ga našli. Jəs sn bva
zrauno. Məni je sàmo to ostavo od njega.

Tək se spomnem na təstmo ròbo gər sma s təsti Lešnekovi bici, od moje
bice sestri, stale. Jəs sn bva takrat stara ene šəst ... pet let. Jəs se sàmo
spomnem, ko sn rekva, da naj ga za ləsi pocukajo, da bo pa ustau gər.
Se spomnem, da je pol mama na račun təzga, ko sn jəs rekva, naj ga
za ləsi pocukajo, potegnava von tak šop njegovih ləsi ... Təsti ləsi, mi-
slim, da so še dàns pri Mərkáčo nətra za enim stàbrom – u stari bajti.

Ana Ristič, Kotlje, 2000

Na atanou grob

Mi smo hodli na atanou grob s kojni, z vozom, no. Mama je na začetku
še kər vejko hodva.

Ana Ristič, Kotlje, 2017

Pogreb Ivana Kuharja, maj 1946

Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.

Najemniki na Kuharjevi bajti

Mi smo bli najemniki na Kuharjevi bajti. Od leta 1947 do 1955. Smo
sejali žito pa tri krave smo meli. Celo posestvo je bvo u najemo.
Lastnica je bva Lojza Merkačeva, Anzanova žena. In ko smo se mi
uselili, so bli gər še prejšni najemniki, Lukanovi, še niso dobli ke drugi
... in smo bli usi skop, kak mesənc. Onih sedn pa mi štirje. In se spom-
nem, da smo otroci mərli na səno ležet.

Od pet do trinajst let sn bva stara in sn u Kotlje u šuvo hodva. Pər šta-
lekarjo je bva pa pošta in sn usak dan tja leteva pa pogledava, če je za
Kuharco kaj pošte. In ona mi je dava vedno kaj za jest; kruh, namazan
s putrom pa marmelado.

Jožica Kačič, Preški Vrh, 2017

Anzanou grob

Za Anzanou grob so zadouženi zveza borceu u Kotleh. Jæs sn bva dvandvajst let tajnica in vem, da smo usako leto koga zadoužili, da je grob mavo porihito pa svečko pəržgau. Knezova, Joža, pa Albina Serec sta ble najbol za to. Albina je tæk nesva stricu, Anza je biu njen stric.

Jožica Kačič, Preški Vrh, 2017

Ti s' pa Kuharjeva

Kuharjevi pobi so meli eno sestro, ki je bva Ana. No in po tisti Ani sn jæs mərva¹ dobit ime, po teti, al.

Da bi se očeta osebno spominjava, se ga ne. Naša mama pa tod nikol ni kaj glasno govorva o očeto, nismo kaj zvedli. Šele pol, ko sn odraščava, sn začeva očeta dožiulat, ka je biu on. Se spomnim, ko so mi u fabriki začeli prajt: »Ti s' pa Kuharjeva!« Pa Kuharjeva gər pa Kuharjeva dou. Takrat sn šele začeva dojemmat, da gre za en tak rod, ko je neka uredn.

Jæs nisl kaj naredva, lahko pa smo ponosni na njih. Tud ko sn prebrava ouset pa o košnji, rečem, da to ni kər tæk.

Ana Ristič, Kotlje, 2017

¹ mərva – morala

IVAN KUCHAR

KOROŠKA KMEČKA OVSET
IZ MEŽIČKE DOLINE²

Igra v petih dejanjih

O S E B E : Danijev: bogat kmeč star 59 let oče neveste
Liza: njegova žena stara 56 let, mati neveste
Klemen: njun edini sin star 29 let
Lenčka: njuna najstarejša hčerka stara 23 let nevesta
Tina Vodovski: bajtar ženin star 25 let abs.kmet.sole
Treza: dekla pri Danijelu bolj priletna
Jurij: hlapec pri Danijelu
Tomaž: hlapec pri Danijelu star 59 let
Kristej: Tinetov brat star 12 let
Nadvar: ugleden kmet Tinetov boter in vaški župan
Jesenik: premožen kmet
Štukova mati: mati ta široka nevestina teta
France Stanetov: camar star 25 let
Francika Danijelova: družica stara 20 let
Ančka Danijelova: sestra stara 18 let
Žibov: bogat samostojen kmet
Kumrov Joza: kmetški fant
Kovov Tevža: kmetški fant
Štukova Pepca: nevestina sorodnica
Štukova Gilka: nevestina sorodnica
Štukova Tončka: nevestina sorodnica
Stebrov Grega: Občinski ubogi, precej star
Vaška klepetulja: stara ženka
Burjakova Julia: mlajša ženka
Polona: kuharica na gostiji
Jerčka: tafeldekarca /strežnica/

Prvo dejanje

Preprosta kmečka hiša, ob cesti z poletno hišico, kjer se vidi celo dvorišče: vhod v hišo, v hlev in nekaj voz in drugo ropotijo. Obleka delavniška na kmetih

1. prizor

Lenčka: /prihaja proti domu ter se obrača nazaj po poti od koder je prišla. Oblečena v čedno poletno kmečko obleko./Tine je že na pozorišču oziroma dvorišču./

Tine: Ali boš jutra šla k prvi ali k drugi maši?

Lenčka: Najbrž ta drugi./Bolj tiho in gleda nazaj/

Tine: In tam se potem dobima drugače pa pridemo jutra zagvišno.
/polagoma z govorenjem odide/

Lenčka: Vela, srečno! /Maha z roko v pozdrav/

² Objavljamo enega od prepisov, hranjenega v KOK dr. Franca Sušnika. Ker je mestoma nepopoln, smo te dele (z določenimi pravopisnimi in jezikovnim popravki) nadoknadili.

Danijev: /Stoji na dvorišču in si žvižga. Obblečen v delavniško oble-
ko zavíhanimi rokavi srajce, brez suknjiča/

Lenčka: /Odhití naglih korakov proti domu./

Danijev: Kje si se druž potiepava tak dovgo, a neviš, da je doma tak
notno, nas ko je glih sobota in bo prej fairant

Lenčka: Pri Stukovi Pepci sm bva, ko se glih spravlja v gospodinjstvo
šuvo /odide v hišo/

Liza: Kje je le kaj bva, in kdo je tista Štukova? /Nese nekaj v
predpisniku./ Ti Jaka a si ga kaj vidu kak se je na skrivaj
umakniv zad

Danijev: Pa koga no? /bolj jezno/

Liza: Saj pa vendr veš, Vodovskega Tineta, ki menda misli na našo.

Danijev: Bajtarjevega? Je pa ja še pri vojakih.!

Liza: Za mojga dele naredi kakor češ, ko se pa že tak dovgo rača
mata. Včeraj je menda prišel domov

Danijev: Ta mladi Žibov bi biv, kaj vaše prazne čenče/se obrne in gre/

Liza: Ah tisti, ko je lump, pa tepe se rad

Francka: /Príde mimo starih dveh/ Jaz bi ga notva pa če bi zvati
cekini leteli od njega /odide/

Danijev: Krave spravita z Ančo na pašo drugo pa tiho/kaže s prsti
proti hlevu/

Liza: Tine je res bolj revnega stamu, biv pa je v kmetijski šuvi,
se že ja kar od davč pozna od drugih!

Danijev: Žibov je bogat kmet al kak še zdaj riečejo veleposestnik
/obrnjen v stran/

Liza: Oh kak si tamast, ka pa maš od tistih vejkih galej, kar pa
samo jezo s posli

Danijev: Žibov ma pa Žibov dnarja da je kaj!

Liza: Ka samo gnar ta prvo je da se zastopta drugo pa samo od se-
be príde /gre v hišo/

Danijev: Denar je sveta vladar /se obrne in gre proti skednju/

Ančka: Oče s Francko sma vole tudi spustile na pašo, danes ko ma jo

cajt /príde iz hiše ter govoreč Danijevu/

Francka: /Príde za njo/ Ka nič ne rečejo, pa jih že gvišno meša ko
pa je le bvo dreč?

Ančka: Oh tak več tistega Žibovčega mogočnega ko se tak nareja
ko bi biv Boh ve ka očjo sprajt v našo žvahto

Francka: Kura ga naj pikne./Odhití proti vežnim vratom od koder
se čuje ženski glas./ A n č k a !!!!!

Treza: Klemen pa nas dovgo ni s Folane /nese ška na glavi od
hiše proti hlevu/

Ančka: Glih zdaj príde! /Pobira nekaj po tleh in pometa/ Hijo
tibo /se čuje za voglom/

Klemen: Ančka prinesi konjema sena. što dole ga ni nič več, jaz sm
pa tk zmatran! /izprega konje/

Žibov: No Klemen, kje si pa čak hodiv si menda šele zdaj príšv

Danijev: Dober dan Žibov, no od kod pa ti? /se znajde nekje na dvo-
rišču in mu gre nasproti/

Žibov: Buh daj raz sejm hodim /mu smehlja je ponuja roko/

Klemen: Nekaj je narediv škarta pa ne vejko /proti očetu/

Danijev: Štak znajo ti preklemani antlmani

Žibov: Zdaj gre lis menda druž grr, tak sem čuv na sejmu!

Danijev: No pujdi mavo v hišo, da nam spanja ne odneseš/odideta/

Ančka: Štu maš Klemen povn koš sena /prinese koš ter ga postavi
pred hlev pogleda za očetom ter vzdihne zase/ Oh ta terc
je že druž štu/

Danijev: /požvižga/ Prinesi Lenčka mošta, ta poljšega v kotu/Na
pragu stoječ naroča, nato gre zopet v hišo/
/Medtem prideta hlapca Jurij in Tomaž spravit vozovž pod
streho/

Ančka: Lenčkaaa, Lenčkaaa /kliče nato pometa dalje/

Lenčka: Ka pa neki očes? /príde iz vogla/

Ančka: Ženina imaš v hiši prinesi mu mošta in kruha, a nisi čuva očeta ko so te klicali?

Lenčka: Saj sem jih /Gre v hišo iz katere se vrne vsaj nevolna v rokah nosi vrč/ / Od hleva sem pride Klemen in se postavi pred Ančko/

Ančka: Klemen počakaj no Lenčka je šva po mošt, pa ga fejst potegni si gvišno bol žajn kot pa oni prismojenec v hiši. Oh jaz ga ne morem videti

Lenčka: /Pride z vrčem/ Na napij se.

Klemen: O zdaj ga pa bom /vzame vrč pije dokler ga ne izprazni/ O pa šeti je bil pa dober!

Ančka: Čuješ Lenčka, oča že druč kličejo, hitro ga nesi /žvižganje/

Lenčka: Mrm jit po drugega, dokler bo še že počakav se ni bat, da bi se mu prej krof posošu /odide v klet/

Klemen: Odkod pa je prišv pa po ka pa?

Ančka: Maj pa tak veš, za Lenčko hodi, in oče so tak zarukani da bi mu kar vse zbulali!

Lenčka: Klemen pridi v kuhinjo jest /Nese vrč. Klemen ji sledi/

Kristej: /pastir pride z kratkimi hlačamâ velikim klobukom na njem pa veliko pero/ Dober dan!

Ančka: Buh daj, No ka pa bi ti rad mev?

Kristej: Tine mi je naroču, naj grem sem k vam prost če bi vaš oče pustili al pa otl no, spustit bika na našo kravo ko se tak poja.

Ančka: Poja se? To je pa čudna rieč, počaj jih grem pobarat. Ja zaka pa nista kravo kar prignava! /odide v hišo/

Kristej: Dober den Ače. /Sname klobuk z glave/

Danijev: Vaša krava se poja hahahaha. Zakaj pa jo zadružnemu biku ne ženete, ko je švajcarske sorte in je vaš Tine tudi v odboru nekaj!

Kristej: Pa ne vela dve sorti skup mešat!

Danijev: Hahaha, ti pa Tini sta oba kup ana vejka terca /le tak mu

povej/ pa še vaša zadruga cu. Če so ga v kmetijski šuli štako učili po bo že žavasten pauer. Reči mu še že glih oče, pa naj kravo le pržene! /Odide v hišo/

Lenčka: Pa ne praji Tinetu kar so oča rekli, da se ne bo tak jezu, oča so bul sami svoji. Po pozdravi ga v mojem imenu /Izroči mu nekaj v papir zavitega/

Kristej: Pa Buh vonaj, no pa srečno taj! /odide/

Ančka: Ko pa pošiljaš pozdrave drugemu, ko pa maš ženina v hiši haha /Ančka pride med tem na oder, ko se onadva pogovarjata/

Lenčka: On se naj gre pa le kar solit, če me pa bojo dovgo silili ž nim grem pa kar v mesto služiti!

Žibov: No Lenčka boš šva z mano? /Dančev in Žibov stopita iz hiše/

Lenčka: Nimam cajta mam še sviže za futrat

Žibov: Pa srečno oča, se pa jutri druč oglasim ko je glih nedelja /se polagoma spravlja/

Danijev: Le pridi se bo še že premisluva, pa vahko nuč!

Žibov: /zaključje proti hlevu/ Lahko nuč, Lenčka!

D r u g o d e j a n j e

Fraznično razpoloženje Vsi ki v tem dejanju nastopajo morajo biti praznično oblečeni. Čas: nedelja popoldan pri kmetski hiši z pometnim dvoriščem.

Danijev sedi pri mizi v letni hišici, brez suknjiča čita Koroško glasilo " K O R O Š K I K L I C Ź

1. prizor

Danijev: Liza je vešpar že minul?

Liza: Maj bo pa že ka pa te briga, bi biv pa v cerkev šev / v roki nosi mašno knjigo, pride iza vogla/

Danijev: Pa kje so naše dekleta?

Liza: Fri vešpru!

Danijev: Zato pa baram če je že minuv /odide v hišo/

Liza: A bejši no /gre ven za hišo//Francka, Lenčka in Ančka se prispejo proti domu, malo zamišljene, Lenčka kar zgine v hišo med tem pa pride Klemen iz hiše/

Francka: Klemen nas pa res pridejo!

Klemen: Ali naš oča že vedo?

Ančka: Še me, ka boj kaj rekli, jez se kar bojim

Klemen: Nič, vsak človek si po svoje postiva!

Francka: Je pa Nadvar tudu zraven, on menda pa že ma besedo za našega ta starga

Ančka: Jez pa mam še upanje, de se bojo nazadnje le vdali /iz hiše prideta Jurij in Tomaž, se vsedeta pred hišo in kvartata. Dekleta izginejo. Med tem pride iz hiše tudi Danijev ter gre proti letni hišci, med potjo nagovori hlapca! /

Danijev: No vidva, a sta že malojužinava?

Tomaž: Ne še!

Jurij: Nisma še vačna, ko sma se opogni štruklov fejest nabrisava!

Danijev: Jita le v hišo naj vama Lenčka prinese malojužno, se pa se pa deva bek rihta /Gre proti senčnici in čita/ /Po cesti pridejo Vodovski Tine, Nadvar in Jesenik, vsi lepo oblečeni z težkimi verigami na telovniku. V rokah marele /rudeče/ fajfo.

Danijev: /sliši neke korake začne vznemirjeno gledati na nasprotno stran! /

Nadvar: Dober den, Boh daj, Danijev!

Danijev: Buh daj! /Gleda začudeno/ Kaj pa je naviga!? /ponudi roko /

Jesenik: No ko pa nas tak špasno gledaš. A si še koj živ? Ko se pa že tak dovgo na svetu, biv bi že davno cajt da b šov dov Sv. Marjeti, da bi na gruntu ta mvadi havžvali. Kje pa je Klemen? /podaajajo si roke. Tinetu se izrazito sveti znak zveze absolventov kmetijskih in šol. Z.A.K.Š./

Nadvar: No pa sedmo mavo dov za mizo /Posedejo/

Danijev: Pa le rajši v hišo gremo /ves zmeden skače okrog/

Jesenik: Je že tukaj tuj dobro, je bol hvadno pa muh tudi ni. Župana pa tak mam pri sebi za mizo

Nadvar: O, hahaha poglejti no. /proti Jeseniku in Tinetu, kaže naslovno stran Koroškega klica! ter se smeje: /Pa Koroški klic bere, daj ga pa mam, dovgo se je upirav. /proti Danijevu/ A si že kaj član zadruga, še kaj veš kako si biv hud nad šte zadruga. Vidš vidš pomalem bo pa le prišv med naše vrste.

Jesenik: Še našega zadružnega bika bo scajtom mev na reji. /med tem že se /

Nadvar: Čisto gvišno, pa še predsednik bo gratov, al pa v ausšusu bo, da bo prišv do gnarja zatu ko tam se ga vahko vejko zasvuži kakar je on sam praju.

Danijev: Oh ti si pa resn čudn, pa tvoja zadruga, še ob grunt baš po malem tejko maš deva z njimi pa s tistimi sejami pa še župan si povrhu.

Nadvar: Či bi biv tak ko si ti, pa res že davno

Danijev: /vstane in gre proti hiši, kliše/ Ančka Lenčka gvaže umijta, jaz grem pa po mošta /odide/

Tine: Ka le bo mam čudno mavo upanja, oše bojo nas vse kup nagnali!

Lenčka: /prihiti proti Tinetu ter ga objame/

Nadvar: Halo kar gremo z njo pa je, kje je star bik zabiknjeni, da bi zaj vidu, kak lep par je /pogleda časopis/

Jesenik: Pa res čudo, da kaj ta ga bere

Nadvar: Šta vidva kak mu je bvo sitno ko smo se ravno nastajli na te cajtnge, ko jih je brav

Lenčka: Šet kedn so jih od nekođ prnesli. /odide v hišo, Tinetu vrže poljub/

Jesenik: Tina gospodinja bo ta da bo kaj to ti povem, je čisto po starem in si žihar srečen, da jo boš dubu. Ko bi biv še mvad bi ti je biv nidik. Fridna je čudno, poglej kake roke ma.

Tine: Saj je še nimam. Kakr bojo oče rekli tak pa bo

Nadvar: Kaj bo stari rekv. On vaju že na razžene več, pravzaprav pa je že tak dojtsti starm, da začne bol/^{po}malem gruntat oni drugi svet, drugo pa naj pusti mvađim. Taka je moja misuv, ko sm tud že v lieteh.

Jesenik: Jaz pa vim, on Žibov mavo moti starga, dečva pa ga nuče.

Nadvar: Ja starega ja! Pa samo zadeli gnarja. /Kadi/ Danijev pri-nese mošt in kozarce naliva/

Nadvar: No kako pa še kaj drgače, kakor vđim si še prav trdn no pa fejt

Danijev: Trdn ja ko me cev Život boli

Nadvar: Jaz le drgače mislim trdn, če si se kaj odvočiv al boš pristopu h naši zadrugi

Danijev: Vi no pa vaša zadruga, saj čimate profita od nje. /Nadvar mu da cigaro in si jo prižge/

Jesenik: Pa če kaj nucame pa le dobimo vrednejši.

Danijev: Kaj pa to meni nuca. Če kaj nucam moram povsode pvačati nikir mi ne šenkajo.

Tine: Pa ne devajo za dobrobit pavra pač pa za to da jih prav ode-rejo zadruga pa ne, ona jih le varuje takih oderuhov

Danijev: To je vse lari fari oderuhi so povsod, al mislite da tisti vamplni zastonj sedijo v zadrugah, če drugih ne pa tiste redi saj drugače ne bi mogli nost takih vejkih vampov.

Tine: Oče to se pa da določiti koliko si smejo vzeti, saj imajo vsako leto računski zaključek

Danijev: Kaj vse tisto, derejo vas pač tak da je strah, zravn se vam pa vun smejišo.

Nadvar: Veš ti Jaka jaz sem včasih sam tak misluv, a zdaj sem se pa prepričuv, da to ni vse tak kot si ti misliš

Danijev: Mene ničesar ne prepriča

Jesenik: Ja dajmo pit, jaz sem že tak žajn, ti si pa kna zrajtaš /vza-me glaš in pije/

Nadvar: Pa na zdravje najprej ženinu /trčita/

Jesenik: No, Danijev kaj si pa ti tak obotavljaš?

Danijev: Na zdravje! /popolnoma iz sebe, v par požirkih izpije/

Nadvar: Pa mošta po letos da bo kaj

Danijev: Ko ga bo preveč ga pa druž nebu kus predat

Jesenik: Ti Tine dajte se pobrigat tam pri zadrugi da bi zadruga sama začeva na jesen izvažat sadje. Ko boste imeli kako sejo, pa me pokličite gotovo

Danijev: Ja ja jaz bi ga tudi prodav, če bi mi ga dobro pavača /vpada z besedami vmes/

Nadvar: No lej ga čudaka, a zatu bi ti pa bva zadruga dora

Danijev: Na pa samo nekaj ga mislim predat, drugo pa bomo doma popili

Jesenik: Pa čiere maš godne za ženitev, bo pa ja že kaka ovset po ma-lem

Danijev: Ovset ja ko bi biv kak ženin, a zame jih ni

Nadvar: ~~Ovset ja~~ No laj ga mislu ma nase pa ja nebuš se tiš ženu pač pa čiere za tiste pa vem da imajo že vse izbrane ženine po svojem furmu /Iz hiše pridejo vse tri dekleta, Lenčka se bliža Tinetu/

Jesenik: Vidiš kak pridne deklete maš, čas je za ženitev, ti pa pripra-vi ta večji priftošl, ke ga kaj maš v kaki hranilnici gviš-no ne

Danijev: /proti dekletom/ Ali ste svinje že spustile na pašo?

Francka: Pa kaj se štu brigade bomo pa že!

Danijev: Po še kaj drugiga ni treba špacirat no stat okoli hiše po nedeljah

Nadvar: Pa kaj se boš ti brigu dōns zatu, naj bjo mvađi mavo skupaj

Jesenik: No kje pa imaš ti svojo ta staro? jo že več ko pet let nisem vidu, časih sma pa tak rajava da je bvo kaj. /Po cesti pri-dejo Štukova Cilka, dekleta ji gredo nasproti/

- Nadvar: Dobar dan deklete le bliže bliže! Lej lej samo cemarja nam še minka pa bi biva kar ovset /iz hiše pridejo mati/ /Liza/
- Jesenik: No pa Liza še Lizika pride,lej jo lej kak si se čodno predivava, kaj pa diva ta stari s tubo? /ji gre nasproti, ji da roko. Isto stori tu Tine samo z lepšim nastopom, z besedami/
- Tine: Dober dan mati, o vi ste pa pridni! Menda ste le mešne bukve prebirali?
- Nadvar: Tvojga ta starega smo nas že tak urihivali, da je že čisto iz sebe / ji da roko/ Srečko!
- Danijev: /proti ženi/ Prinesi kaj za pojed
- Liza: Bi biv pa koj ti prinesu, če so že dovolgo što so ja potrebni Ah ko bi mene ne bu bi pa tak vsi od gvađu pomrli /odide/
- Nadvar: Da prej pridemo do tega,ka nas je prignavo do tebe al pa da smo prišli na tvoj dom, saj si se že gvišno zjavjav, če nisi na možganih sedev. Cajt je pa tudi že Lenčka je godna za ženitev in pa naj se oženi,zdaj ko je še mvada, ženina pa že tak ma dovolgo zbranega, ta je ki sedi tu pri meni /Danijev je popolnoma iz sebe ter gleda enega in drugega/
- Jesenik: Kaj si se tak zastnašu, ali se nisi ti ravno na tak fortli ženu,da si gnav može v svate?
- Danijev: Vodovskega Tineta, da naj vzame štakega je baj ...
- Nadvar: Ja tega sma pripeljava dops tega da naredimo za čero Lenko in za jajno erbijo.
- Danijev: Kak,kak pa je? Jaz pa ki nimam gnarjaaaaa Lenčka se pa tudi kne more ženit ko mare meni pomagat pri avžengi. Kak bo pa pol jaz havžvov /Tine si prižiga cigareto in zraven nerodno kašlja/
- Jesenik: Danijev Lenčka je še mvada,bo še nekaj cajta žveva,zatu ji

- pa pusti,da si bo postvava po svojem.Ti pa si že star in boš skr obnemogv zatu je pa žavastno da devaš uržuh, da ti mora pri avžengi pomagatik ko imaš še divi /Vsi pijejo dobro posebno Danijev pridno zaliva tako dase mu že pozna/
- Danijev: No saj ne rečem,da se ne sme ženit Žibovt me tudi že prosiv za njo pa sm mu je tudi obljubu,on ma g n a r !
- Nadvar: Lenčka je tvoja čira z tvojo krvjo,zato jo menda ne boš prodajov za gnar? Koč pa mi zadružnega bika!
- Danijev: Pri Vodovniku je bolj mihna rič,in so na bogem !/Tine Jesenik odideta v hišo/
- Nadvar: Zatu je pa prav,da se oženi z bogato in pridno.On je pa tudi priden in šparljiv,podlago pa ima doro.Lenčka mu bo gospodinjala da bode kaj in varjemi mi, da bode če mu Bog zdravja da bo pri prihodnjih občinskih volitvah zasedu župansko mesto,ker ga bom moral jaz odložiti
- Danijev: Žibov bi biv,Žibov,pa tud zmirom sem misla na njega
- Nadvar: Nimam nič proti njemu in vsak je svoji časti vredn,ali tebi kot znancu,še ko sma hodva v šulo hočm bit svetovavc v tem ko boš ožen svojo te starejšo čiro. Poznam Tineta in lahko rečem, da se mrjo vsi publi skriti pred njim.Le poglej ga kak nastop ima in nič na suče kvabuka pred sabo kadar pride v kak urad./od hiše prideta Tine in Jesnik/
- Jesenik: Na Danijev,ti stari lisjak trmasti,ali si se že odvoču, če boš svojo čiro ženu,ali prodav,ko si tak dobr za prodajo, skusi še našega zadružnega bika u gnar sprajt /Tine skrivoma prime Jesenika za rokav.Od hiše se pa sliši smeh deklet in matere/
- Danijev: Pa kaj saj je še cajt,je še anbart pre mvada /Zopet pije/
- Nadvar: Prinesite mošta dečve,štari bi rad piv na zdravje mvadih zaročencev /daje vrč Lenčki,ki je prhiteka ter je gredoč namignila Tinetu/

Danijev: Ne še, tak nagvo pa ne gre /Grabi za časopis/
Jesenik: Seveda še ne, še to se bo treba odločiti kajko erbija ji misliš dati. Ker arbija sliši cul
Danijev: Nič, proti moji volji je /zelo razburjen/
Tine: Oče le pomirite se, vprašat za roko vaše hčerke pa ima menda vsak pravico, in tako tudi jaz, če glih da sem bogega stamu
Danijev: Ja že pa nič ne zamerte saj ne misli.... Grem gledat če bo prinesla mošt,? /odide/
Nadvar: Kje pa je Lenčka? /kliče/ Lenčkaaaa, prinesi mošt, ker stari tak hoče! /Na pragu se prikaže Lenčkain si ne upa naprej/
Jesenik: Le sem bliže saj bota potem kuj vkup, pa kaj saj sta tak že velikobarti bova, samo ta stari ni vedev ker je samo na Žibovta mislu, in na tisti travnik katerega bi za te dobu Lenčka
Nadvar: Ja pa samo radi kšefta, bi ma svojo hčer zaslužnjil pol bi pa naj bavo kaor hoče, ha ha,
Jesenik: /pritrjevalno/ Tako je! /Lenčka prinese mošt in ga postavi pred očeta nato hoče zbežati a Nadvar jo zadrži ter jo posadi k Tinetu/
Jesenik: Mati Liza kje pa si? Sedaj pa le naprej /Odhiti v hišo/
Danijel: /Sedi kakor okamenel/ Med tem pride Liza, v roki krožnik z jedjo postavi na mizo/
Nadvar: Halo Liza ti pa zraven tega starega sedi pa je? /Jo posadi za mizo zraven Danijela tako trdo da se predrami/
Danijel: Al že mate, tak mi je nekak ~~xxx~~ svabo.
Jesenik: Saj vemo da ti je lahko, tebi ko se tak bojiš za gnar, in zdaj bo treba Erbijo naštet. Pa če bi Lenčko dav glih Žibovu, vem da bi jo na pustil od hiše kar praznih rok
Danijev: Tak je ja. Kaj pa žito letos?
Nadvar: Pustimo zdaj to na miru, ko ni cajt za tue /Prime za glaš ter nalije kozarce/ Pa pijmo na zdravje ~~mvadih~~ dveh Vodovnikov,

za keteregau upamo, da bota v kratkem mož in žena /Danijel zija/ A če Bog da zdavja obema davč ni cajt ko boš ti ki si sedaj Danijelova Lenčka, še vahko imenvava mati županja, ker mati boš gvišno/ stari še huje bulji z očmi, Liza joče/
/Nadvar napije Tinetu in Lenčki med tem pa Jesenik pripravi Danijeva da trči, nakar na mah izpije do dna/
Danijev: Ko vidim da nič ne pomaga, pa naj bo kakor je namenjeno,
Liza: Tudi meni je prav štk, če glih ni veliko Vodovnikovo posestvo, pa žveva že bota samo da se bota glihava, saj z vejkiimi fre-tami je današni dan tak težava, kaj je za pridne ljudi čudno hudo. /Pri omizju postane razpoloženje, prisedejo še Ančka, Francka, Cila, ki se šalijo s Tinetom/
Jesenik: Ti pa res kaj bo zadeli erbije, nekaj boš morav že naredit /Obrnjen proti Nadvarju ~~mm~~raje/
Danijev: No, no Lenčka in Francka bo treba ja v hlev k živini in ti Liza pa kuj pripravi za večerjo. Ke pa je Klemen?
Nadvar: Klemen, /kliče, dekleta se spravljajo v hišo ter mati./
Danijev: Ker ste me štak iznenadili in dobili ravno pri taki dori voli pa ko sta prišla glih vidva na katera dva sem zmirom držav] pa naj bo in dam Tinetu Lenčko. /podaja Tinetu kateri se spoštovanjem dvigne. Danijev poljubuje Jesenika in Nadvar-ja s katerim se prevržeta za mizo/
Jesenik: No no tak pa še ne/proti Tinetu/ Vidiš kak je hitro švu samo da sta ga ta prava dva dubva v roke /se pobirata iza mize/
Danijev: Kaj je pa zadeli erbije pa vahko obljubim, da jo bom dav fantoto in no pa popraju kar je treba pri fantori al pa pri hiši na moje stroške, ker je bva pridna in pozneje ko bom oddav posestvo, dobi od mojega sina izplačano 30.000 tavžent Al vela, in vidva sta čuva to. Drugače pa kak se bodo sukale razmere, če bo grunt več vreden dobi več, če maj pa dobi tejko maje /V potrdilo, da Tinetu roko/

Nadvar: Kak pa misliš trideset tavžet a, kron če goldinarjev?
Danijev: Goldinarjev mislim.
Nadvar: No sedaj pa pride še Klemen, ja ke pa si hoću štak dovgo?
Klemen: /prihaja/ Pri Stanatovim Francetu sem biv!
Jesenik: Aha pa si že za camarja šov prosit
Klemen: Camarja bo že sam rine naprosil, saj je bul ko mi vsi skupaj / si podajajo z novodošlecom roke/
Danijev: Gremo v hišo štu je tak mrzvo, ti Klemen pa prištima j hlapca, da pripravita konje in kolesel, da jim ne bo treba hnogom hodit od što domu, vozov bom pa sam z parom ti pa Lenčka pa gresta zravno dov do Tratnikovega mlina
Nadvar: Pa gremo še mavu taj no /Fogleda na uro/
Danijev: Ke pa so dekleta? /vidi da oni gleda na uro pa pravi/mata še cajta, prej sem jaz vaju mrw obogat zdaj pa morata vidva mene. Kje pa sta Tine in Lenčka alo le v hišo. Jutri pa pridem v zadrugo da me upišete za člana.
Jesenik: Pa v nadzorstvu bi pasal ko si tak skupuh
Nadvar: Ja tak je prav nas si se pa vejko prednugačiv /Polagoma se spravljajo v hišo. Dekleta nesejo vrče z moštom in druge stvari. Francka pa umiva neke glaže/
Francka: V nedeljo grejo že oklice gr dajat, Klemen že kaj veš? /Na vogalu se prikaže vaška klepetulja, ki ravno to novico sliši, vedno pa še napeto prisluškuje/
Klemen: No prav, prav dovgo je švo cu, da so kaj naredli Nadvar pač zna se ni za čuditi, saj je županš /odide v hišo/.
Klepetulja: Dober večer Francka kaj pa imate danes tak čudno notno menda se bote ženili tak sem čuva
Francka: Ja pa boste kaj prišli na ovset ja pa še ne bo tak hitro
Klepetulja: Prav je ja naj se ta mvadi ženijo, saj mi bomo pa tak skur iberžni na svetu.
Francka: Ite v hišo mati so tentra

Klepetulja: Neka sem jih misliva pobarat. /Gresta v hišo / /Jurij naprega konje voz pa pripravi pred hišo iz katere pridejo: Tine, Lenčka, Danijev, Klemen, Nadvar in Jesenik; ti se posedejo na voz kateri hitro odpelje.
Nadvar: Pa srečno Danijelca in Buh lonaj za postrežbo. Dekletom tudi, bom že še prišev s kakim ženeinom, saj ti je prav Lizika /Izginejo/

III. D e j a n j e

Najbolj praznično oblečeni ob dnevu ovseti bogate neveste, kjer se pokaže vse bogastvo največ pa baharije. Dvorišče pripravljeno za ovset z plesiščem. /Vrši se na domu neveste/
Jurij: /Nabija možnar ter po tihokliče/Tomaž, Tomaž, ilej, ilej, vsak cajt bo vstava / Po tleh leži še več možnarjev/
Tomaž: Saj je še dojsti cajta, ura je šele pov štiri /Fride od hleva ves zaspan ter začne pobirati možnarje/ ter jih neseta za hlev
Jurij: Na Tomaž šetga ta vejkega pa nesi ta na cesto da bo obrnjen proti ženinovi fari /nobija dalje/
Tomaž: Kejko jih je še pa? /z težavo pobira možnar/
Jurij: Andvajsti jih je pa tak dojsti
Tomaž: Trinodvajsti jih navadoma, ko ma naša Lenčka glih tejko liet /odide/
Jurij: Pojdi pogledat na okno če je že vstava /Tomažu ki si vrača/
Tomaž: A je kušar že vraci /stopi k oknu/
Jurij: Je že! Le bol tiho devama, da ne bo čuva /nabije dalje/
Tomaž: /gleda prioknu kje bi našel kak znak ali že vstaja, na enkrat odskoči ter kriči! /Jurij leti leti je že gr! /Teče k strelišču/
Jurij: Oh ti si an butl, tak bi zamudva bva skr pa skr /sliši se streljanje/

Lenčka: /Lenčka stopi na prag hiše v spalni obleki/ Oh moj ledik stan, dones sem vstava ta zadnjobart kot dekle, ledik pa fraj! Oh ta naša dva! /polagoma odide, ker streljanja noče biti kraj/

Treza: /Prihaja od hleva kakor ona dva z strelišča/ No nas sta se fejest postajva Lenčki za slovo, prav je, saj je vaju rada meva.

Tomaž: Tak škoda se mi je zdi, da bo šva se še spomnit na smem /stojijo pred hlevom in se pogovarjajo/

Jurij: Če me štu kaj vzejijo bom šov kar za njo, devov bom že saj je Tine tude fejest in dobrotljiv.

Treza: Ja Tini, Tini, /Po cesti vidi nekoga prihajati/

Tomaž: Kaj pa gledaš? Menda že svati grede je pa ja še prefart

Treza: Ana ženska gre grse.

Jurij: Oh tista vaška klepetulja pride, bo pa že nesrečo prinesla k hiši posebno nas ko je ovset pa pride ženska prva.

Treza: Saj je biv že Kristej na vse zgodaj štu.

Jurij: A po pa je že doro /Klepetulja je že ma dvorišču/

Treza: Kaj pa tebe že na vse zgude nosi štu okoli

Jurij: Jezik jo skrbi in pošte prenaša

Klepetulja: Dorj jut, Ja ti, tebe pač srbí jezik, tebe, a ste že gr?

Treza: Nas je biv pri nas pa zguda den

Klepetulja: Misem mogva cevú nuč spatí tak so me bovhe jadve, ka le kaj štu pomeni? Gvišno bo druč diš. Pa prajijo lídi da če sta dva v oklicih da taj ni prav če bovhe jejo-

Jurij: Bežji ga lomt ti coprnica zapečena no pa tvbje bovhe, tak ti migle jezik ko pa psu rep /hlapca odideta vestrán/ Ženski pa v hišo

Jurij: /grečoč/ Hitro nafutrúma konje in spucam a da bojo parajt

Tomaž: Pa movžnarje kraven navadama da boma začeva strelat ko bojo svati prišli, na pa ta šruka!

Jurij: /proti romažu/ Bom pa jaz koje uštimov, ti pa jidi po Kumrovga Jozana, Kovavega Tevžna in pa gr k Frodniku da pridejo ko bomo šrangali

Tomaž: Ja pa res šrangat pa mmo što bo pa še zaki /se hitro odpravlja/

Jurij: /Kliče za njim/ Pa le ilej zat !!!

Treza: /Prinese stol ter čaka na Štukove deklete//Kliče proti hiši/ Cilka prinesi krenz !!!

Tončka: Ta večjega pribijajo zunaj /Ostali pridejo iz hiše ter začno pribijati vence, ko so gotovi odidejo nazaj v hišo/ Iz katere se sliši pribijanje vencev, Kumrov in Kov v pri-deta preko dvořšča

Jurij: Al bota kaj pomagava?

Kumrov: Bo, bomo, ka pa zaj naprej?

Jurij: Kr vadajta pa kušar prprajta. Svati bojo skor začeli vkop hodit. /Odnesejo vse strelske potrebščine za hlev, kar se je valjalo po dvorišču./ Kje pa je Tomaž?

Kovov: Tomaž že gre zadi.

Liza: /na pragu/: K brošku, pobil!

Jurij: Nismo vačni pa tud cajta nimamo, da ni cajt za jest. /Odide v hlev./

Lenčka: /isto na pragu/: No, le prita, saj vaju nas ta zadnjobart kličem.

Tomaž: Tisto pa ni res, da ta zadnjobart, ka pa če k tebi pridem svužit?

Lenčka: Ja, ja, že prav mata, taj je pa drugače! /Gre nazaj v hišo, na dvorišču nastane živahno in vse je pripravljeno za sprejem ženina. Kovov Jurij s Tomažem stojijo pred hlevom in gledajo po cesti./

Kumrov: Lejte, nedo že gre! /Kaže proti mestu./

Tomaž: Strelajmo, strelajmo /Hoče zbežati streljat./

Jurij: Počaj, nol!

Kovov: Je pa menda koj Stebrov Grega, tsti petlar.

Jurij: Pa ti, Tomaž, ti bi ga pihnou. /Odidejo na strelišče ter izstrelijo nekaj strelav, spet nastane streljanje močno, ko pride nato opravljena mati ta široka in Francka ji pride nasproti./

Francka: Lenčka, teta grejo, pojdi sem. /Jo kliče. / Lenčka pride napol opravljena in ji gre nasproti./

Štukova mati: Doró jutro, Lenčka! Bog ti daj srečo, no, pa ta sveti Angel varuh. Jaz ti želim vse ta lepše. /Nastane splošno pozdravljanje, med tem se je nabralo že nekaj svatov, ki čakajo ženina. V daljavi se sliši oster strel. Izza vogla se pripodi Jurij z neko škatlico v roki ter beži na strelišče. Strelišče postane najživahnejša točka./

Klepetulja: /ki se je zopet pojavila v gruči žensk/: Dobro jutro, Jula! Ježeš, ježeš, nas pa je čudno. /V roki nosi jerbas./

Burjakova Jula: Ne vem.

Klepetulja: Maj, mora tak stati, da bo najprej ona vidva ženina, ne pa on jo, ko pride. Taj bo pač sreče, ježeš no, pa v cirkvi mora trdo cu nje stopiti, viete što pomeni, da ne more priti sovražen čvovek med jiva.

Burjakova Jula: A riesen? Še pa nikoli nisem čuva prej kaj takega. /Ženske se pridno zbirajo./

Klepetulja: Ja, ja, što jaz že dougo viem. Jejkarlina! Pa ko bota šva okuvo outarja, ga mora za outarjem za gnar trucat, za hofer, le povejte ji što, to tak čudno pomaga, da bo pol zmiram ona meva priftošl, če ji bo tam gnar dau. Menda že grejo, jejkarlina. Jaz grem kar v cirko, jejkarlina. /Se razidejo./

Francka pride na dvorišče, za njo družica in ostali svati ter napolnijo dvorišče.

Francka: Že grejo, že grejo. /Možnarji pokajo, od daleč se sliši godba, ki prihaja vedno bližje, dokler da se ne pripelje voz z godbo na dvorišče. Za prvim vozom sledi drugi in tretji, splošno pozdravljanje družin, na pragu se prikaže nevesta, v varstvu ta šroke in matere, roko da najprej ženinu. Splošna zmešnjava na dvorišču. Iz šundra se sliši Nadvar.

Nadvar: Pa čas se bliža, da bo treba oditi, da gospudu fajmoštru ne bo trebi tak dolgo teš biti, saj je že pov ~~dvana~~ najst ura

Štukove deklete: /Zapojajo nevesti pesem v slovo in od ledik stanu/

Camar: /Se začne poslavljeti od neveste in se zahvaljevati materi za trud, ki ga je imela z hčerko tako tudi starišem ženina
S pesmijo Oj zbogom z bogom, mati, oče i. t. d.

Štukova mati: Lenčka sedaj ko odhajaš od očetove hiše in jemlješ slovo od ledik stanu, še poklekni in prosiš starše za blagoslov očetov.

Treza: Tukaj imate žegnano vodo oče, /poda mu vodo/

Lenčka: /poklekne z jokom/ /da roko očetu in materi prosi za blagoslov
Prosim za vajin žegen!

Danijev: Pristopi k njej ter jo blagoslavlja rekoč: Blagoslovim te v imenu Boga očeta in sina in svetega Duha Amen, naj ostane ta žegen nad teboj do konca tvojega življenja in naj ti bode vodnik v tvojem novem življenju in novem stanu do konca tvojih dni! Istotako prosim tebe Tine da bodeš svoji ženi katera je le sedaj še tvoja nevesta skrben varuh in dober mož. Bodita si zvesta in tem veselem življenju naj

naj vaju vedno spremlja moj očetovski žegn /zopet so tiste žegenske ceremonije kar stori tudi mati, ki je vsa v solzah, Lenčka je zopet izročena ta šruki v varstvo. Vozovi so pripravljani ko so dekleta odpele pesem za slovo krene prvi voz z družici in camarjem, možnarji zagrmje, godba zaigra poskočno in ugledno Kotulsko polko odpelje prvi voz

Stebrov Grega: Pa ne bo šlo kar tak, ko si vi mislite al jih kaj vidite kak so se že pripravili da bodo zahtevali za odkup neveste. /gre proti vozu z ~~xxxxxxx~~ camarjem, godci se šaliyo z njim kakor tudi camar, ko pa pridejo bližje zagledajo rudeč trak, ki je potegnen čez cesto. Na vsaki strani ceste je polno fantov v različnih oblekah toda vse je zmešano, dimnikar je na konju, kovač v samokolnici zidar sakiro, razne živali z venci ob straneh pa sodi s pijačo.

Camar: Kdo zapira pot se naj javi? /Stopi raz voz/

Jurij: Poubi domače fare ne pustijo Lenčko kar tako drugemu pa še iz tuje fare.

Kumrov: Očemo zanjo odkupa drugače ne sme pred oltar

Camar: Bo že bul trda šva, oče so jo dali Tinetu pa je, izklicana sta pa tudi že.

Kumrov: Pri takih rečeh imamo pa tudi mi za govoriti tk nas še pa ni nobeden kaj barov smo si sami spomnili na vas.

Camar: Zdej ne pomaga nič več je že njegova, pa v cerkev se mudi

Kumrov: Prav ješ, da je njegova al zdaj je pa še naša in iz naše fare/

Camar: Pa zahtevajte nekaj, nam se ja v cerkev mudi

Kumrov: To nam nič ni mari, mi je brez odkupa ne pustimo

Jurij: Zastajli bomo par vprašanj če jih rešite, če zadenete pa gre

Kumrov: Zakaj smo vam šprange okrenčali?

Camar: Ne vem? /Menca sem in tja nato reče/ Ker je nevesta še nedolžna

Fantje: Dobro

Camar: Zakaj smo spuvali cerkev v kiri bo nes nevesta zvezana za celo življenje s Tinetom?

Kovov: /Čez čas/ Ker sama ni hotela zrasti!

Godci: Je že dobra!

Jurij: Kaj je dans pri našem šranganju narobe? 28

Camar: /Ugibaje/ Dimnikar ne spada na konja i.t.d. vsi poklici so zmešani /nastane smeh ko se dimnikar postavlja s konja/

Jurij: Doro je

Kumrov: Še vrana nosi krenc Topajte al pa pokrijte ves gnar, ki ga vidte na mizi /Ponuja pijačo, a se nobeden ne dotakne ker s tem zapadajo nevesto!/
je

Camar: /Se suče okoli ki skušajo topat ali pokrit/ /vzame enemu klubuk ter ga pokrije na talir/ pokrito je zdaj. Nevesta je naša alo naprej

Kovov: Že dobro samo krstni list od Lenčke še bi prosli, da jo še vpišemo v naš fantovski seznam: kdaj je šva iz naše fare

Nadvar: Kaj ko ga pa nimamo, kaj bo pa zdaj?

Camar: Bomo vam pač ~~razpisnik~~ rojstne podatke ne velja

Jurij: Nekaj pa hočemo seveda še dnarja!

Kumrov: Zaslužili smo si mi Kotulski poubi vendar toliko da se ženin spomni na nas /prične govoriti, da nam je žihar hvaležen ker smo njegovo nevesto Lenčko tako varovali, da se danes na njeni glavi sveti beli krenček poštenosti in nedovžnosti, le pomislite svati in ti Tine, kdo so bili tisti fantje, ki so sleherno stražili njeno ~~čistost~~ čistost da se je za današnjo poroko ohranila tako deviška. Ja za to zahtevamo odškodnino.

Tine: Ker se je večinoma uganilo in ker smo vam ustregli kar ste zahtevali tako vam tu mi z naše strani damo toliko za odkup moje neveste /Splazil se je do barantašev in jim dav nekaj v kuverti/

Jurij: Pa naj bo in velja. V imenu nas vseh vam za današnji dan želim vse najboljše tebi Lenčka pa veliko veselja v tem novem stanu in obilo sreče. Trak se je pretrgal godba zaigra koračnico /Flieger march/ /Vozovi oddrdrajo čuje se strel, šrangovci tudi odhajajo z harmoniko odnesejo se bo vse kar je bilo preje na mestu šranganja

Jurij: Hej poabi, danes ga bomo še pili na zdravje ta mvađih dveh Vodovnikov. Celga j u r i j a imamo /ka že kuverti/

Kumrov: /poje in drugi mu pomagajo/ Jaz sem Vodovski Jurij na Selovcu sm doma, v ani strgani kačuri, ki štir okna ma. Ne Slovem pri Rženi sem jaz rojen biv, kje kaj moj grob ta zelieni ko bom ntra jaz gniv /Polagoma odidejo/

Č e t r t o d e j a n j e

Na dvorišču je vse pripravljeno za ohoet, plesišče, od cerkve se čuje vriskanje camarja, poroka je že minila med mizami letajo kuharica in strežnica.

Polona: Ti Jerčka hitro pogrni mizo za ženina in nevesto, ter tud za ostale svate

Jerčka: /vpraša/ Pa kje bosta sedela ženin in nevesta?

Polona: Saj menda pa tak veš, da je tam v kotu mesto zaju/pokaže v kot/

Jerčka: A mrm pušelce tud po vseh mizah nadevat?

Polona: Ta večjega naštimaj za ženina in nevesto, druge pa razdeli po vseh mizah. Tudi godcem na mizo nadevlji en paket no pa par gvažov mošta bojo gvišno žajni ko se mrjo tak napihovat, jaz pa v kuhinjo stopim pogledat ka je kaj z župo. Na dvorišče se pripelje najprej voz z godci nato ostali. Godba igra, nato se zavzame pripravljeno mesto. Camar prileti na oder za plesalce in obesi klobuk na en konc pušelje na drugega

Nadvar: France kar začni jih posedat po mizah kakor sliši
Camar: ~~Matija~~ Oh oče Nadvar, kar vi jih ta cajt narihtajte jaz grem zaj z materjo rajat /gre po Štukovo mater/
Nadvar: Le kar za mizo in pit, saj ste že tak vsi žejni, da je strah fa na zdravje ženimu in nevesti. /Dvigne čašo kakor tudi drugi, na plesišču se pojavi camar in matu ta šruka/
Camar: Haloo mzka dajte anu /Zapoje/ Rožmarinovo jutro lep nagelčkov dan ko mater ta šruko po sredi peljam /godba igra plešeta/
Camar: 1./poje/ Mati ta šruka zahvalmo se vam, ko ste tak liepo z rožcami okrinčali nas!
2. Mati ta šruka v nebesih vas čaka an liep dar, ko ste nam nevesto pripeljali pred žegnan oltar
3. Mati ta šruka kje nevesta stoji, pripelji mi jo, da bom plesat šov znjo. /Ko odpleše in gre ta šruka po nevesto ter jo pripelje/
4. /Prime nevesto, žene jo plesat šteirš in poje/ Nevesta vesela z menoj se vrti, le eno mevo žavuje ko ledik več ni
5. Je rindčka okrogva ma pukštabe tri, ki ti naj bojo v tolažbo vse dni.
6. Na Danijejevem pongrati si krince spletava, zdaj boš pa pri Vodovniku brege kopava
7. Mati ta šruka povejte mi zdaj, kje družica stoji, ki še rajava ni /se ponovi kot preje/
8. Je družica veseva kma krinček rudeč, pa rahvo privezan bo gvišno zgubeč
Družica: Je moj krinček rdeč se vsem svatom lep zdi pa se moj camar smeji ko mu močno diši
Camar: Je družica vesiva, ko camarja ma, a le jaz bi še biv, če ries moja bi bva.
Camar: Fa kaj neki je misluv ta prešmentani fant, je ženina povabil mene pa kar?

Camar: Družička moja pa čudno manca, ko jo je sram pred menoj, ko ma je tak lubva ncoj!
Camar: V anem kotu pšenica, drugem pa rž, godci zagodte an bolcer al marš /Godba zaigra valcer/ /"Schen ist die Liebe in Hafen"/ /Na plesiščo še pridejo drugi pari in plešejo, po plesu se šele prvokrat vsi posedejo, ko je vse v redu pride camar do prvega govora o županu. Služkinji in dekletke pridno nosijo na mizo jedi. Na vrsto pridejo razni narodni in ohcetni zaključni plesi kot zaključek ohceti. Vsi pridno norijo in pojejo. Nadvar, Camar in en godec prineso Polono na loparju za vsajanje kruha med ljudi camar jo pa pelje naprej do plesišča
Stebrov Grega: Fa moja ta staro noste okuli, oh puste jo puste /nerodno bezga za njo in sicer smešno/ Saj včasih je ja moja bva
Polona: Ti ti oje zabiknjeno, bo pobr ja/Camar prime Polono in jo odpelje na ples./
Camar: /poje/ V imenu vseh svatov zahvalim jaz vas, ko ste kuhale peklo skrbele za nas /Steiriš/
Camar: Pogača je žmahna in vince sladko, grenko pa je to da ste nam dali slovo /Steiriš/
Camar: Kuharca žmahna ne zamerti mi kaj, ko sma rajava zdaj. Fa era-va zdaj mam še mater ta šruko za raj
Stebrov Grega: O ho, ho pa klepetulja je prišva, a bo šva z mano na raj. Halo godci dajte ta kutulsko pulko, grema z klepetuljo rajat /odideta plesat, urega skače takoperodno das koleni buta klepetuljo v trebuh/
Klepetulja: Auuuu, ti si pa norc no pa terc, tak me tovčeš sam po vampu, da se mu kr tevno deiva /Izpusti Gregana ter gre raz plesišča držeč se za trebuh Grega za njo/

Stebrov Grega: Pa ja znam rajat, se mi je pa kuj tak prrajmavo pa mi na smeš zamerit mojca, mojcka a ti je hudo? Zaj pa gvišno na bu otrok /Polona odide v hišo Grega za njo čez čas pa prileti ven Grega za njo pa še metla/ As, as o ti prekvata stara baba

Nadvar: Saj tud ti nisi mvad!

Grega: Ja ja pa baba je stara, ko me tak čudno boli, pa glih sem na vht me je prtisnuva, škoda da jo nisem pri rajanju mavo prevrgu. /Godba zopet zaigra in vsi povprek plešejo Camar seveda zopet na čelu s ta šruko/

Camar: Za mater ta šruko bom rajši začev ko sm jih na ovseti najrajši imev.

Camar: Mati ta šruka le rajama zaj, ko hiša visuka in muzika fraj /pojejo tudi drugi v istem taktu kot godba/

Camar: Mati ta šruka ste vušnih ljudi, vas radi imamo mi ohcetarji vsi!

Camar: Mati ta šruka pomajte mi še to da brez krenčka ne pojdem domu.

Camar: Mati ta šruka povejte mi vi kje nevesta stoji ko se tak sovzno drži? /spusti mater gre in pripelje nevesto!/

Camar: Preljuba nevesta poglej okol se, kar le ledik dekleta zapušajo te

Camar: Nevesta je mvada še camar kni star, poglejte vi svatje kak leip je kaj par?

Camar: Preljuba nevesta oh kaj bo steboj, ko bo ti krinček ti padu z gvave nacoj! /Grega poskuša uloviti venec/

Camar: Ovset je vaša nevesta pa naša, ko gremo domov jo peljemo seboj

Camar: Zdaj bo šov krinček dov krinček dov, hauba gr, ovset bo hin ti boš pa piva pelin

Camar: Mati ta šruka povejte mi vi kje družička tiči, kse za krinčik boji /Mati pripelje camarju družičo/

Camar: Družica moja po sredi zdaj gre, da bova važe za krinčik popravhava se

Družica: Fo sredi jaz grem pa si kar mislit ne smem, kaka krivica mi bo ko se za krinček bo švo

Camar: Prebistra družička kne jezi se ne če krenček pocukalo se /Cukajo za venec/

Družica: Kne bom se jokava sem najšji smejava moj krenček je biv pa ti ga ne boš dobiv

Camar: Če mi krinčka kne daš pa še kvabuček štu maš, in ne maram zate pa ne za tvoje rože /Odvrže klobuk, ki ga družica pobere ter plešeta dalje

Družica: Ah camar prav prav da si klobuček men dav, zdaj sem ti kos da te bom vodva za nos /Odidejo v hišo, camar, družica ženin in nevesta, da si pritrdijo vence. Čez čas se vrnejo z venci na glavi, nato odidejo plesat ženin z nevesto, camar z družico.

Camar: /poje/ Le svadko prepevaj kne jezi se več le meni špandiraj svoj krinček rdeč

Družica: Prešmentani camar kak zlo se motiš, saj od mene ti krenčka nikol ne dobiš

Camar: Ko bi ti vidva za moje srce, bi krenček koj dava in objeva bi me

Družica: Prešmentani camar pa krenček ti moj, če se nisko prikvonič pa krenček bo tvoj /Camar in ženin se prikvonista ter vza-meta venec med ostalimi nastane jok in vpitje za vencem/

Camar: Oh zdaj sem veseiv, k sm krinček dobiv pa na zdravje družički an gvaš ga bo speiv /dvigne kozarec in ga izpijeta z družico podroko do dna/

Družica: Sm krinček ti daja iz kramarskih rož, pa ti moj zakonski mož nikoli ne boš.

Camar: Se ti leipo zahvalim družička ti moja, da si krinčik mi daja iz vesivga srca

Družička: Me je svanca vmoriva me toča pobiva, oh zdaj sm pa taka ko na vedva kopriava

Camar: Ženin pa nevesta le bo ta si zvesta pol pa ahtaj njen mož da jo tepuv kne boš

Camar: Ženin pa nevesta le bo ta si zvesta bota skupaj ležava an kovtar trgava

Camar: Ženin in nevesta le bota sâ zvesta ko spet poraka bo, bo v črno zemljo

Camar: Oh godci zdaj zdaj ko skr bo ovseti kraj, zagodte anu da zibavo bo vsi plešejo Grega pa najbolj nerodno. Nadvar pride

Nadvar: Veliko smo popili preca pojedli, pa to ni nič samo ko je naša pridna Jerčka pozabva da je pustiva kletnih duri odprtih. Pa je prišva v klet kura ter z nogo benčova po sodu v katerem je bvo povno piti, ki pa je šva vse po kleihi Da bomo skušali to mavo precejšno svoto povrnit smo se odvočili, da da vsak par po an rajniš na talir ni vejko! /Godba zaigra med tem ko Nadvar in Jesenik pobirata darive z šaljivimi izrezi n.pr./ Na zdravje Trpinovmu Janezu da bi se že kmav oženu /pri ženinu in nevesti pa hoče imeti zastopstvo. Ko je letčan se začnejo svati razhajati, vsak par Camar spremlja nekaj korakov od hiše pa tudi družica. Tudi godba igra nekaj časa za njima. Ta naj večji škandal pa napravi ko odhajata ženin in nevesta, katera dva pa spramlja camar in družica za nadalje./

P e t o d e j a n j e

Dvorišče nevestin ga doma vozovi so še vpreženi in okinčani okrog

katerih hodijo hlapec, in sin Klemen, vozovi so lahko delno že napolnjeni in stojijo blizu vežnih vrat

Klemen: Pa vem oče, da ste vi to zadnje bart zaklepali kašto kluč ste pa obesili gr na šperove

Danijev: /Iz hiše/ Pa ga ni, pa ni!

Klemen: Nekeh pa mora bit /Ančka pride iz hleva pa hitro opazi za kaj se gre/

Ančka: A kaštni kluč iščeta?

Klemen: Ja ke pa je?

Ančka: Mati ga majo

Danijev: A tak pol je pa že doro. Kje pa je Liza?

Ančka: Mati so v kuhinji

Danijev: Ančka reči ji da naj pride in da kluč ker ona ve kateri prt je pripravljen za Lenčino balo

Mati: Tisti na vrhu je. Je čisto na novo splehan! /odide v hišo/

Klemen začne povezovat. Hlapca Jurij in Tomaž od tam prineseta omaro. Jurij hodi od zada čisto sam.

Jurij: Tu mi pomagajta primit, jaz bom vsak cajt spustu. /Vidi se, da drži pa mu Klemen pride pomagat./

Klemen: Al je ries tak tažko?

Jurij: Preklemano je tažko, ko bi biu sam svinc ntra. /Omaro spravijo na voz, nato Jurij in Tomaž odideta v hišo, čez čas prineseta veliko starosvetno skrinjo. Ko prideta do dvorišča, priskoči Klemen pomagat./

Jurij: Pa što je šele tažko, što!

Tomaž: Menda so le tavženti ntra.

Francka: Ah kaj, tavženti, druga Lenkina ropotija je ntra /Postavijo na voz, mati pa še prinese v rokah cokle na voz./

Liza: A na cokle bi skor pozabli?

Francka: Aj, vi, no, pa vaše cokle, brez tstih bi pa tud minvo!

Liza: Ja, jih pa le kupit ni treba.

Francka: Saj bi jih še ded kupu, pa ga gnar koštajo, nas mormo šparat in ahtat, ko je tak hudo že za vodo, ko jo je tak tažko prnesti.

Ančka: Ka pa je zaj še Lenčino, da zanesem na voz?

Liza: Je že ntra na vopi vse pripravljeno, neka bo še oča z kašte prneso. /Treza prinese iz hiše novo metlo in smetišnico./

Treza: Oča so djali, da bi dali pobi što tod na voz.
Ančka /med tem ko se menijo radi metle, odide v hišo po kolovrat/: Kolovrat je što!

Treza: Kje pa je že zibov?

Francka: Ježeš, zibov, ja, saj jo bo že skr nucava.

Liza: Tiho bodi, kna šrajaj tak. /Odide v hišo./

Klepetulja: Pa glih prav sm se nastajva, menda pobi balo vozjo?

Jurij: Balo, ja, menda si pa le zavohava, da te je pas drč prinesu.

Klepetulja: O, saj sma bva ži drč ukup, sm ga mavo tota po puklno.

Tomaž: A vamp ta kna boli venč? /Liza spravi klepetuljo v hišo./

Jurij: Ko bi se otvo tak narajmat, da bi zaj Grega pršu, jaz bi drugo našuntal, da bi se skregava.

Klemen: Ko se od vouka prauhata, pa vouk pride. /Grega pride iz hiše./

Grega: Holt, na, pa fejst nabašta balo, da bojo koliese škripale, da se spvača vozit, pa da se bo vidvo na Danijelovi dlani.

Jurij: Pojdi pomat basat. A si že kaj bol zdrau od ovseti?

Grega: Čisto sm še trd, ta presneta baba klepetulasta, a saj sm jo po tstem še enkrat fejst nazmirjo.

Klemen: Le zglihata se, le!

Grega: Nočim, s takimi starimi babami že kar. /Jurij Klemena nekaj našunta./

Klemen: Grega, pojdi no mavo ntr v hišo, ga boš še dobo en fraklc, je še glih tejkjo ga ostavo. /Grega proti vratom./

Grega: O ja, tisto pač rad, bom pa mavo poostou. /Odideta, ostali v smeh./

Jurij: Vožnik /pride pri drugem paru konj/: Ka pa že spet uganjate?

Jurij: No, veš, Gregana smo drč sparli. V hišo smo ga naštelali. Je šva klepetula ntr, se bota pa drč dava. /Iz hiše pride Klemen, v roki nosi žehtar./

Klemen: Sta že vkup hahahahahahahahahahahahahahaha. /Grega pride./

Grega: Ti, Jurij, ti si pa ta pravi, za ka ste me pa naštelali ntr. Vem, da ste clajsi, ko ste vedli, da je baba ntra. /Grega se pri oknu v kuhinji krega naprej./

Jurij: Le kne pusti se jil!

Grega: Ma tak jezik, da je strah še nas je prišva k hiši nas ko glih vozite /zamahne z roko in odide/

Klemen: Grega le pridi še.

Grega: /Gredoč/ Bom pa kadar babe ne bo pri vas. Mati so ti mrhi kofeja dali ti mrhi spojani, včasih je bova tak spojana, da je bovo kar strah. Nažento jo rajši, samo pošto nosi okula pa jezo deva po Kotljah

Tomaž: Je pa kuj sruta, ko je tak stara

Grega: Ti je že reisen, da je stara, da je sruta tisto pa ne, ko kar tiste deva da od anga do drugja lieta pa praji šet je štak pa oni je tak pa štak čez vunga no pa tak naprej da nazadnje pa vun pokne /odide naprej/

Jurij: Pa adijo Grega!

Grega: Adijo habdijer! /Mu po vojaško salotira/ /Ko imajo vse stvari na dvorišču pripravljene pa začnejo nakladati na voz, ko pa je nabasan pravi Treza Jurju: Jurij ti si bol flink pa na vrh priveži šeto zibov /Jurij urno skoči privezovati/

Klemen: Kolovrat pa dajmo na vuni vuz /Tomaž vzame kolovrat ter ga gre privezat/

Liza: Še šet žehtar dajte nekam da se bo videlo ko boste vozili

Francka: No zdaj pa je nabasano. Ja ke pa so oče, če niso še kaj pozabili

Ančka: Lej kak špasno je videt zibov na vozu

Francka: Kaj si ti čudno zdi?

Ančka: Jaz bi že nutva ko bi mi ~~xixx~~ štk nabasali, da bi bva zibov na vrhu.

Liza: Ti si še pač mvađa pa ne veš kaj je sveit no pa zaka so žene na svetu

Ančka: A mati s mislite da sem še tak terc /se zasmeji in zbeži v hišo/

Liza: Čakaj ti bom že dava! /Kaže da bi vrgla za njo/

Klemen: /Kliče/ Očeee! Pridite no ven je že vse nabasano!

Danijev: Fočajte še mavo, da pol pa kar pridem

Klemen: Pa ilejte! Danijev: Ja, ja, a si kaj pijače prinesu ldem, nas se mora še piti

Francka: Lej čisto smo pozabili na tu, čajte bom šva kar ponj

Jurij: Jaz sem že misluv rečt, ko sm biv žajn, pa me je Grega zmotu

Liza: Pa še neka smo pozabili! /Kliče/ Treza: Že vem kaj?

Liza: Poka je treba privezati k te zadnjemu vozu

Ančka: /pride iz hiše/ Oh kaj bote še vse naštimali kup, jaz bi nutva, da mi bouh vie kaj date, bi me tvo sram /odide v hišo Tomaž za njo/

Treza: Je še pač mvada in tumasta pa saj to ni nič kaj grdega
Liza: Je pač stara navada na pavrih že Bouh ve od keda?
Jurij: Bom šov pogledat, da ga prej pržene /Gre proti hlevu/
Tomaž: Kam ga pa prvežemo?
Klemen: Kar sem ga priveži. /Francka prinese pijačo in kruh ter
začnejo jesti/ tudi Jurij pride iz hleva, oče pride in
ogleduje kako je
Danijev: Al ste dr tk nabasali, da se ne bā kaj frderbakvo in stru-
pavo

Klemen: Samo, ne bojte se.
/Jurij gre v hlev po konje, iste prižene, jih vpreže v voz ter jih z bičem požene,
vsi gledajo za njim, možnarji začno pokati, pri hiši mahajo za vozom, dokler se
ti ne skrijejo za ovinkom, nato odidejo v sobo. Po tem prizoru se zberejo na odru
vsi igralci ter zapoje pred gledalci narodno himno./

K o n e c

Seznam neknjižnih domačih in prevzetih besed,
stalnih besednih zvez in folklornih obrazcev iz prepisa
igre Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline, ki je
objavljen v pričujoči knjigi

A

áhtati – paziti, čuvati; iz nem. *achten*
ánbart – enkrat; iz srvnem. (srednjevisokonemško) *ein vart*
antlman – trgovec, kupčevalec, iz nem. *Händler*
ànu – eno
áužənga – posestvo, gospodarstvo; iz bavarske srvnem. *Uflac*
»Aufschlag«

B

bárati – vprašati; barou je – vprašal je
bencati/bincati – nar. brcati
bolcer – valček; iz nem. *Walzer*
brošik/broštik – zajtrk; iz nem. *Frühstück*

C

cajt – čas; iz nem. *Zeit*
camar – nar. ženinov, nevestin spremljevalec/drug k poroki ali
tudi organizator svatbe; iz srvnem. *zoumer* 'tisti, ki vodi konja
za uzdo'
clajsi – nar. nalašč
cuə – k, h, do, za, ob, zraven; iz nem. *zu*

Č

čudno – zelo, veliko, močno
čimate – nimate
čira – hči, čiəre – hčere

D

dəčva – nar. dekle, tudi hči, dekllica
dójsti – dosti
drəč, druž – nar. spet

E

êrati – nar. nehati
erbija, ærbija – dediščina; iz nem. *Erbe*

F

fájmoštær – pog. župnik; iz bavarske srvnem. *pharremeister*, kar je zloženska iz *pharre* 'fara' in *meister* 'mojster'
fájrant – zaključek dela; iz nem.
fantóra – nar. pohišstvo
fajfa – pog. pipa; iz nem. *Pfeife*
fejst – tolst, rejen; iz nem. *feist*
flink – hiter, uren, spreten; iz nem. *flink*
fraj – prosto; iz nem. *frei*
fraklc – frakelj, osmina litra; iz avstr. nem.; *Fräckelein*; kor. nem. *Frackel*
frđêrbati – poškodovati, pokvariti; iz nem. *verderben*
fortl – način; iz nem.
futrati – (na)hraniti; iz nem. *Futter*; hrana, krma

G

glih – takoj; iz nem. *gleich*
glihati se – nižje. pog. razumeti se; iz nem. *gleichen*; enak, podobn biti, izenačiti
gnar – denar
gruntati – pog. premišljevat, razglabljati; iz nar. avstr. *grunten*; 'poskušati priti stvari do dna'
gvad – glad, lakota
gvàž – steklo, steklen kozarec; iz srvnem. *glas*
gvišno – nižje. pog. gotovo, sigurno; iz. srvnem. *gewis*

H

haužvati – delati, gospodariti; iz bavarske srvnem. *Uflac* »*Aufschlag*«
hílati – hiteti
hnogom – peš
hofær/ofær – žrtev, darovanje prispevkov cerkvi; iz srvnem. *opfer*
holt – stoj; iz nem. *halt*

I

íbæržni – nar. odvečni
ílati – hiteti, ilej – hiti

J

jájno – njuno
jejkarlina – medmet, kot marička ali marija sveta
ježeš ježeš – medmet, iz jezus, kot joj joj

K

kédn – teden
kejko – koliko
(na) kliæhi – na tleh
kni – ni
kne/kna – ne
kofé – nižje. pog. kava
koj – že
kovtær – nižje. pog. prešita odeja; prek nem. *Kolter* 'polnjena prešita odeja'
koštá – nižje. pog. stane; iz nem. *kosten*
krinc, krenc – venec; iz nem. *Kranz*
krôf – nižje. pog. grlo
kšêft – nižje. pog. delo, posel; iz nem. *Geschäft*
kušçar – nar. priprava za prižiganje možnarjev

L

láđajta – naložita; iz. nem. *laden* naložiti
lédik – nižje. pog. prost, samski; iz nem. *ledig*
letcman – nar. nabirka
lædi – ljudje
liæs – večpomenka: v besedilu hlodovina, sicer tudi narečni izraz za gozd
lump – slabš. ničvreden človek, tudi pijanec; iz nem. *Lump* malo-
lopridnež, capin

M

màj màj – nehaj no
 mala južna – malica; južina iz praslovanščine izpeljano *jug*, kar pomeni obed, ki so ga jedli opoldne, ko je sonce najbolj na jugu
 malojužinati – malicati
 maréla – nižje. pog. dežnik; iz ital. *umbrella*
 mati ta š(i)roka – nar. spremljevalka neveste
 minka – manjka

N

nabasan – naložen; iz srvnem. *vazzen* 'držati, vsebovati, nalagati'
 nabrisati se – ekspr., najesti se
 nafutrati – nahraniti; iz nem. *Futter*; hrana, krma
 narajmati se – slučajno priti v ustreznem trenutku, naleteti; iz nem. *sich reimen* 'rimati se, skladati se'
 nàs – danes
 naštelali – nagovorili; iz nem. *stellen* zastaviti (nalogo)
 našuntati – nižje. pog. nahujskati, naščuvati
 nèkeh – nekje
 naštimati – nižje. pog. pripraviti/naravnati stvari (na mizo); iz nem. *stimmen* 'biti pravilen'
 nídik – nar. zavisten
 nočim – nočem
 nucati – niž. pog. potrebovati, rabiti; iz nem. *nutzen* biti koristen

O

óčemo – hočemo; óčjo – hočejo
 okinčani – zastar. olepšan
 okrenčati – okrasiti
 opógni – opoldne
 ovset, ohcet – poroka; iz nem. *Hochzeit*

P

pavər – nižje. pog. kmet; iz nem. *Bauer*
 pərrajmati se – slučajno priti v ustreznem trenutku, naleteti; iz nem. *sich reimen* 'rimati se, skladati se'
 petlar – berač; iz nem. *Bettler*
 pobarat – star. povprašat
 počaj – počakaj
 pók – kozel
 poostov bom – ostal bom
 prêca – precej
 prêdat – prodat
 prefürt – prezgodaj; iz nem. *fort* dalje, naprej
 prekleman – psovka, preklet
 primit – prijet
 pomàt – pomagati; pomajte – pomagajte
 pongrat, pungrat – travnik; iz nem.
 priftòšəl – denarnica; iz nem. *Brieftasche*
 primit – prijet(i)
 prištímaj – uredi, organiziraj; iz nem. *stimmen* 'biti v pravilnem redu'
 pukl – hrbet; iz bav. nem. *Puckel* 'grba'
 púkštab – črka; iz nem. *Buchstabe*
 púšelc – šopek; iz bav. avstr. nem. *Puschel*

R

rajati – knjiž. plesati
 rajni – raba peša ki je umrl, pokojen
 rájouci – plesalci
 rájtam – najbrž
 raz – s/iz
 riəsn – res

S

skər – skoraj
 spléhan – splahnel, od sonca obledel
 spucati – počistiti; iz. nem. *putzen* ‘čistiti’
 spuvati – sezidati
 sruəta – sirota
 starosviətna – starinska

Š

šət – ta
 šénkati – nižje. pog. podariti, dati zastonj; iz. srvnem. *schenken* ‘podariti’
 špandirati – privoščiti
 šparljiv – varčen; iz. nem. *sparen* ‘varčevati’
 špárovec – nižje. pog. varčen človek; iz. nem. *sparen* ‘varčevati’
 špasno – čudno; prek nem. *Spass* ‘šala, zabava’ iz ital. *spasso* ‘zabava’
 šránga, špránga – etnologija pregrada poti z namenom, da ženin
 plača vaškim fantom odkupnino za nevesto, balo; iz bav.
 srvnem. *srange* ‘ograja, plot, planke’
 šrángovci – fantje, ki postavijo šrango, iz nem.
 špacírat se – sprehajati se; prek nem. *spazieren* iz ital. *spaziare*
 ‘bloditi, postopati’
 šrajaj – vpij; iz nem. *schreien* ‘vpiti’
 šták – tak, takšen
 štáko – tako, takšno
 šundər – nar. hrup; iz nar. šundrati ‘hrumeti, delati hrup’

T

talír – krožnik; iz. nem. *Teller*
 tàj – potem
 taužənt – nižje. pog. tisoč; iz nem. *Tausend*
 tejkó – toliko
 tenta – nar. notri (iz tam notri)
 terc – nar. kor. neumen, nespameten človek
 tuj – tudi
 tumast – nar. neumen; tudi tumpast iz praslov. *top* ‘ne oster,
 skrhan, neumen, omejen’

U

üržuh – vzrok, iz nem. *Ursache*

V → v koroškem narečju W

vaplñi – nizko trebušast, požrešen človek
 vamp – nizko trebuh
 velikobarti – velikokrat; sestavljeno iz veliko in *bart* iz srvnem.
 (srednjevisokonemško) *vart*
 véšpar – iz lat. *vespere*, jutranja maša
 valcer – zastar. valček; iz nem. *Walzer*
 védva – uvela
 vrednješi – cenejši
 vunga/vonga – onega

Z

zadn(j)obart – star. zadnjokrat, zadnjič; sestavljeno iz *zadn(j)o*
 in *bart* iz srvnem. (srednjevisokonemško) *vart*
 zagvíšno – nižje. pog. gotovo, nedvoumno; sestavljeno iz *za* in
 srvnem. *gewis*
 zarukan – nižje. pog. neumen
 zàt – nazaj
 zglihati se – nižje. pog. spraviti se; iz nem. *gleich* ‘enak’
 zmatran – nižje. pog. utrujen; iz nem. *martern* ‘mučiti’
 zrajtati si – nižje. pog. spomniti se, domisliti si; iz srvnem. *reiten*
 ‘računati, razmišljati, preudarjati’

Ž

žêhtar – nar. golida; preko nem. *Sechter* iz lat. *sextarius*
 žégnan – pog. blagoslovljen; preko stvnem. *segan* ‘blagoslov’ iz
 lat. *signare* ‘označiti, narediti znak’
 žihar – nižje. pog. lahko; iz srvnem. *sicher* ‘gotov, zavarovan,
 varen’
 žmahtən – star. in nar. okusen; izsrvnem. *smach*
 žvahta – pog. sorodstvo; iz stvnem. *slahta* ‘pleme, rod, izvor’
 župa – nižje. pog. juha; iz srvnem. *Suppe*

Stalne besedne zveze

Slovanskega izvora

bejži ga lomit – ne delaj neumnosti
biti čisto iz sebe – ne zavedati se
biti čisto po starem – biti podoben očetu
biti komu sitno – biti mu nerodno
biti komu kos/ ne biti – eksp., izraža, da je/ni kdo telesno ali
duševno dovolj močen za izvršitev določenega dela
biti notno – se mudi
biti sam svoj – biti samostojen v odločitvah
biti v letih – evfemistično, nisi več mlad
biti zaki – biti za kaj, biti v redu
biti že gær – biti zbujen
bo bol trda šva – težko bo šlo
buəh daj – odgovor na pozdrav dober dan
delati se komu temno – izgubljati zavest
imeti besedo za (ta starega) – znati ga prepričati
iti na oni drugi svet – umreti
je biv zguəda den – zgodaj so vstali
jezik jo srbi – eksp. rada bi govorila
kura ga naj pikne/brcne – kot kletvica
lari fari – laž/izmišljotina
liəs gre gær – hlodovina se draži
ne bo kos predat – ne bo mogoče prodati
ne pustiti je od hiše praznih rok – ne pustiti je brez dote
nositi, prenašati pošto – eksp., prenašati novice, govornice
oje zabiknjeno – psovka, neumen človek
oklice gær dajat – oklicati par v cerkvi, naznaniti poroko
pasati kam – soditi, spadati kam
prazne čenče – eksp., neresnične govornice
se mərjo vsi pobi skriti pred njim – nihče ga ne doseže
spariti koga – nar. ukaniti, prevarati koga
star bik zabiknjeno – psovka, večno trmoglav in že star človek

stari lisjak. – eksp., zvit, prebrisan
ta ga pa pihne – je zabaven, domiseln
vejke galeje – eksp., velike stavbe
vejka freta – veliko posestvo
voditi koga za nos – varati ga, goljufati ga
vprašati za roko – vprašati za dovoljenje za poroko
za mojga dele – zaradi mene
zbulati komu vse – vse mu dati

Prevzete iz nemščine

arbija sliši cuə – dediščina pripada
biti ledik pa fraj – biti samski in svoboden/prost
biti parajt – biti pripravljen
biti v ausšusu – biti v odpadku, nekoristen
buəh vonaj < boglonaj, medmet »bog povrni«, iz srvnem. lon –
plačilo
naštelati koga – nagovoriti koga k neumnosti
ovset bo hin – poroka/slavje bo končana/-o
po svojem furmu – po svojih zahtevah
se devo bek rihta – se delo opravi
skup kovtar trgati – skupaj spati
ta veči priftošl – denarnica, v kateri je veliko denarja

Folklorni obrazci

Pregovori

Ko se od volka prauhata, pa volk pride.
Vsak človek si po svoje postiva (postilja).
Vsak je svoji časti vredn.

Vraže

Bo pa že nesrečo prinesla k hiši, posebno nas, ko je ouset pa
pride ženska prva.

(Nevesta) mora tak stati, da bo ona najprej vidva ženina, ne pa on njo, ko pride. Taj bo pač srečna. Tud v cerkvi mæra trdo zraun nje stati, kar pomeni, da ne more priti sovražæn človek med njijo. Pa ko bota šla okol oltarja, ga mora za oltarjem za gnar prosit. To tak zelo pomaga, da bo pol zmerm ona mela priftošl, če ji bo tam gnar dau.

Nisn mogva cevno noč spati, tak so me bouhe jadve, ka le kaj štua pomeni? Gvišno bo dræč dæž. Pa prajijo lædi, da če sta dva v oklicih, da taj ni prav, če bouhe jejo.

Pojdi malo v hišo, da nam spanja ne odneseš.

O jezikovnih posebnostih objavljenega besedila

Prepisovalec je imel za osnovo eno od starejših kopij. Vrnil se je k zapisu narečne besede za govor po vlogah, v katerem pa zapis govornega jezika oz. narečja ni enoten. Vseeno lahko izluščimo **glasoslovne posebnosti** jezika takratnega časa. Tako npr. zapiše druž ali dreč, namesto s polglasnikom *dræč ali apostrofom dr'č*. Zapisovalec je prepoznal koroška dvoglasnika (iæ za e in uæ za o) in ju skušal zapisati, vendar po svoje, npr. reč → rieč namesto *riæč*; vem → vim namesto *viæm*; to → štu namesto *štuæ*; noč → nuč namesto *nuæč*, pobi → podjunsko poabi namesto *puæbi*. V govoru oseb je dosledno upoštevano švapanje (izgovor w pred sprednjimi in zadnjimi samoglasniki), zapisano pa je z v, npr. lahko → vahko; plačati → pvačati, žlahta → žvahta, laže → važe, lušnih → vušnih, zasluzi → zasvuži, odloču → odvoču, žaluje → žavuje, glad → gvad ipd. In še nekaj drugih zanimivih posebnosti našega narečja iz objavljenega besedila:

- štekanje (tukaj → štò, tak/takšen → štak, to → štua);
- posebnost glasov dn, ki se v našem narečju spremenijo v gn (denar → gnar);

- sklop lj v j (velja → vela);
- proteza j (dosti → dojsti, beži → bejži);
- krajšanje besed (hočejo → očjo, nikakor ne more → kne more, danes → nàs);
- spremembe in izpuščanje glasov (oče → àče, žejen → žajn, teden → kedn);
- sklop šč (kuščar → kušar).

Od naglasnih posebnosti naj omenim le premični naglas iz prvega na drugi zlog (se boste žénili → se bote ženíli).

Zanimiva je **oblikoslovna posebnost** v zvezi z rabo starejšega predloga raz namesto s, pri čemer se spremeni tudi sklon samostalnika iz rodilnika v tožilnik (s sejma hodim → raz sejm hodim, z voza stopim → raz voz stopim) ali tvorba zanikanega glagola (ne bi ga hotela → bi ga notva). V besedilu najdemo še koroške posebnosti v sklanjanju, npr. v mestniku množine moškega spola (v letih → v leteh). Tudi pridevniška končnica –ega preide v –iga (drugega → drugiga). V tvorbi glagola najdemo germanizme, npr. počí → von pokne.

Od **skladenjskih posebnosti** naj omenimo le po nemškem zgledu pogost glagol na koncu povedi ali stavka, npr. Je še nimam. Kaj bo stari rekel?

V **seznamu besed in stalnih besednih zvez**, ki jih imamo za koroške, so močno zastopane prevzete besede iz nemščine. So dokaz našega obstoja v tem prostoru in naše zgodovine – vedno v jezikovnem boju z našimi sosedi in prevzemanju jezika gospodarja. Več besed iz seznama ima v Slovarju slovenskega knjižnega jezika oznako pogovorno ali nižje pogovorno. Najde se tudi kakšna slabšalna, nizka, starinska, zastarela in ekspresivna. Ob teh besedah v seznamu besed stojijo ustrezni kvalifikatorji iz SSKJ, npr. *fájmoštær* in *gruntati* pogovorno (pog.), *glihati se* in *krôf* za nižje pog., *vamp* za nizko, *lump* za slabšalno (slabš.), *pobarat* za starinsko (star.), *valcer* za zastarelo (zastar.) in *nabrisati se* za ekspresivno, čustveno zaznamovano (ekspr.).

Pravih narečnih besed, kot so npr. *clajsi, tantra* in *ibəržni*, je v besedilu bolj malo, kljub nedoslednemu zapisu v našem besedilu pa so močno prepoznavne glasoslovne posebnosti koroškega narečja. Zato so v seznamu tudi glasovno močno preoblikovane besede, ki mogoče rabijo razlago.

Stalne besedne zveze so (glede na besedje) razvrščene na besede slovanskega izvora in prevzete iz nemščine. Vse pa so naše in izražajo domiselni jezik ter so polne narečne melodije (ki je danes v hotuljskem govoru žal vedno redkeje slišimo). Npr. protipomen-ski zvezi *biti zaki* proti *biti v ausšusu*, ki ju lahko razumemo/uporabimo kot humorno ali slabšalno pripombo. Med njimi je tudi nekaj psovk in kletvica.

Izbira jezika (poleg camarja) izrazito zaznamuje dva stranska literarna lika, ki ne smeta manjkati na poroki na vasi; to sta vaška klepetulja in na družbeni lestvici najnižji Stebrov Grega (starec, ki živi na občinske stroške, berač). Ves čas sta v sporu in iz njunih ust prihajajo najnižje besede, psovke, npr. *vamp* in *mrha spojana*. Tudi sicer so klepetulji namenjene grde besedne zveze, npr. iz ust hlapcev *Tak ti migle jezik ko pa pəsü rep* in ... *menda si pa le zavohava da te je pas druž prinesu*. Vaška klepetulja pa ni le tarča posmeha hlapcev, ki sta na družbeni lestvici višja od nje, ampak je tudi vir vraž oz. se, razen prve v seznamu vraž, navezujejo nanjo.

Na jezik, ki globoko korenini v slovstveni folklori, kaže nekaj izpisanih metafor, npr.:

Jaz bi ga notva, pa če bi zvati cekini leteli od njega.

Saj si se že gvišno zrajtau, če nisi na možganih sedo.

Bo že še počakau, se ni bat, da bi se mu prej krof posušu.

Ne suče kvabuka pred sabo, kadar pride u kak urad.

Preklemano je tažko, ko bi biu sam svinc nətra.

Holt na, pa fejst nabašta balo, da bojo koliəse škripale, da se spvača vozit, pa da se bo vidvo na Danijelovi dlani.

Na njeni glavi sveti beli krenček poštenosti in nedoužnosti.

Me je svanca umoriva, me toča pobiva, oh zdaj sm pa taka, ko na vedva kopriva.

Določena mesta v igri razkrivajo avtorja, Ivana Kuharja, kot **humornega pisca** (Ob snubitvi se botra šalita in celo norčujeta iz nevestinega očeta, da bi ga omehčala. Ali v primeru: *Danijel: Tak mi je nekaj svabo. Jesenik: Saj vemo, da ti je lahko, tebi, ko se tak bojiš za gnar ...*) Skozi humor si v igri povejo veliko resnice, hkrati pa ti deli najbolj odkrivajo način sporazumevanja ljudi, njihov značaj in družbeni položaj, npr. že kar agresiven nastop župana, ko prepričuje Danijeva, naj upošteva hčerkino izbiro ženina: ... *zato jo ne boš prodajov za gnar? Kod pa mi zadružnega bika!*

Šega naših krajev, ki je našla svoje mesto v igri Ivana Kuharja z naslovom Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline

O koroški kmečki poroki kot o izjemni šegi z mnogimi folklornimi elementi je v Koroškem fužinarju največ pisal brat Ivana Kuharja, in sicer Avgust Kuhar. Vedel je, da jo je težko opisati oz. popisati, ker je njena vsakokratna izvedba posebna, enkratna in neponovljiva. To je najbolje označil, ko je zapisal: »*Nikoli ne bo mogel kdo polno popisati originalnosti koroške kmečke ohceti, ki ima tisoč odtenkov in melodij in ki je na vsaki prelihi vsaj za drobec drugačna*«.

Leta 1963 je Beno Kotnik, starejši, v Koroškem fužinarju objavil izčrpen članek o koroški ovseti na splošno z naslovom *Kmečka ovset v Mežiški dolini*; natančno je predstavil etnološke posebnosti naše šege, hkrati pa zbral in zapisal ženitovanjske pesmi. Podobno je naredila Ana Potočnik³ v diplomskem delu z naslovom *Koroška kmečka ovset*, v katerem je še natančneje predstavila koroško ovset od iskanja ženina do šranganja, poroke, gostije in drugih šeg, ki so nas spremljale še po poroki.

Dodana vrednost diplomskega dela Ane Potočnik je popis vseh »ovsetnih« plesov (s koraki in notami), med katerimi sta hotuljska in rakova polka ter več variant štajriša in valčkov – vsi ome-

³ V času nastanka diplomskega dela se je pisala Štriker.

njeni plesi so se plesali tudi v naši igri. Hotuljska polka je v igri zapisana ob odhodu neveste z domačega dvorišča k poroki in ob plesu Stebrovega Grege z vaško klepetuljo.

Ana Štriker Koroška kmečka ovset, Pedagoška fakulteta, Ljubljana, 2001 123

RAKOVA POLKA

(Dobila od Petra Šumnika.)

KOTULJSKA POLKA

(Kotnik, 1963.)

Vir: Ana Potočnik, diplomsko delo, 2001. Po Kotnik, 1963.

Ivan Kuhar je bil gotovo prisoten na več porokah in je začutil, da gre pri tako pomembni prelomnici v človekovem življenju ne samo za osebno doživetje, ampak da se v njem razkriva poseben

narodov značaj, ki ga je treba ohraniti vsaj tako, da ga zapišeš. Zavedal se je namreč, kako se zobu časa nihče in nič ne upira dolgo, vse se spremeni, predružači ali tone v pozabo. In skušal je v zapis dramskega besedila ujeti različice in odtenke ter s tem ohranil kanček koroške slovstvene folklore.

Igra ima pet dejanj⁴ in vsebuje veliko etnoloških in folklornih vsebin. Celotno dogajanje temelji na šegah in navadah, ki spremljajo mlad par od snubitve do dnevov po poroki.

V prvem dejanju je predstavljena bogata kmečka družina, ki ima hčer, godno za ženitev. Oče že ima zanjo bogatega snubca, a hči si želi drugega.

Drugo dejanje se godi na nedeljo. Hčerini izbrance pride v svate z dvema botroma. Očeta je potrebno prepričati, da naj spremeni svojo odločitev, kar jim tudi uspe. Po uspešni snubitvi sledi pogostitev ter pogovor o stroških poroke, nevestini doti in o tem, kdaj bodo »okalce gar dali« oz. naročili oklic nameravane poroke v cerkvi. Ženin se mora za vse potrebno dogovoriti s camarjem (ženinov spremljevalec na poroki, tudi organizator svatbe).

Tretje dejanje se začne na poročni dan, ko je vse praznično in okrašeno z venci (opis krašenja); s streljanjem možnarjev najprej naznanijo, da sta nevesta in ženin že vstala, sicer pa je toliko možnarjev, kolikor je stara nevesta; v našem primeru 23 let. V spremstvu družice sledi slovo neveste od doma in šranganje, ko domači fantje zahtevajo odkupnino za nevesto.

Četrto dejanje se nadaljuje s prihodom iz cerkve in nadaljuje z gostijo. Eden od botrov poskrbi za ustrezen sedežni red, camar pa pleše štajriš in vmes poje zabavljive pesmi. Pleše z »materjo ta široko« (nevestino poročno pričo), nevesto in družico. Sledi valček in na mize se prinese hrana. Gostija se razvija in camar skrbi za veselo vzdušje. Med gostijo prinesejo med goste še kuharico na loparju za vzhajanje kruha in camar pleše še z njo ter se ji s pesmijo zahvali za dobro hrano. V to dejanje je avtor vključil tudi šego, ko sta morali nevesta in družica dati svoje vence z glave (to se sicer dogaja naslednji dan poroke po kosilu) in je treba »krenc dou

⁴ Sledi le krajša obnova z bistvenimi vsebinskimi in folklornimi poudarki.

rajaat« (ples, pri katerem dobi camar družičin venček, ženin pa nevestinega). Konec dejanja je zaključil z vzrokom, da se lahko od svatov pobere »lecman« (prispevek za poravnavo stroškov hrane in pijače). Lecman vodi ženinov starešina. Četrto dejanje skoraj v celoti spada v slovstveno folkloro, saj gre za zapis camarjevih besedil in besedil družice. Pisec je imel na izbiro veliko variant in je med njimi izbral tiste, ki so ustrezale njegovi strukturi igre.

Peto dejanje se začne z natovarjanjem nevestine bale na voz; v njej mora biti obvezno zibel, v našem primeru še kolovrat, žehtar, cokle, omara in na drug voz privezan pok – »Je pač stara navada na pavrih – bohve od keda.« Igra se tako konča z nevestinim odhodom od doma.

Glede na popis šeg kmečke ovseti v omenjenem diplomskem delu, v igri Ivana Kuharja ni priprav na svatbo, ženinovega slovesa od doma (je pa nevestino), ni same poroke, na gostiji niso vključeni »oknarji« (nepovabljeni prijatelji in znanci mladoporočencev), ni »omivalce« ali »jesihovanja« (pogostitve, navadno teden dni po svatbi) in tudi ne izvemo, kako so fantje zapili »šrango«. Avtor je moral izpustiti določeno vsebino, ker bi bila sicer igra preobširna. To pa je naredil premišljeno in ne na škodo dramskemu delu.

Slovstvena folkloro se v igri najbolj udejanja skozi lik camarja in družice – ki sta (posebej prvi) govorno in plesno izredno spretna. V igri je prisotnih osem besedil slovstvene folklore, in sicer so vse sestavni del tretjega in četrtega dejanja. Prvi dve besedili pa sta v igri zapisani samo kratko opisno, npr. zapojejo nevesti v slovo ... in camar se zahvaljuje s pesmijo *Oj z bogom, z bogom, mati, oče*. Mogoče pisec besedila teh folklornih besedil ni zapisal, zato ker sta bili v takratnem času splošno znani in je camarja igral Anzi Pusovnik, ki je bil tudi v resničnem življenju camar in je besedila še kako dobro poznal, saj jih je tudi sam ustvarjal. Je pa prva pesem (in to z notnim zapisom ene od igralk v igri, Juste Kostwein) danes ohranjena po zaslugi Kotnikovega besedila (1963).

SLOVO NEVESTE

Ne - ve - sta le jem - lji slo - vo od o - če - ta in ma - ter le -
po i - me - li so vel - ko skr - bi, da zra - sla po - šte - na si tu

Nevesta le jemlji slovo
od očeta in mater' lepo.
Imeli so vel' ko skrbi,
da zrasla poštena si ti.

Zdaj vzeli te bomo iz ledik stanu
in dali te bomo možu,
kar veselo nam roko podaj,
da preveč ne jokamo zdaj.

(Kotnik, 1963, po zapisu Juste Kostwein.)

Vir: Ana Potočnik, diplomsko delo, 2001. Po Kotnik, 1963.

Naslednji zapisani folklorni besedili sta del šranganja; najprej vprašanja šrangarjev in camarjevi odgovori, ob koncu pa pesem Jurija Vodovnika, s katero šrangarji spustijo nevesto k poroki in se poslovijo. V četrtem dejanju so štiri folklorna besedila in zasedajo skoraj celo dejanje; glavni akter je camar, ki vodi celotno gostijo od otvoritve plesa, ko ob viži štajriš zapeše z materjo ta široko (*Rožmarinovo jutro ...*), potem še z nevesto in družicami do zahvale kuharicam in strežnicam (tudi ob štajrišu) ter do zadnje, ko »krenc dou rajajo«.

8.4 NOTNI ZAPISI PLESOV

ŠTAJRIŠ št. 1

(Dobila od Hedvike Jamšek.)

ŠTAJRIŠ št. 2

(Dobila od Hedvike Jamšek.)

ŠTAJRIŠ št. 3

(Dobila od Hedvike Jamšek.)

Vir: Ana Potočnik, diplomsko delo, 2001.

Dolga leta je Pusovnikov Anza veljal za najboljšega in najznamenitejšega camarja v Mežiški dolini. V letu 1975 (ko je z njim govoril Rok Gorenšek in objavil prispevek v Koroškem fužinarju) je bil camar že več kot petstokrat na slovenskem in avstrijskem Koroškem ter Štajerskem ter imel za par okoli 300 družic, med njimi najpogosteje Marijo Potočnik (Pokroulovo Micko). Bil je hotuljski ljudski camar, ki mu je bilo to opravilo v veselje, hkrati pa je čutil odgovornost in ljubezen do ljudi, ki so mu zaupali: »Ovset ni samo za en dan. O ovseti se govori še leta in leta, včasih nam katera ostane v spominu celo dalj časa, kakor pa tisti živijo, ki so se takrat poročili. Spomini jih preživijo. To pa se zgodi le tam in le tedaj, kjer je bilo zares veselo.« V prihodnje ne smemo pozabiti nanj, gotovo si zasluži samostojno publikacijo.

O prepisih igre

Originalnega rokopisa igre Ivana Kuharja ne poznamo, obstaja pa nekaj znanih prepisov. **Najstarejši prepis** z vsemi petimi dejanji je nastal tik pred izvedbo igre v Kotljah, in sicer ga je na pisalni stroj prepisal Edo Vivod. Zadnja stran je opremljena s podatki o avtorju igre (Ivan Kuhar l. r.) ter krajem in datumom prepisa: Prevalje, dne 10. VI. 1937. Glede na datum prepisa, predvidevamo, da je Ivan Kuhar izročil svoj rokopis Edu Vivodu, da ga je pretipkal za potrebe izvedbe igre (za režiserko in igralce) in to gotovo v več izvodih s pomočjo indigo papirja. Predvidevamo tudi, da je prepis natančen, če je šlo za avtorjevo naročilo. Prepis ima 18 strani in je na neobičajnem formatu (po dolžini podaljšan A4, po širini pa zožen A4), kot je bilo takrat v navadi. Ohranjeni sta dve kopiji tega prvega prepisa, in sicer sta v lasti Mojce in Urške Petrič (pravnu-kinji Prežihovega Voranca, brata Ivana Kuharja).

Graga:Ma tak jazik da je strah nasrečo je prinesva k hiši nas ko balo vozite.(zagahne z rako in odie)

Klemen:Grega le pridi še.

Grega:Gredoš?Bom pa kadar babe na bo pri vas.Mati so ti mrhi kofeja dali ti mrhi spojani,včasih je bava tak spojana da je bavo kar strah. Našente jo rajši,samo pošto nosi okula pa jezo deva po Hotljah.

Tomaž:Je pa kuj sruta ko je taj stara.

Grega:Ti je že reian da je stara,da je pa sruta tiste pa ne,ko kab tiste deva da od anga do drugja lieta pa praji set je štak pa oni jetak pa štak šea vunga no pa tak naprej da nazadnje pa vun pokne.(Odide naprej)

Jurij:Pa adijo Graga!

Graga:Adijo habdijer!(Mu po vojaško salutira)K(KO imajo vse stvari na dvorišču prijavljene pa začnejo nakladati na voz,ko pa je ma basan pravi Treza Jurju.):Jurij ti si bol flink pa na vrh preveži šeto sibov(Jurij urno skoči privezovati)

Klemen:Kolovrat pa dajmo na vuni voz.(Tomaž vzame kolov,ter ga gre pri vezovat)

Liza:Še šet žentar dajte nekam da se bo vidu ko boste vozili.

Francka:No zdaj pa je nabasano.Ja ke pa se obe,še niso še kaj pozabili.

Ančka:Lej kak špasno je videt sibov na vozu.

Francka:Kaj si ti čučno zdi?

Ančka:Jaz bi že nutva ko bi mi sibo vozil da bi bva sibov na vrhu.

Liza:Tih- ti si še pač mvida pa na veš kaj je sveit no pa saka so šene na svetu.

Ančka:A mati a mislite da sem še tak terc(Še zasmeji nizbeži v hišo)

Liza:Čakaj ti bom že dava?!(Iščo nekaj da bi vrgla za njo)

Klemen:Kliče)O čee!Fridite dov je že vse nabasano!

Danijev:Počajta še mavo da dov zaprem pol pa kar pridem.

Klemen:Pa ilajte!Danijev:Ja,ja, a si kaj pijače prinesu ldem nas se mor- še piti.

Francka:Lej čisto smo pozabili na tu čajte bom šva kar ponj.

Jurij:Jaz sem že misluv rečt ko sm biv žajna pa me je Grega zaotu.

Liza:Pa še neka smo pozabili! Treza:Že vem ka?!

Liza:Poka je treba privezati k te zadnjemu vozu.

Ančka:(pride iz hiše)Oh kaj bote še vse naštimali kup,jaz bi nutva da mi bouh vie kaj date,bi me tvo sram(Odide v hišo Tomaž za njo.)

Treza:Je še pač mvida intumasta pa saj to ni nič kaj grdega.

Liza:Je pač stara navada na pavrih že Bouh vie od keda?

Měkka Jurij:Dom šov pomagat da ga prej pršene,(Gre proti hlevu)

Tomaž:Kam ga pa prvežemo.

Klemen:Kar sem ga priveži.(Francka prinese pijačo)in kruh ter začnejo jesti.Tudi Jurij pride iz hleva,Oče pride in ogleduje kako je.)

Danijev:Al ste dr tk nabasali da se nabu kaj frderbavo in strupavo.

Klemen:Smc kne bujte se.(Jurij Tomaž odideta v hlev)

Voznik:Žaj smo pa parajt in pa gremo.

Klemen:Bom pa jaz preidi vozu ko je bul težko.Voznik:Pa srečno oče Danijev,druga boma pa že s Tinotom uredili.

Klemen:Hijo tibo luca(Bič poči in konji odbrejo,vožnarji prišno poka drug za drugim odpeljujejo,streljanje polagoma neha.Dvorišče se sprazni ostali ki so bili na dvorišču odidejo v hišo.

K O H C
K-----H-----C

Vsi igralci ki ki sodelujejo pri igri se zberejo na primernem predtor ter v popolni obleki v kateri so nastopali pridejo v sprevedu pred o činstvo se priklonit.Godba zaigra koračnico,Hej Slovani naša reč slo vanska živo klije.

Vse pravice pridržane! Spisal:KUHAR I VAN l.r.

Prekopiral in prepisal Prevalje,dnel0.VI.1957

WIVOD BLO.

Zadnja stran prvega prepisa igre
Vir: Osebni arhiv Metke Petrič.

Nekaj kasnejših prepisov (vsi so tipkopisi) je hranjenih v KOK dr. Franca Sušnika na Ravnah na Koroškem. Med njimi je najstarejši natipkan na tankem papirju, ki vleče na roza barvo, pisan je brez razmikov vrstic, z rdečo barvico je podčrtano besedilo oseb in tako ločeno od didaskalij oz. navodil za igro. Bilo je delovno gradivo enemu od igralcev. Na 16 straneh je ohranjenih vseh pet dejanj. Igra je bila napisana v več izvodih s pomočjo indigo papirja. Ohranjena kopija predstavlja osnovo za prepis drugih dveh kopij, v katerih gre za delno poknjženi različici in obe sta nepopolni, saj jima manjka peto dejanje. V oba tipkopisa je ista roka vpisovala popravke besedila.

Naslednja dva tipkopisa je dal Avgust Kuhar svojemu nasledniku pri urednikovanju Koroškega fužinarja, Marjanu Kolarju, on pa ju je že leta 1965 prepustil v hrambo naši »študijski knjižnici«. Gre za enaka izvoda, od katerega je eden original, drugi pa »kseroks« kopija. Pisana sta z razmikom vrstic, zato obsegata 18 strani. Na treh različnih mestih jima manjka nekaj besedila; dvakrat po cela stran in nekaj malega na koncu igre. Didaskalije so napisane v knjižnem jeziku, pri čemer je prepisovalec le delno upošteval pravopisna pravila, npr. zapis velike začetnice, pike in vejice. Kakšno poved ali misel je tudi obrnil po svoje (Glej v tabeli A-primer.). **Gre za dokaj natančen prepis najstarejše ohranjene variante v naši knjižnici, zato je eden od teh tipkopisov uporabljen v naši knjigi.** Da bi do širšega kroga ljudi prišlo čim bolj avtentično besedilo, nismo posegali vanj; dopolnjeno je le z manjkajočim besedilom, ki smo ga vzeli iz najstarejšega prepisa, hranjenega v knjižnici.

Naslednji tipkopis je prišel v KOK dr. Franca Sušnika iz rok Danice Hudrap in je vezan kot knjiga. Po njem sta nastajala zadnja poskusa uprizoritve v osemdesetih letih. Glede na zapisan A-primer v tabeli predvidevam, da je besedilo nastalo po različici, ki smo jo uporabili za našo knjigo.

Igro Ivana Kuharja je v knjigi Kotlje objavil tudi Tone Sušnik. Najbrž je izhajal iz delno poknjženege prepisa (Glej vse primere

v tabeli.), za manjkajoči del pa je uporabil najstarejši izvod. Besedilo je pravopisno urejeno in zapisano po pravilih sodobnega knjižnega jezika. Skladnja je delno posodobljena, tudi kar se tiče glasoslovja, gre za zapis knjižnega jezika. Ostalo je le nekaj tipičnih narečnih besed.

Primeri v tabeli zgovorno kažejo različnost zapisov po posameznih variantah in so zapisani le kot zanimivost, natančnejša analiza sprememb po različicah pa ni predmet tega pisanja.

Tabela: Primerjava šestih različic besedila Koroške kmečke ovseti iz Mežiške doline od A do Č

A-primer iz začetka prvega dejanja

Najstarejši prepis

Ah ta se pa tak rad pretepa in je lustiger.

Najstarejši tipkopolis, hranjen v KOK

Ah, ta se pa tako rad pretepa in je lustiger.

Tipkopolis s 4 dejanji, delno poknjizen

Ah, ta se pa tako rad pretepa in je veseljak.

Tipkopolis v naši knjigi

Ah tisti, ko je lump, pa tepe se rad.

Vezen tipkopolis, str. 2

Ah, tæsti lump pa tepe se rad.

V knjigi Toneta Sušnika

Ah ta, ko se tako rad pretepa in je veseljak.

B-primer iz prvega dejanja

Najstarejši prepis

Kura ga naj pikne.

Najstarejši tipkopolis, hranjen v KOK

Kura ga naj pikne.

Tipkopolis s 4 dejanji, delno poknjizen

Kura naj ga gleda.

Tipkopolis v naši knjigi

Kura ga naj pikne.

Vezen tipkopolis

Kura ga naj pikne.

V knjigi Toneta Sušnika

Kura naj ga gleda.

C-primer iz konca drugega dejanja

Najstarejši prepis

Ite v hišo, mati so tentra.

Najstarejši tipkopolis, hranjen v KOK

Ite v hišo, mati so tentra.

Tipkopolis s 4 dejanji, delno poknjizen

Idite v hišo, mati so notri.

Tipkopolis v naši knjigi, str. 14

Ite v hišo, mati so tentra.

Vezen tipkopolis

Jte u hišo, mati so ntra.

V knjigi Toneta Sušnika

Idite v hišo, mati so notri.

Č-primer iz konca tretjega dejanja

Najstarejši prepis

Na Slovem pri Rženi, ...

Najstarejši tipkopolis, hranjen v KOK

Na Slovem⁵ pri Rženi, ...

Tipkopolis s 4 dejanji, delno poknjizen

Na Selovcu pri Rženu, ...

Tipkopolis v naši knjigi, str. 20

Na Slovem pri Rženi, ...

Vežan tipkopolis

Na Slovem pri Rženi, ...

V knjigi Toneta Sušnika

Na Selovcu pri Rženu, ...

Uprizoritve in poskusi uprizoritev igre Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline skozi pripoved in fotografijo

Prva izvedba igre Ivana Kuharja je bila 18. junija 1937 na prostem na Štalekarjevem dvorišču sredi Kotelja. Režijo je prevzela hotuljska učiteljica Vida Kuhar, ki je bila zaradi komunističnih idej pri oblasteh slabo zapisana in zato kazensko premeščena v Kotlje. Z nasveti ji je pomagal pisec igre. Iz prispevka Bena Kotnika (1963: 25) izvemo, da »je na Rimskem vrelcu takrat letoval Gosić, direktor Narodnega gledališča iz Beograda, ki se je za to igro zelo zanimal, pomagal pri režiji in dajal inštrukcije. Ta je v nekem beograjskem dnevniku vso zadevo opisal, posebno pa je občudoval naše ljudi, ki so se v poletnih dneh gnali po travnikih in njivah do pozne noči, potem pa še redno hodili na vaje, ki so trajale vsakokrat do polnoči. /... / Zaradi splošne želje se je igra čez osem dni ponovila. Hotuljci so jo še tisto leto igrali na Lešah in na Remšniku.«

Vabilo na dogodek je bilo objavljeno v glasilu Kmečki glas znotraj naznanila za 2. Kmečki tabor za Mežiško dolino v Kotljah.

⁵ Na tem mestu je zapis zelo nečitljiv in lahko, da je zapisano drugače, ampak kot takega ga je prepoznal prepisovalec in po njem so ga povzeli naslednji.

Naznanila.

II. KMEČKI TABOR

za Mežiško dolino v Kotljah 18. VII. 1937.

Pod vodstvom Živinorejske in pašniške zadruge v Kotljah in ob sodelovanju Okrajne kmečke zveze ter kmetijskih strokovnih organizacij v Mežiški dolini se priredi II. veliki kmečki tabor v Kotljah dne 18. julija (če bo takrat slabo vreme, pa 1. avgusta) 1937.

Tabor bo obsegal tele točke:

Dopoldne: 1. Sv. maša. 2. Po sveti maši slavuostni občni zbor Živinorejske zadruge (10 letnica ustanovitve). 3. Razstava plemenske živine.

Popoldne: 1. Po večernicah kmečki tabor, na katerem bodo govorili kmečki voditelji in strokovnjaki v kmečkem pokretu. 2. Po taboru kmečka tombola (prvi dobitnik plemenska krava). 3. Po tomboli kmečka igra »Koroška kmečka ovset«, katero je spisal domačin Kuhar Ivan iz Kotelja. Igra se bo prenašala, ako bo to mogoče izvesti, potem ljubljanske radio postaje. Po igri kmetijski filmi in po filmih prosta kmečka zabava.

Morebitne spremembe in natančen razpored tabora bo pravočasno razglašen po letakih.

Kmetijske organizacije in kmetovalce že sedaj opozarjamo na ta tabor, da se ga polnoštevilno udeležite in s tem pokažete svojo stanovsko kmečko zavest in disciplino. Organizirajte po vseh krajih skupine na vozovih in kolesih itd., ki naj ta dan okrašene z zastavami polité na kmečki tabor v Kotlje.

Pokroviteljstvo nad taborom je prevzel g. ban dr. Marko Natlačen.

Pripravljalni odbor kmečkega tabora.

Zadruga opozarja vse člane na zadržno disciplino in dolžnost, da kupuje vse potrebščine pri zadrugi in prodaja svoje pridelke potom zadrugi. Zadruga bo strogo pazila na člane, ki se ne bodo držali zadržnih pravil. Te bo brez izjeme takoj izključila iz svoje srede. V slogi in nezlomljivi disciplini je naša rešitev!

Naznanilo v Kmečkem glaslu, 1937

Vir: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-GMZGDDQP/72822895-126c-496c-93fc-bd93e3698f79/PDF> (20. 7. 2017).

Časi so bili slabi, posebej za kmeta, gospodarska kriza se je vlekla, vladajoča oblast se ni znašla. Člani mežiške zadruga so skušali preko svoje dejavnosti izboljšati razpoloženje med ljudmi, zato so za tabor organizirali različne dogodke in med drugim se je popoldne odigrala tudi igra Kmečka ovset. Predvidena sta bila dva datuma; prvi 18. 7. 1937 in drugi 1. 8. 1937, če bi julija slučajno odpadlo zaradi slabega vremena.

Igra se je odigrala na prvi datum in je uspela, sledila je ponovitev 26. 7. 1937.

Igralska ekipa iz leta 1937⁶

Na fotografiji: Spredaj: Leopold Pusovnik (Gačnikov Polda) in Justa Kostwein (v vlogi berača in beračice/vaške klepetulje).

Sedijo od leve proti desni: Franc Herman (Hrovat) in Jerica Herman (Hrvatka), v igri oče in mati neveste), Šimon Kamnik (v igri starešina), Lojz Lesjak (Pavlnov) in Tila Lesjak (Pratmekarjeva Tilčka), (v igri ženin in nevesta), Beta Kamnik (v igri mati ta široka), Filip Merkač (Štalekarjev Lipi, st.), Vida Kuhar (režiserka in učiteljica v Kotljah), pisec igre Johan/Ivan Kuhar (Kuharjev Anza), kleči in klepa koso Florjan Ivartnik (Pavšer), drugi strelec z možnarji. Stojijo od leve proti desni: Jože Kolar (Konečki Pep), v igri strelec z možnarji,

⁶ Obraze na fotografiji je v celoti, kot so zapisani, prepoznala Terezija Pepevnik.

Alenka Metarnik (Smonkarjeva Lenčka), Ivan Hudopisk (Mihevov Anza), Antonija Ivartnik (Pavšerjeva Tončka), Greta Cehner (Podpečka), roj. Petrič, v igri družica, Anza Pusovnik (camar), Karel Polenik (Lubasov rejenec), Rozalija Logar (Naceska Roza), Franc Gorenšek.

Stojijo zadaj od leve proti desni: Sadovnikova z Brdinj (Sadovnica), »Olc« Miha, Ivan Petrič (Podpečki Anzi), ??, Mojca Kolar (Konečka Mica), Avgust Logar (Naceski Gustl), dr. veterine Anton Hudopisk (Mihev), Terezija Kocen (Smonkarjeva Treza), Ivan Gorenšek (Volenov Anzi), Janečev ??, Jedrt Pusovnik (Gačnikova Jerca).

Vir: Osebni arhiv Bena Kotnika.

Vsi s fotografije so žal pokojni (razen mogoče fantiča na sliki levo zgoraj, ki sedi za mizo – to bi lahko bil domači Štalekarjev sin Filip Merkač, takrat star štiri leta), zato so v pripovedih o igri zbrana le pričevanja gledalcev.

Kako se domačini spomnijo igre Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline

Anza je napiso Kmečko ouset

Kuharjeu Anza je pač kmet biu, po domačo oblāčen. A veš, kāk je biu sromak, je pač bol kmečko živo. Je meu žvat¹ pa s coklami ured so ga ulekli u les pa ubōli. On je pa res po nedoužnem umār. Se ni ekstra bavo s politiki; je pa igro napiso Kmečka ouset.

Kāk vete, da jo je res on?

Ja, to pa že od prej vem, ko so se stari lādi² prauhali³ ... ta star Hrvat pa drugi ... da jo je Anza napiso.

Rozalija Rožen, Podgora, 2017

¹ žvat – živali, ² lādi – ljudje, ³ prauhali – pogovarjali

Voranc je izbrau prostor

Prostor pri nas je biu idealōn, kākər ga je Voranc vido, ko je reko brato: »Šōta igra mōra bāt pər Štalekarjo. To sn jēs nekje u zapisih brava. Je reko: »Tam je najbolj primern prostor. Je hiša pa je gospodarsko poslopje pa še ciārko je zadi.

No in tāk je pol blo todi. Starša sta se strinjava, sta dava privolenje.

Antonija Grabner, Črna na Koroškem, 2017

Anza je hodo mavo kontrolitat

Anza je hodo mavo kontrolirat, a je prau ona režirava ... a use štima, da bi bvo use tək, ko si je on zamislo. In je večkrat na vaje praš.

Filip Merkač, Kotlje 2017

Je bva taka navada

Vejki pauri¹ so dərgač meli ouseti, ko pa kak sroti. Hvapci pa usi so meli vejko deva. Dva hvapca sta ponavadi moužnarje filava pa že od zutra striəlavava pa še druge antle² sta meva. Ja, je bva taka navada.

Frančišek Merkač, Brdinje, 2017

¹ pauri – kmetje, ² antle – opravila

Cela ouset je vejka reč

Usi Kotulci so igrali tej təsto igro, ko je vejko igraucou bvo. Cela ouset je pa vejka reč. Je dve, tri ure trajavo.

Frančišek Merkač, Brdinje, 2017

Nevesta je peva

Jəs se najbol Tilke spomnem, od spodnega Pratnekarja ... so bli sestra Tončka pa so bli bratje Anza, Tonč ... Najbol se je spomnem, ko je na našem hausturu¹, na hišna vrata, na zunanji strani venec pribijava. Venci so bli pa spleteni iz rož iz krep papirja; osnova je bvo smrečje, vmes pa rože. In se spomnim Tilke, neveste, ko je peva: »Rožic ne bom trgala, da bi vence spletala, mirno, svóbodno, ljubó, po planincih naj cvetó.«

Antonija Grabner, Črna na Koroškem, 2017

¹ haustur – vhodna vrata

Živo u spomino

In pol je na gomno¹ klicava: »Pobi, pojte² k broško, saj vas dans tazadnobart kličem!« To mi je tək živo ostavo u spomino, ko sn kot osnletna dəčva na təstih vajah prisluškovava pa gledava.

Antonija Grabner, Črna na Koroškem, 2017

¹ gomno – skedenj, ² pojte – pojdite

Sn pomagava sadje pobirat

Se spominjam določenih prizorov ... ravno Lenčke, ko je igrava nevesto, Pratnekarjeve Tilke. Tam je bla še ena Tilka, to je bla od Pratnekarjeuga Anzana hčerka, ko sma hodle u osnouno šolo skor. In səvəda, ko je ona na vaje prašva, me je pa večkrat prosva, da sn šva pomagat təsti punci sadje pobirat, da je ona lahko na vaje hodva.

Antonija Grabner, Črna na Koroškem, 2017

Moja sestra je mogva japke pobirat

No, v zvezi s Pratnekarjevo Tilko, ko je hodva na vaje ... je mərva Tončka, moja sestra, Štalekarjeva čira, hodit gərta popogni sadje pobirat, zato da je pala¹ lahko ona zvəčər šva na vaje. Če ne, ne bi smeava dousa² jət. Je bva Tončka tək nejevolna, ko je mərva jət devati za druge.

Filip Merkač, Kotlje 2017

¹ pal – potem, ² dousa – sem dol

Ni bvo u scenarijo

Sta pa špilava dva hvapca, je pa en hvapc ta drugemo reko: »Jədi gledat, če je nevesta že ustava!« Se ga je pa edn hvapc napiu, je pa reko: »Ja, ja, ja, kəkər óče¹, je pa že ustava!« Pa to ni bvo u scenarijo!! Je pa drujga² hvapca to tək ujezvo, da ga je kvafuto. Pol se je pa joko. Lədi pa niso vedli, so mislali, da mərjo tək špilat. Da cuə³ spada.

Voni je pa naprej za oba govoru, da je šva igra naprej. Je šou kər sam gledat na okno, če je nevesta že ustava. Se je znašo. Je biu dobər igrauc. Samo to ni bvo u Kotlah, gostovali so neki.

Frančišek Merkač, Brdinje, 2017

¹ óče – hoče, ² drujga – drugega, ³ cuə – zraven

»Ka bi le uštiho?« misli hlapec, 1951 v Kotljah
Na fotografiji Jože Kolar (Konečki Pep).
Vir: Osebni arhiv Filipa Merkača⁷.

Moužnarji so me zbudli

Jəs sn pa zvəčər zijo zrauno, ko so vaje meli. Pod gankom so ble ene štenge, tam si lahko fajn gər sedo pa gledo.

Na prireditvi so pa məne poslali nətər na toflpet¹, tak strozak² je biu u kuhni, u enem koto smo ga meli, no in so mene nətər dali in sn spau. In pol sta onadva z možnarji stričlava in je mene u luft vrgvo. Sn začeu tək šrajati, da so začeli: »Hitro, ke je kdo, da bo poba pobaso!« In je sestra prəšva, Tončka, da me je douta u kliət gnava. Na ganko je bva ena lukna, da so lahko douta šli u kliət.

Filip Merkač, Kotlje 2017

¹ toflpet – zasilna postelja, ² strozak – ležišče iz koruznega ličkanja

Naš fotər ni igrau

Naš fotər ni igrau ... on je meu drugega deva dojsti, da se je use pərpjavjo. Je bvo treba plot naret okuvoənokuvo, da niso kər tək, hops, pa nətər. So prau kole zabili, pol pa deske vonta, da je bva fajn ograja. Pa klòpi je bvo treba postajt pa še že ka.

Filip Merkač, Kotlje 2017

Napelali so elektriko

Priprave pa take ... recimo elektrike še ni blo nikjer v vasi in so jo od Rožanka gər vlekli. So meli delo še in še. Od spoda, tam ko je naš Franc doma. Rožanki so tam meli jez; saj so meli pa ja kovačnico. Edn je meu tišlarijo, ta tretji, Tonč, je meu pa žago. Smo še tək radi kot otroci hodli kovačnico gledat, ko je biu meh in smo pol u šoli peli: »Poslušam kovača, kladivo obrača, ko touče, se krega, se daleč razlega.«

Antonija Grabner, Črna na Koroškem, 2017

⁷ Vse objavljene fotografije je Filipu Merkaču izročila Marica Kolar, v igri nevesta.

Jəs pa mam neki hrajeno

Pri paureh so učasih meli hiše, kjer so se glaune reči dogajale. In pərnas so se u hiši, takrat ko je bla ohcet, preoblačli. Ko so pa šli domou, so vse reči, rekvizite pa kar so rabli u igri, use tam pòstli¹ – da ne bi kaj pomečkali. No in tako, ko je blo konec nastopanja, so pòstli šəte venčke pa šəte pušlce² pər nas. Mami niso bli napoti, ampak so se ji še kər fajnzdeli, pa jih je u svoj ladlc³ nətər hranva in so čakali tam, dokler da nismo təsto omaro pospraulali. Jəs sn pa to pobrau in hranou.

In sn se zdaj, ko smo govorli o təstih rožicah, sn se spomno: »Jəs pa ja mam to neki hrajeno!!« To je original. To je namakano u vosek, zato je tək dougo ostavo. Rožice iz krep papirja pa povoščeno!

Filip Merkač, Kotlje 2017

¹ pòstli – pustili, ² pušlce – šopke, ³ ladlc – predal

Venčka in šopki iz igre 1937

Na fotografiji: spredaj od leve proti desni šopki za: družico, vse ostale goste in ženina; zadaj naglavni venček družice in neveste.

Foto: mag. Mateja Verdinek Žigon.

Vir: Osebni arhiv Filipa Merkača.

To je bla za Kotle vəlka reč

To je blo tako doživetje. Res! Mislim, da je biu kmečki tabor pravi naslou za igro, tombolo, veselico. Na tomboli je še moj brat Franc sodelovau. Preskrbleno je blo za pijačo in jedačo. To je bla za Kotle vəlka reč. Tud naš prostor je biu zaseden, so kuhali golaž pa Čič iz Guštanja je meu svoje slaščice.

Antonija Grabner, Črna na Koroškem, 2017

Kregl so mərli kupit

Mama pa fotər sta bva angažirana na vejko u zvezi z ouseti. Mama pa fotər sta pale u kləti pijačo von dajava. Kregl so mərli pa kupiti, da so dobli pijačo. Pol so ga lahko duəmo nəsli, al. Pərnas smo ga dougo meli. Iz gline je biu. Dou u Sloven Grac so dali naret təste kreglne z ročajem.

Filip Merkač, Kotlje 2017

Pijača za odrasle in otroke

Najbol zanimivo se mi je zdelo to, da je Lobi, lončar, tam iz začetka Sloven Graca, če prideš iz hotulske strani, izdelau take glinaste vrčke. In jih je pripeljau in so v tiste vrčke točli pijačo. Od drugih pijač pa mi je najbolj u spomino ostala krakrhli. To je bla pa taka steklenica zanimiva, na vrhu pa steklen čep in si məro tisti čepek nət pritisnit. Mala steklenica, tək ko malo pivo. To je bla otroška pijača rdeče barve, tək ko bi biu malinovec s kisko vodo.

Antonija Grabner, Črna na Koroškem, 2017

Drugič so v Kotljah z novo zasedbo in režiserjem učiteljem Emilom Ozmecem zaigrali leta 1951⁸, in sicer v nedeljo popoldan na Štalekarjevem dvorišču. Ponovili so jo menda čez kak mesec na Koroškem festivalu v Slovenj Gradcu⁹. O obeh izvedbah imamo nekaj skromnih

⁸ Alojz Štruc (roj. 1939), pravi, da je bil v času igre star 12 do 13 let, kar bi lahko pomenilo letnici 1951 oz. 1952. Glede na to, da so po njegovem pripovedovanju v Slovenj Gradcu igrali bolj proti jeseni in da je bil 6. Koroški festival v Slovenj Gradcu 15. in 16. septembra leta 1951, predvidevamo, da letnica 1951 drži. Enakega mnenja je Elizabeta Antolič. Beno Kotnik, star, v svojem članku zapiše letnici 1947 ali 1949, ampak zanju nimamo nobene ustne potrditve.

⁹ Tone Sušnik v knjigi *Kotlje*, 134, zapiše, da so jo najprej zaigrali v Slovenj Gradcu in v Kotljah ponovili. Da je bilo ravno obratno, zagotovi v svoji pripovedi Alojz Štruc.

pisnih in ustnih virov. Žal v družinskih albumih nismo našli skupinske fotografije, zato nam ni znano, kdo vse je sodeloval v posameznih izvedbah. Kljub temu smo na osnovi razgovorov z udeleženi v igri oblikovali seznam gledališkega ansambla z njihovimi vlogami: camar Ivan Pusovnik, družici Smonkarjeva Pepka in Rozalija Kotnik (Podpečka Roza)¹⁰, ženin Alojz Kolar (Konečki Lojz) in nevesta Marica Kolar (Kolovala Marica), Justa Kostwein, plesalke in pevke Rozalija Rožen, Pavla Perić in Elizabeta Antolič, pastirček Alojz Štruc, plesalca Jože Bricman (Svetneči Pep) in Ernest Srebot, star. (Nadoužnik), Franc in Jerica Herman, Nadouška Ančka (prej Gampreča Ančka), hlapca in strelca z možnarji Jože Kolar (Konečki Pep) in Ivan Hudopisk (Mihevov Anza), Stanko Lubas, Jakob Trup (Zvodnikov Jaka) s konjsko vprego idr.

Ohcetarji se že zbirajo, 1951 v Kotljah
Na fotografiji: ??, Franc Herman, Simon Kamnik, Alojz Konečnik.
Vir: Osebni arhiv Filipa Merkača.

Za ples smo vadli že prej

Za ples smo že prej vadli za kake ohceti, Pusovnik je biu naš nadzornik – on je znau use. Na igri smo mi plesali pa usak je eno pesem zapeu umes. Tək ko se reče, da mərš u Štajerišo umes pet. Use sorte štiklce¹, bol take zbadlive.

Alojz Štruc, Podkraj, 2017

¹štiklce – dele pesmi

¹⁰ V Viharniku je zapisal Rok Gorenšek ob smrti Rozalije Kotnik (Podpečke Roze): *Kot družica je igrala eno glavnih vlog v znameniti igri Hotuljska kmečka ovset, ki jo je napisal domačin Prežihov Anza, ki so ga med vojno zverinsko ubili Nemci.*

Vəlko prostora

Pər Štalekarjo je blo vəlko prostora, da so lahko igrali pa kočije mimo vozle. Cesta ni bova, tək ko je zdaj. Pa mosti so bli dərgač postauleni. Ženin je biu pa Konečki Lojz, če se ne motim, nevesta pa ... mislim, da je bva Konečka Marica.

Pavla Perić, Kotlje, 2017

Ženin in nevesta v kočiji, 1951 v Kotljah
Na fotografiji: Alojz Kolar (Konečki Lojz) in Marica Kolar (Konečka Marica).
Vir: Osebni arhiv Filipa Merkača.

Ani u domo ani pər Štalekarjo

Za igro smo vadli u dōmo, kulturnem. Pol smo pa še vaje skòp meli ... smo tam pər Štalekarjo skòp prəšli, da smo vedli, kam bo adn, kam bo drugi pa ke bo kiri von prəšo. Nas je pa ja blo ko smetja.

Alojz Štruc, Podkraj, 2017

Jəs sn biu pastir

Pər Štalekarjo sn pa jəs biu pastir. Tam na dvoriščo je blo naroda ko smetja. Jəs u kratkeh hlačeh, sn biu ene dvanajst, trinajst liət star, mogoče. Po sn pa šou Micko trucat¹, če bi spòstli bika, da se krava pója. Čist po domače

rečeno! Pol mi je pa p̄arnesva tak štikl̄ pogače pa mavo neka za popit. Sn s̄av̄ada biu pogoščen, ko sn pr̄ašo tota na dvorišče. Dva sta pa ḡera bova skrta na štali, da sta pripeva douta, t̄ak ko ena dva lumpeka³.

T̄ak fajn je bvo – use sorte je bvo. Resnično fajn. J̄as sn še k̄ar meu interes do takih bedarij. Škoda, da nisl kaj zapiso.

Alojz Štruc, Podkraj, 2017

¹ trucat – prosit, ² štikl – kos, ³ lumpeka – pijančeka

J̄as sn tot igrava

Saj j̄as sn jo tot igrava ... Kmečko ouset ... pa smo pele ... Lizika pa Smonkarjeva Pepka ... pa Tasotonka (frizerka z Raun) je pr̄ašva, nam je usem lasulje dava ḡar.

Špilali smo pa u Sloven Graci tod, tam ko je bva kasarna. Use prireditve so se tam dogajale.

Fajn je bvo.

Rozalija Rožen, Podgora, 2017

Prizorišče igre na Štalekarjevem dvorišču, 1951 v Kotljah

Na fotografiji: Od leve proti desni: pevki in plesalki Angela Skobir (Muševa Gela), Elizabeta Antolič, roj. Rožen (Incnova Lizika), nevesta Marica Kolar, roj. Kacil (Konečka), družica Smonkarjeva Pepka

Sedita: Jože Kolar (Konečki Pep) in Ivan Hudopisk (Mihevov Anza)

Vir: Osebni arhiv Elizabete Antolič.

Se spomnem ...

Samo to se spomnem, da sn špilava to u Kotleh, ko je bva šeta koroška ouset ... eno tako deklo. Pa Justa je pomagava. M̄adle¹ sma ble dekli. Je bova ena taka usebina pred poroko in sma ble na nevestinem domo. Ble sma u štali pa ene koše sma m̄arle nosit. Pa strialali so t̄ak, da sma ble čist iz sebe: u igri in tod čist zares. T̄ak je pokalo.

Pol pa še vem, da sn rekva: »Jejkarlina², ka pa diava, da št̄ak poka!« »Jejkarlina!« sn mogva r̄ačt. Pomeni t̄ak ko marička al pa marija sveta. To je ena taka čisto ekstra besid̄ada.

Pavla Perić, Kotlje, 2017

¹ m̄adle – midve, ² jejkarlina – medmet

Počitek hlapcev po streljanju z možnarji, 1951 v Kotljah

Na fotografiji: Jože Kolar (Konečki Pep) in Ivan Hudopisk (Mihevov Anza).

Vir: Osebni arhiv Filipa Merkača.

Camar in družica

Pusovski Anza je biu camar in on je svojo ulogo igrau, ko je biu d̄ergač tod camar, al. Njegova družica je pa bva Smonkarjeva Pepka. Je bva čudno lepa.

Rozalija Rožen, Podgora, 2017

Nisn hotva plesat

Jæs sn u ousesti peva pa plesava. To še Roza ve, ko je rekva: »Nisi hotva s Pepno plesat. Je biu pa tæk jeznl!«

Ne vem, s komo sn pol plesava. A z Enstno al komo.

Elizabeta Antolič, Ravne na Koroškem, 2017

Kojni z vozom u igri

Spomnem se, ko smo igrali u Sloven Graco. Pol smo pa dou šli igrat, z anim tovošnjakom smo se pelali. Kiri¹ plac so nam dali, pa ne vem več.

Kojne smo meli – Zvodnikou Jaka je vozo ... in so tam, ko je on præšo s konjam pa z nevesto ... je pa tam edn od gledauceu mænda reko:

»Pa glih zdej je mæro šæti² koj³ sam pærpælat, tejko da nas moti.«

Pa ni vedo, da ja zrauno tæte igre gre.

Še kær vælko gledaucou je bvo, radi so gledali igro.

Elizabeta Antolič, Ravne na Koroškem, 2017

¹ kiri – kateri, ² šæti – tale, ³ koj – konj

Z igro u Sloven Grac

Pol smo še u Sloven Graci špilali, enkraj jo. En vælek praznik je biu.

Gæra ko je kasarna – tam je biu en vælek plac. So ble tæsti dan konjske dirke. Je še naš fôtær pa brat – sta méva koje tam, da so dirkali okuwo tæzga placa. Pa usi paværški, ko so meli koje, so sodelovali.

Tam so nam naprajli eno vælko uto; tæk ko eno vejko bajto – kulise so ble narete. O, je blo fajn!

Alojz Štruc, Podkraj, 2017

Kotle al Sloven Grac?

Najprej u Kotleh, najprej, najprej. Vem, da smo u Kotleh špilali, pol so nas pa u Sloven Grac povabli. Kak miæsn, dva potem.

U Kotlah smo špilali proti jeseni, konc poletja, stoposto¹. Ne vem, če nismo še počitnice meli. Tæk mavo se mi zdi.

Alojz Štruc, Podkraj, 2017

¹stoposto – stoprocentno

So hotli igrat u Črni

Igro so hotli igrat u Črni, mislim, da dvanpedesetga leta, pa ni prišlo do uresničitve. Me je enkrat poklicau Peterlin, naj pridem, da sta præšva dva Hotulca: ta stari Hrvat pa Slava (Rakovnikova). Se spomnim, da mi je še rekva: »A boš ti spekva en šarkl?«

In so gledali prostor tam pri centru pri Hoblnu (Tam je zdaj tržnica.) pa za kulturnim domom. Je velik parkirni prostor pa zgoraj je še malo enega traunika in so mislili tako letno gledališče naredit. Pa ni præšlo do tega. Ne vem, zakaj ne.

Antonija Grabner, Črna na Koroškem, 2017

Iz neke druge igre

Kmečko ousest smo vadli zvæčær. Podnevi nikol ne.

Učiu nas pa je Ozmec, ker nas je pol ono Elektriho hočmo tod on. Smo tæsto tod pær Štalekarjo igrali. Taj je še naša Nančka igrava, sestra moja. In se spomnem ... mi je ostau u glavi prizor, ko je na odær ena prehitro šva. Ozmec je biu njen mož, čeprau je režiro tod, je pa neka prehitro hotva govorit, je pa reko: »Tiho, baba!!« To se tæk spomnem, ko se je znajdo – je pač pasavo zrauno.

Elizabeta Antolič, Ravne na Koroškem, 2017

Igra se v Kotljah in s hotuljsko ekipo v celotnem tekstu ni več ponovila, z njenimi posameznimi deli pa se je po zapisu Bena Kotnika in našemu raziskovanju nadaljevalo: nastopali so v okviru 7. Koroškega festivala na Ravnah (od 29. junija do 6. julija 1952), in sicer zadnji dan festivala na novem gledališkem odru; na zadnjem festivalu na Ravnah 1955 so uprizorili samo »šranganje« (3. dejanje); na novem občinskem prazniku na Ravnah so 19. 8. 1957 prikazali na vozeh sprevod, na vrtu takratnega Doma železarjev (stara kavarna) pa so »krence dou rajali«.

*Na občinskem prazniku na Ravnah, 1957
Na fotografiji plešejo: ??, Ela Bukovec?, Anza Pusovnik.
Foto: Franc Kogelnik.
Vir: KOK dr. Franca Sušnika.*

O nadaljevanju nastopov plesne in pevske skupine govori tudi naslednja pripoved.

Po ousesti smo pa mi tãsto reč naprej pelali

Po ousesti smo pa mi tãsto reč naprej pelali. Smo plesali ... Pa kãr kak hec smo napravili skõp – kako nedelo smo mavo plesali pa peli v kulturnem dõmo. Pa muzikanti so bli naši hotulski pobi: Žlosarjev Slauč pa brat njegou. Taj je biu odãr še spoda, tam ko so zdaj veceji. Zada je pa slika gõr na zido bla nareta. Tãsto so dou podrli, ko so na novo delali. Ni bvo prau.

Alojz Štruc, Podkraj, 2017

Povedano je pripovedovalec okronal še s fotografijo z nastopa v hotuljski dvorani leta 1957. Nekaj članov skupine je sodelovalo tudi v igri 1951. leta.

*Štajeriš v Kotljah, 1957
Sedijo: klarinet ??, Slavko Viternik (Žlosarjev), Janez Plohl, Justa Kostwein, Franci Ledinek.
Čepijo: s harmoniko Franc Božank, Albert Gostenčnik (Ošven), s klobukom Stanko Kotnik (Lubas), Elica Gostenčnik, Martin Štruc, Rozalija Štruc, roj. Kotnik, Marija Gostenčnik, Franc Kočnik.
Stojijo od leve proti desni: Franc Herman, Rozika Hudopisk, roj. Šerbinek, Beta Kamnik (Ledinekova), Nina Krebs, roj. Zagernik, Jože Bricman (Svetneči Pep), Pavla Perić, roj. Štruc, camar Anza Pusovnik, Ivica Zdovc, Alojz Štruc.
Vir: Osebni arhiv Alojza Štruca.*

Nisn vedva naprej

*Sred šãte predstave mi je zmajnkavo besiod – nisn vidva naprej, kãk se reče. Po sn pa kãr rekva: »Ma, kãk pa že gre naprej?!«
Utem me je pa Anzi prijeu vonta okuvo pa na vuho mi šepno, da sn vedva naprej zapet. Lãdi so se pa smejali, so mislali, da cuã gre. Mvada sn še bva, mavo sn pa tremo meva tod. Viš, tãk se nardi use sorte.*

Pavla Perić, Kotlje, 2017

Še ena družica

Anzijeve družica je bva pa Micka, Pokroulova. Anzi navadno ni hoto druge. Šota dva sta bova ti glauna pər tæsteh štajeriš vižeh¹; štajeriš smo dou rajali al pa krence dou rajat se reče.

Pavla Perić, Kotlje, 2017

¹ vižeh – viža, pog. krajša, navadno narodno-zabavna skladba

Leta 1963 so igro dvakrat odigrali člani DPD Črna v Črni na Koroškem in še trikrat so gostovali (v Ljubnem, Solčavi in na Rečici ob Savinji).

Na začetku sedemdesetih let sta igro Ivana Kuharja hoteli postaviti na odprt oder Jožica Jamer in Slavica Rakovnik (prva učiteljica v Kotljah in režiserka, druga večletna vodja hotuljske knjižnice in igralka, obe pa dejavni članici kulturnega društva v Kotljah). Pogovarjali so se o treh možnih lokacijah. Pripravil se je tekst, razdelile so se vloge¹¹, ampak ne vemo, če so vaje že potekale, vsekakor pa do izvedbe ni prišlo.

To je blo pa res

Ja, se spomnim, da sta se moja mama pa Jamerjeva Jožica (ona je bva ta glavna) menle o tem, da bi bva igra. Vem samo, da so se pogovarjali o lokaciji: al bi bva tam pod Marhjetijem na Rimskem, ko je vølek travnik biu, zdaj je tam tenis, al pa tam gërta ob črni cesti, od pokopališča do Konečnikovih, možno bi bvo na farouškem dvoriščo za župniščem. Samo ni prašlo do uprizoritve.

Zdenka Petrič, Ravne na Koroškem, 2017

V začetku osemdesetih naj bi bila v Kotljah še dva poskusa oživitve igre. Igrali naj bi jo na znanem prizorišču pri Štalekarju. Vajeti je v uvodnem dogovoru z Mitjo Šipkom prevzel Jože Slavič, mož Vorančeve hčerke Vide. Pripravil se je tekst, razdelile so se vloge. Ženina naj bi igral Kristijan Steiner (Štajnerjev), nevesto pa Danica Hudrap. Nekaj časa so potekale vaje, pa so prizadevanja padla v vodo.

¹¹ Med drugimi naj bi igral Marjan Gorenšek, ki bi naj tudi pel in plesal.

Druga spodbuda za uresničitev zahtevnega projekta je prišla od Nine Krebs, dolgoletne hotuljske kulturnice (igralka, režiserka, predsednice kulturnega društva ...). Sogovornika je našla v Janku Toreju (tudi večletnemu predsedniku kulturnega društva in nekaj let glavnemu promotorju kulture v Kotljah), ki je bil pripravljen ob pomoči Jožice Jamer prevzeti režijo. Ponovno so se razmnožile kopije (po tekstu iz prejšnjega poskusa) in razdelile so se vloge. Med njimi so nam znane za Klemna (Marjan Ivartnik), kmeta Jesenika (Franc Herman), Ančko (Zdenka Rakovnik) in Stebrovga Grego (Martin Pepevnik). Potem pa je moral režiser za daljše obdobje na delo v tujino, gledališka ekipa je v njegovi odsotnosti mirovala, izgubil se je ustvarjalni naboj in do uprizoritve ni prišlo.

K igri so se ponovno vrnili člani gledališke skupine Kulturnega društva Kotlje v režiji Bojane Verdinek 8. oktobra 2015 na 18. Kuharjevih dnevih in odigrali nekaj prizorov iz prvega in drugega dejanja Koroške kmečke ovseti iz Mežiške doline.

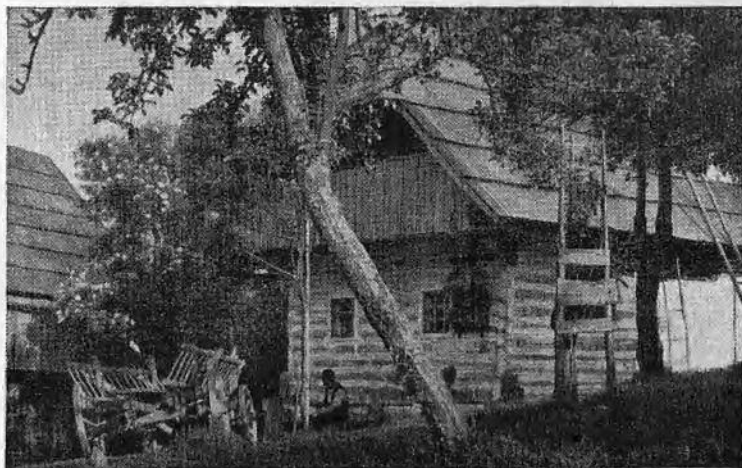

*Nekaj prizorov iz igre ponovno na odru, 2015
Na fotografiji člani gledališke skupine KD Kotlje: Ingrida Cvitanič, Ivana Gorenšek, Martin Pepevnik, Bogdan Potočnik, Anja Ovčar, Drago Pungartnik.
Vir: Osebni arhiv Danice Hudrap.*

IVAN KUCHAR

Kose svitle smo sklepali¹²

Počasi je pridihala vigred iz zelenega Štajerja sem čez že zeleno Pohorje preko mislinjske in slovenjgraške dolinice in pri Dularju na meji med hotuljsko in selsko faro začela trkati na nekdanja obmejna vrata Koroške, v Traberci in pri Šentvidu nad Črno ter brez kakih obmejnih papirjev hitro prešla tudi na

Kuharjev Anzej si kleplje koso. (Pred domačo hišo na Prežihovem vrhu pri Kotljah)

našo koroško stran v Mežiško dolino. Ko so vzbrstela podnožja Uršlje gore in ko je ozelenel kraj z našo Peco v novo in toplo poletje, tedaj se je začelo v naravi novo življenje.

Sonce je začelo zgodaj vzhajati, čez dan je že pripekalo, preden je pozno zašlo že daleč tam za koroškim Obirjem. Noči so postajale kratke in prvi jutranji svit je spremljal ptičji spev, ko so po naših domovih začeli domači sinovi in posli zamenjavati svoja zimska ležišča ter se preseljevati iz toplih, a zaduhlih zimskih stanovanj ali iz živinskih hlevov in drugih kmečkih kamer na skednje v spanje na dišeče seno, da se čez zdravo poletno noč naužijejo čistega zraka in novega zdravja za nastopajoče prvo najvažnejše delo: košnjo. Bližal se je god sv. Antona Padovanskega, ki prinaša v naše kraje koso in prvo košnjo detelje, kateri hitro sledi košnja naših travnikov.

Košnja travnikov, kateri posveča naš slovenski kmet poleg žetve in spravljanja pridelkov v jeseni največjo pažnjo; saj od košnje je odvisno njegovo gospodarsko stanje in njegov obstoj za dobo enega leta. Kako se bode kosilo, koliko nakosilo, kako spravljalo in sušilo? To so težke skrbi kmetovskih gospodarjev. Ni čuda, če so se zato o košnji še do danes ohranile stare šege, pa saj tudi mnogo naših narodnih pesmi opeva košnjo slovenskega kosca v zori prvega svita. Nekoč, ko so naše kmetije stale še na trdnejših podlagah, ko je po kmetih bilo dovolj delovnih ljudi, pridnih in močnih mladih rok, hlapcev in dekel, za katere je bilo

107

¹² Kuhar, Ivan: Kose svitle smo sklepali. V: *Naš dom*, 1938. 2. zvezek, str. 107–111. Hrani: Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem. Signatura: K 1054/1938.

na domu vsega dovolj: dela, še bolj pa hrane, ko so stare kmečke kašte še služile stoletja staremu namenu za shrambo žita, mesnine in zabele, ko je po kmetijah vladalo zadovoljstvo in božji blagoslov, takrat je v kraju, ko se je začela košnja, kar odmevalo v petju. Četudi je bil počitek prav kratko odmerjen v kratkih poletnih nočeh, je vendar novo in mlado poletno jutro prineslo vedno novega veselega življenja v zgodnje ure, ki je ni oznanjala nobena oglušujoče trobljena sirena s točno minutno napovedanim započetim delom. Včasih prej, včasih bolj pozno je nastopil 16 urni in tudi 18 urni kmečki delovni dan, saj pravi naša pesem:

Če glih prav lop' cveti
in prav tajn diši,
zvečer suha tam leži

Še prej, ko bode svit, pa
pojdemo kosit na zelene travnike.

Začetek je bil hud in težko je bilo utrujenemu, ko se je moral navaditi zgodaj vstajati, zapustiti tako dišeče in toplo ležišče, posebno mladim je bila to težava. Ko je včasih skoraj še šoloobvezen fantič spolnil dvanajsto ali trinajsto leto, kateri je bil telesno močno razvit, mu je čez zimo domači kmečki mizar, kateri je znal za silo popraviti in napraviti tudi novo najpotrebnejše kmečko orodje, že pripravil novo kosišče, na katerega so mu potem nasadili bolj kako staro, že izrabljeno koso, da mu je služila za uk in je ni bilo škoda, če se je polomila. Na guštanjskem sejmu, ki je na god sv. Janeza Krstnika ali, kakor pri nas pravimo, o Kresu, pa je dobil novo koso. Za klobuk si je zataknil nageljček in pa rožmarinov vršičec, tako je postal šele pravi kosec in je že smel, če je le mogel, tudi zajuckati ali skupno zapeti v zoro prvega svita sredi rosnega in

dehtečega travnika. Tak je bil novi krst mladega kosca sredi naših travnikov.

Prelepi so spomini in skoraj nepozabna tista rana poletna jutra in tisto leto, ko sem tudi jaz dozorel za prvi uk na koso in ko so me oče prvič prišli klicati, da naj vstanem, da gremo kositi. Nekaj boš že nakosil, le hitro vstani, da se prej navadiš zgodaj vstajati, ker ob času košnje je vedno »zguoda den« in je treba pridno prijeti za delo. »Le hitro gr!« se je glasilo povelje. Sonce še ni začelo vzhajati, samo tam daleč doli za Pohorjem se je komaj malo svitala prva jutranja zora, ko sem se opotekajoče zaspano skoloval s senenega ležišča za očetom. Tam doli na vasi je ležala gosta megla in sem od daleč nekje pa je rahla jutranja sapica prinašala ubrani glas četverospava:

Kosa je rjava, trava nie ta prava,
jaz pa koj pomalem jo švajsam no kosim.

Tam nekje na Šelenbergu so že kosili. Počasi sem se začel truditi in pridno muhati s koso za očetom in bratom, katera dva sta jo naglo rezala že daleč pred menoj. Mislil sem na one prve kitice ravnokar odpete pesmi, ki jih je rahlo jutro prinašalo in obljubljalo lep dan, ter upravičeno začel valiti krivdo tudi jaz na rjavo koso in na nepravo travo, da nisem mogel skoraj nikamor.

108

Oče in mati Ivan in Marjeta Kuhar pred svojim domom na Prežihovem vrhu. Njuni sinovi so: »Prežihov Voranc«, pisatelj, dr. Alojz Kuhar v Ljubljani, Ivan Kuhar, ki je doma, in Avgust Kuhar na Jesenicah

Doli na vasi pa se je tedaj oglasil veliki zvon, katerega glas je veličastno odmeval v to jutranjo še mračno sivino in naznanjal, da je nastopil zopet nov dan, čas molitve in čas dela. Mogočno in nekam svečano se je razlegal njegov glas kot glas gospodarja nad mladim jutrom. Tedaj je utihnilo petje in tudi oče je obstal, snel klobuk in ga odložil na pokošeno travo. Sledila je glasna skupna molitev angelskega češčenja na zelenem travniku. Tudi niže doli pri sosedu so kosili v ložu, kar se je dalo sklepati po brušenju kos, dokler ni končno čisto pod nami zadonela mogočna pesem koscev:

Dečva bruoštik nese pa mene
nič na reče,
jaz pa koj pomalem jo riežem
dov na vas.

Domača dekla je prinesla koscem zajtrk ter ga postavila in pripravila na primernem prostoru. Če je bilo dosti koscev, sta prinesli zajtrk dve, eno skledo štrukeljnov ali nudeljnov, ki so kar plavali v zabeli, ter velik lonc krompirjeve ali — kakor pri nas pravimo — riepne župe, da so si kosci dušo privezali za nadaljnje delo. Jerbas je poveznila na tla, nanj pa »na-

Kakor se koscu strleže,
tak mu koasa rieže

rihtala« sklede z obilno in dobro vsebino. Kosci so tedaj odložili kose, s pasov sneli čepune in se zbrali v krogu okoli zajtrka ter sneli svoja pokrivala in stoje glasno pomolili. Po končanem zaužitku, ki je bil vedno bolj pozno, okoli sedme ure, saj je tedaj bil čas, da so si domače dekline in gospodinje počile, ker jim ni bilo treba prezgodaj vstajati, so kosci še nekaj časa posedeli in se pošalili z

Miha bo zapev priedi, Tomaž bo šov čriez, Juri bo pa pritisniv bas

deklami, ki so prišle trosit radovje, da naj tista, katera bo trosila veliki radovc ali — kakor pri nas pravimo — zvoženik, pripravi pušeljca za prihodnjo nedeljo onemu koscu, ki je prvi zakosil v še stoječo travo obširnega travnika. In zopet se je oglašila pesem, ko so kosci odhajali od zaužitega »bruštka«, v navadnem trojnem ali četvernem spevu. Tedaj še ni bilo nobenih tenorjev, raznih altov ali sličnih novejših imen za razne pevske glase. Prvi hlapec Miha je »zapev priedi«, Tomaž pa mu je »šov čriez«, Juri pa je »pritisniv bas«, tako da bi ob njem luč ugasnila, in lepa domača pesem

je zadonela po dolini do visokih pečin koroških gor; če je bil pa še kak četrti, pa je dal še više »ta tretkega«, tedaj je bilo petje še lepše, tako da niso samo kmečka dekleta, nego tudi postarne ženice petju na skrivaj in zamišljeno prisluškovale. Petje je bilo za znak, kje so že končali zajtrk in kje je za tisto jutro gospodinja ali dekla zajtrk še najprej skuhala. V kratkih presledkih so se pesmi ponavljale zdaj od tega in zdaj od onega kraja, dokler zopet niso obmolknile včasih v kaki šaljivi:

Stara baba — dovga nuoč,
pridi mvada na pomuoč!

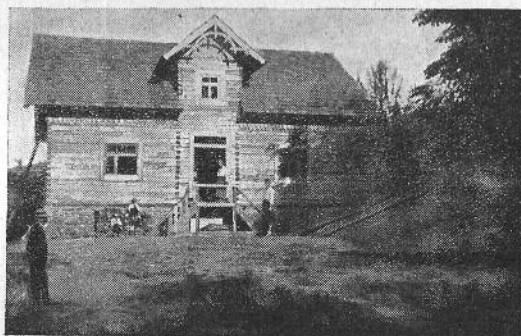
Le tu pa tam je pretrgal fantovski vrisk mladi dan. Dan je postajal vedno bolj topel in sonce je začelo že pripekati, ko so se posamezni kosci začeli na skrivaj ozirati proti poti, ki je vodila sem od doma. V grlu jih je nekaj tiščalo in se nikamor ni hotelo premakniti z mesta, tudi vrisk je skoraj ponehal in petje je postalo že suho. Obilno zabeljeni jutranji štrukeljnovi so pustili za seboj neprijetne občutke; ali grča, polna mošta, ki jo je prinesel gospodar, jih je splaknila. Zelena grča ali pa majolika velike vsebine je šla od kosca do kosca, od ust do ust; eden za drugim so ji v kratkih in krepkih požirkih sproti lajšali breme, dokler se ni končno osramočena znašla prazna in poveznjena tam na mokri travi v zavesti, da je tudi ona storila dobro delo ob tej hudi vročini in trdi košnji.

Pogovor se je zopet začel in dobra volja na travniku je rastla, ko je končno prišla še mala južina in je tako zapuščena grča zopet zavzela svoje častljivo mesto in verno službo. Veliki kos do pedi visokega rženega kruha v eni, v drugi pa kos dobro odmerjenega špeha, mesa ali klobase, to je bilo za kosca, da je potem še bolj teklo, pa ne samo od znojnega čela, nego tudi iz ohlajajoče majolike ali kmečke grče. Da bo pesem zopet zadonela iz poživiljenih grl v zahvalo za dobrotni prigrizek! »Pa dajmo ano!« je velel prvi hlapec, ko si je z rokavom odlo-

ženega kalorja obrisal od mošta orošene brke in počasi potegnil: »Škrjanček poje, žvrgoli«. Ni obveljala ta, nego zapeli so ono s travnikov:

Kakor se koscu strieže,
tak mu koasa rieže.

Petju so se pridružile tudi ženske, ki so prišle trosit radovje, in tako je po mali južini prišla pesem do viška. Gospodar je od daleč poslušal in spremljal v tihih besedah besedilo petja, ponosen na svoje ljudi in na čast, katera prihaja iz petja v njegovem pokošenem travniku. Bolj ko se je dan bližal opoldnevu, bolj je roma la spoštovana posoda z moštom sem od doma in zopet prazna nazaj po nove žlahtne kapljice. Rosa je že davno izginila s travnikov, trava je postajala vedno bolj medla in se ogibala kosi. Tam v sencu pa so zapeli klepi svojo enotno pesem klep, klep, klep in skoraj hvaležno odmevali po pokošenem travniku. Koso klepati — to je velika dobrota za kosca v

Nova kmečka hiša pri Mrhaču na Stražišču pri Prevaljah, kjer je doma žena Kuharjevega Anzeja

vročem dopoldnevu, ko se pomakne v senco košatega drevesa. Pravijo, da najbolj len kosce gre prvi klepat, ali pa: tam in tam so imeli desec koscev in enajst klepov. Hladno in odpočito je sestih klepanju kose na klepa, a dostikrat v velik posmeh ostalih koscev, tako da se le malokateri kosce upa do klepov pred končano košnjo. Ko pa kosa že nikakor več noče rezati, tedaj se delo pusti, kosci se zberó za odhod proti domu in pesem se ponavlja za pesmijo, ko grejo domov. Kose se svetijo in bliskajo v sončnem sijaju. Tako pripojejo kosci zopet domov, kjer jih najprej sprejme napolnjena majolika, ki kroži med njimi tako dolgo, dokler zadnji ne zadrema pod domačo košato lipo na zeleni in mehki travici, da do južine nadomesti, kar je ponoči zamudil.

Taka je bila košnja slovenskih travnikov stoletja sem do nedavnega časa. Ko pa je bilo vsega dovolj, ni bilo več — veselja do dela: »Pa kaj bom delal! Saj gre les dobro v denar!« Kmet je tičal v lesu in stregel trgovcu. Zato pa ni več kruha na kmetih, zmanjkalo je zabela, ob košnji je tiho in žalostno, ker le redke so klobase za kosce, kajti zamenjal jih je mesarski pravšnvaiger, pa tudi zabeljenih štrukeljnov ni več.

Pogled na besedilo Ivana Kuharja Kose svitle smo sklepali

Besedilo *Kose svitle smo sklepali* govori o košnji, kmečkem opravilu, za katerega avtor na koncu razočarano pripomni, da ga ni več in da ga je slovenski kmet zamenjal s prodajo lesa trgovcu. Opustitev košnje pomeni opustitev osnovne dejavnosti kmeta — živinoreje, »zato ni več kruha na kmetih, zmanjkalo je zabele ...«. Ivan Kuhar skuša slovenskega kmeta spomniti na »pravo delo«, torej kmetovanje, ki kljub trdemu delu prinaša zadovoljstvo in srečo, predvsem pa omogoča preživetje.

Košnjo spremljamo od zgodnjega jutranjega vstajanja koscev (V osrednjem delu se pisec spominja tudi svojih začetkov.) do opravljenega dela in njihovega popoldanskega spanca pod lipami. Košnja zahteva spretnost, znanje, moč in vzdržljivost; kos so ji bili le najmočnejši, a izpod Kuharjevega peresa postane delo idilično opravilo, ki ga spremljajo molitev, folkorna pesem (vsebinsko vezana na košnjo: med prihodom koscev, začetek dela, med košnjo ob kratkih počitkih), hrana in pijača ter dobra volja. Da je ostala košnja privlačna in zanimiva, se je okoli nje razvila tekmovalnost; med samimi kosci, gospodinjami, hlapci, deklami in ne nazadnje tudi gospodarji.

Iz zapisa izžareva človekova povezanost z naravo — že v prvem odstavku, ko pravi: »Počasi je pridihala vigred iz zelenega Štajerja ... /... / ter brez kakih obmejnih papirjev prešla tudi na našo koroško stran v Mežiško dolino.« Pomlad zadiši kot pri Vorancu stelja v popisu steljaraje.

Na določenih mestih je jezik poetičen in poln narečnega izraza (vigred za pomlad, broštik za zajtrk, redovc oz. zvoženik za pokošeno travo v vrsti), večinoma zapisanega kot govorjena koroška beseda. S tem je hotel hotuljski jezik ohraniti v njegovi avtentični obliki, kot je hotel tudi še s fotografijo ohraniti vse, kar se je dogajalo ob košnji. Kot v igri *Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline* ne manjka prenesenega pomena, npr. ko pravi, da je »petje postalo

suho«; žejni kosci so namreč težje peli. Vpletel je folklorno humornost: »Najbolj len kosec gre prvi klepat.« in »Imeli so deset koscev in enajst klepov.« in modrost, ki velja za vse ljudi in vse čase: »Ko imaš vsega dovolj, ni več veselja do dela!«

Proti koncu besedila je Ivan Kuhar ponovil osrednji motiv iz naslova »*kose svitle*«, s katerim je razložil, da se »*kose (se) svetijo in bliskajo v sončnem sijaju*.« V okrasnem pridevku svetle kose se skriva simbolni pomen: če se bodo kose svetile, se bo kosilo – s tem bo kmetu omogočeno preživetje in imel bo lepe čase, ki stojijo nasproti »*težkim skrbem kmetov gospodarjev*«.

Začutimo dušo kmeta, ki ima rad svoje življenje in je hkrati razočaran nad spremembami časa. Travniki ostajajo nepokošeni, kmetje prepuščajo svojo usodo lesnim trgovcem; to jim jemlje svobodo. Nekoč je bil kmet samooskrben, sedaj pa postaja odvisen ne samo od lesnih, ampak tudi od živilskih trgovcev.

Besedilo izzveni v nostalgijo za lepimi, starimi in dobrimi časi, ko je trdo delo ljudem dajalo zadovoljstvo. Pri tem ne misli le na Kotlje in Koroško, ampak na stanje duha slovenskega kmetijstva, kar ga kot pisca dviga iz ozkega domačega okolja.

Sklepna misel

S zgodnjo smrtjo Ivana Kuharja - Kuharjevega Anzana (dopolnil je šele 39 let) je nastala velika izguba: kmetija je ostala brez pravega gospodarja, družina brez moža in očeta. Ostala je mati brez sina, ostali so trije bratje. Mi smo izgubili domoljuba; ljubitelja koroške besede, zapisovalca, pisca, ki je svoje delo šele začel.

Vse Kuharjeve »pobe« je povezovala navezanost na domačo zemljo, ki so jo izkazovali tudi z ohranjanjem etnoloških vsebin in slovstvene folklorne (ljudskega slovstva). Drug drugega so spodbujali k popisovanju domačijskosti oz. ohranitvi vsega, kar je naše (posebej Avgust preko svojega uredniškega dela v Koroškem fužinarju).

Nekatera njihova besedila oz. odlomke lahko beremo kot dokument nekega časa in prostora; a le Voranc je presegel dokumentarno dimenzijo in prešel v čisto literaturo.

Ustvarjanje Ivana Kuharja - Kuharjevega Anzana globoko korenini v slovstveni folklori, ki je imela v preteklosti v vsakdanjem življenju veliko večji pomen kot danes. Čeprav gre piscu v obeh besedilih v prvi vrsti za to, da ohrani/zapiše čim več naše identitete, to ni njegov edini namen. S svojim pisanjem odkriva plasti duhovne kulture naroda in na določenih mestih na prehodu v literaturo ponuja bogate jezikovne in estetske odtenke.

Vsi Kuharjevi pobi so imeli veliko povedati, bili so taki, da »bi jih najbrž razneslo, če ne bi pisali«. ¹³ Taki pa so samo največji med nami.

Literatura in pisni viri

- Gorenšek, Rok (1999). Rozalija Kotnik, Podpečka Roza (1915–1999). V: *Viharnik*, št. 2, str. 25.
- Gorenšek, Rok (1975). Pusovnikov Anzi. V: *Koroški fužinar*, št. 4, str. 73–74.
- Naznanilo za II. Kmečki tabor (1937). V: *Koroški klic, Glasilo Gospodarske zadruga za Meziško dolino r. z. zo. z. na Prevaljah*, letnik I, št. 2, 21. 6. 1937, str. 9. Pridobljeno na <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-GMZGDDQP/72822895-126c-496c-93fc-bd93e3698f79/PDF> (20. 7. 2017).
- Kokal, Avgust (1984). Moje ovseti. V: *Koroški fužinar*, št. 1, str. 39–41.
- Kotnik, Beno (1963). Kmečka ovset v Meziški dolini. V: *Koroški fužinar*, št. 1–3, str. 25–36.
- Kuhar, Avgust (1956). Smo svatje se zbrali ... V: *Koroški fužinar*, št. 1–3, str. 20.
- Kuhar, Ivan (1937). *Koroška kmečka ovset iz Meziške doline: igra v petih dejanjih* (vsi hranjeni tipkopisi). Hrani: Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem. Ms Kuhar, Ivan: Koroška.
- Kuhar, Ivan (1938). Kose svitle smo sklepali. V: *Naš dom*, 2. zvezek, str. 107–111. Hrani: Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem. Signatura: K 1054/1938.
- Potočnik, Ana (2001). *Koroška kmečka ovset. Diplomsko delo*. Univerza v Ljubljani. Pedagoška fakulteta. Oddelek za razredni pouk.
- Snoj, Marko (1997). *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Sušnik, Tone (2005). *Kotlje*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Verdinek, Bojana (2002). *Lesene cokle. Folklorne pripovedi Meziške, Mislinjske in Šaleške doline*. Ljubljana: ČZP Kmečki glas.

¹³ Misel je zapisana v posthumni knjigi Anthonija de Mella Minuta nesmisla. Nova Gorica: Eno. 2000.

Ustni viri

Elizabeta Antolič, roj. Rožen (Incnova Lizika) v Podgori, 1934; Ravne na Koroškem, Čečovje.
Marjan Gorenšek, roj. v Podgori, 1952; Ravne na Koroškem, Brdinje.
Danica Hudrap (vnukinja Ivana Kuharja), roj. v Slovenj Gradcu, 1963; Ravne na Koroškem.
Marjan Ivartnik (Pavšerjev Marč), roj. v Slovenj Gradcu, 1964; Ravne na Koroškem, Podgora.
Jožica Kačič, roj. Štruc na Selah, 1942; Ravne na Koroškem, Preški vrh.
Beno Kotnik (Lubas), roj. v Mariboru, 1931; Ravne na Koroškem, Podgora.
Antonija Grabner, roj. Merkač v Kotljah pri Štalekarju, 1929; Črna na Koroškem.
Filip Merkač (Štalekarjev Lipi), roj. v Kotljah pri Štalekarju, 1933; Ravne na Koroškem, Kotlje.
Frančišek Merkač (Štalekarjev Franc), roj. v Kotljah pri Štalekarju, 1924; Ravne na Koroškem, Brdinje.
Terezija Pepevnik, roj. Herman v Kotljah, 1928; Ravne na Koroškem, Kotlje.
Pavla Perič, roj. Štruc na Vrheh pri Slovenj Gradcu, 1937; Ravne na Koroškem, Kotlje.
Mojca Petrič (pravnukinja Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca), roj. v Slovenj Gradcu, 1976; Šoštanj, Lokovica.
Zdenka Petrič, roj. Rakovnik v Slovenj Gradcu, 1950; Ravne na Koroškem, Javornik.
Marija Potočnik (Pokrovo Micka), roj. pri Pokrovu na Uršlji gori, 1926; Ravne na Koroškem, Uršlja Gora.
Aleksander Ristič, roj. V Zemunu (Novi Beograd), 1939; od 1946 v Sloveniji, Ravne na Koroškem, Kotlje.
Ana Ristič (hči Ivana Kuharja), roj. Kuhar na Stražišču, 1942; Ravne na Koroškem, Kotlje.
Rozalija Rožen (Roza), roj. Kričej na Brdinjah, 1928; Ravne na Koroškem, Podgora.
Kristijan Steiner (Štajnerjev), roj. na Brdinjah, 1934; Ravne na Koroškem, Brdinje.
Alojz Štruc, roj. na Lešah, 1939; Ravne na Koroškem, Podkraj.
Janko Torej, roj. v Vuzenici, 1944; Ravne na Koroškem.

Informatorji z naslovi 54 pripovedi

Elizabeta Antolič: *Nisn hotva plesat, Kojni z vozom u igri, Iz neke druge igre*
Jožica Kačič: *Najemniki na Kuharjevi bajti, Anzanou grob*
Antonija Grabner: *Voranc je izbrau prostor, Nevesta je peva, Živo u spomino, Sn pomagava sadje pobirat, To je bla za Kotle vālka reč, Napelali so elektriko, Pijača za odrasle in otroke, So hotli igrat v Črni*
Filip Merkač: *Anza je hodo mavo kontrolitat, Moja sestra je mogva japke pobirat, Moužnarji so me zbudli, Jæs pa mam neki hrājeno, Naš fotar ni igrau, Kregl so mārli kupit*
Frančišek Merkač: *Je bva taka navada, Cela ouset je vejka reč, Ni bvo u scenarijo*
Terezija Pepevnik: *Anza sadjar, Otroci pri Anzanu in njegovi mami, Fajn igra*
Pavla Perič: *Vālko prostora, Se spomnem ... , Nisn vedva naprej, Še ena družica*
Mojca Petrič: *Anza je vodo zrihto, Bil je pravi kmet, Ni mel samo Voranc rad solate, Bil je nabrit, Dobær pripovedovauc, Ja, Anza, naš*
Zdenka Petrič: *To je blo pa res*
Aleksander in Ana Ristič: *Drevesnica*
Ana Ristič: *Šop lasí, Zmrzjen kròh, Vicnoher, Dvojno žiuleje, Nadomestek očeta, Skrb za nečakinji, Na atanou grob, Ti s' pa Kuharjeva*
Rozalija Rožen: *Anza je napiso Kmečko ouset, Jæs sn tot igraua, Camar in družica*
Alojz Štruc: *Za ples smo vadli že prej, Ani u domo ani pær Štalekarjo, Jæs sn biu pastir, Z igro u Sloven Grac, Kotle al Sloven Grac?, Po ouseti smo pa mi tæsto reč naprej pelali*

[Avgust Kuhar] Umor pri Prežihu¹⁴

Gotovo bo kdo rekel: zakaj pišete o teh rečeh kar naprej, ubijanja je bilo na svetu vedno preveč, vedno veliko več kot kaj dobrega in lepega. Pišite raje o vrlinah, da vsaj tako nekoliko zakrijemo grdo človeško ubijalsko naravo.

Res, ubijanja nikoli ni manjkalo. Vedno so se našle kake svete in preplete ideje, zaradi katerih so ubijali in vedno se je našel kdo, ki je rad ubijal. Tudi v naših krajih je precej te vrste zgodovine.

Menda so bili današnji slovenski kraji naseljeni že v takozvani kameni dobi, to je, vsaj pred 3000 in več leti. Koliko je bilo takrat v kakem kraju ljudi, kdo so bili in kako so bivali, seveda ne vemo prav. Najdenine dajo slutiti. V poznejši baročni dobi je bil menda tu že večji dren.

Precej je že takih sledov in najdenin. No, pa že za tisto dobo pravijo, da so prišla v naše kraje neka ljudstva čez Balkan, in ki so bila baje bolj omikana kot pa takratni tukajšnji prebivalci. Ker pa je menda že vrag vtaknil v človeško naravo nagnjenje, da rineš najprej tje, kjer kdo prebiva, kakor da bi ovohal shrambe, so baje tudi že tista ljudstva rinila v naselja, pregnala ondotne prebivalce, jih pobila in si na ta način napravila prostor zase. Torej že takrat se je godilo tako in te grde navade še v 20. stoletju nismo opustili.

Potem je šlo to kar naprej. V zadnjem času brončene in v začetku tkzv. železne dobe (vsaj pred 2000 in več leti) so ogrožali in napadali prebivalce v naših krajih Goti in Kelti. Zakaj so rinili sem, nihče ne ve, gotovo pa zaradi ideje, predvsem pa zaradi trebuha. Njim so se domači prebivalci že bolj upirali in od takrat baje izvirajo razne utrdbe, okopi, gradišča in gradovi. Čudno, za keltske Tavričame je rečeno, da starih prebivalcev niso pobijali in ne silili v njihove shrambe, samo podjarmili so jih. To so morali biti že kavalirji!

V času Rimljanov je bilo po naših deželah v tem oziru jojmene. Verjetno tudi Rimljani niso delali z rokavicami, ko so prevzemali oblast, ven-

¹⁴ [Kuhar, Avgust]: Umor pri Prežihu. V: *Koroški fužinar*, 28. S. 1953, št. 5–7, str. 20–21.

dar o nekem direktnem pobijanju starih prebivalcev teh krajev ni omejneno. Te dežele pa so strašno trpele v času vojska, ki so se pomikale tu okrog. Proti rimski oblasti so se baje uprli najprej Panonci. Kjer koli so se pojavili, so klali in plenili. Ko so jih Rimljani potisnili nazaj, so zopet šli preko naših dežel. Rimljani so potem v teh krajih držali svoje legije, da na ta način zavarujejo deželo. Te legije so verjetno spet stikale za shrambami.

Pred nekako 2000 leti so šle skozi današnje slovenske kraje spet nove vojske proti Dakom. Za časa cesarja Marka Avrelija so navalili na Panonijo Markomani in Kvadi; kamor so prišli, so strašno pustošili, klali in plenili. Krdela barbarov so prišla takrat tudi v naše kraje. Kmalu za tem so pustošili deželo Sarmati, Vandali, Goti ob vsaki priliki, ko so obiskali kak naš kraj. V letih od 330—360 govori zgodovina o pogostem pobijanju in plenjenju dežel po Gotih, Sarmatih, Kvadih, Alanih, Hunih, Vandalih, Markomanih in drugih. Potem so prišli Avari in z njimi baje njim podložni — Slovenci. Okrog leta 568 trdijo, da je bilo to. Slovenci so začeli krčiti gozdove in so si tako delali prostor za življenje. To je bil menda edini narod, ki ni rinil v shrambe starih prebivalcev — kolikor je teh po stoletnem plenjenju, priganjanju in pobijanju sploh še ostalo.

Mir pa ni trajal dolgo. Vojske proti Avarom: Bavarci, Franki, potem pa spet Bolgari proti Frankom. In ker teh niso mogli vedno najti, so pobijali pač tam, kjer so se zadrževali. Sledijo trope Longobardov in seveda neizbežnih Madžarov. Vedno so bili pri tem deležni dobrot pobijanja in plenjenja tudi naši kraji in ljudje. Ko je nekoliko ponehala ta mora, je stresel našo zemljo potres. Bilo je 26. januarja 1348. Takrat se je preklal vrh Dobrača pri Beljaku in baje zasul kar 17 gradov in vasi. Kjer je bilo kaj višjega, se je takrat zasulo. Še istega leta je začela razsajati tudi kuga. Ta bolezen je ponekod baje vzela kar dve tretjini prebivalstva.

Leta 1309 so priletele k nam še kobilice. Ogromni roji so sonce zakrili in pri Slovenjem Gradcu so požrle človeka. Neki hlapec Ulriha Žvoneškega se je na konju zaletel v največji roj. Obglodale so ga do kosti s konjem vred.

Čisto tam blizu se potem začne turški blagoslov, ki je trajal cela stoletja. Kar naprej so se podili ti divjaki tu okrog, plenili, morili, požigali in jemali s seboj sužnje. Tudi na Koroško so nekajkraj prihrumeli. Za prazne

kraje, kjer ni bilo dosti ljudi in shramb, se niso mnogo menili, rinili so le v obljudene kraje. Vmes so vdrali v dežele še Tataři, kakor da bi Turkov ne bilo dovolj. Tudi neki Kruci so prihajali iz Madžarske. In tako naprej.

Kaj boš torej pisaril o smrti enega človeka ali tisoč deželanov, ko pa je bilo ubijanje kar bistvo zgodovine človeštva. Pa vendar gre za posebnost novih, svetih in prekletih idej, za bistvo nacizma. Kar smo omenili zgoraj, je bilo pred petsto in tisoč leti, to pa je bilo v prosvetljenem 20. stoletju.

Aprila 1941. leta so vdrli v naše kraje nacisti. Da, bila je vojna in med vojno se dogajajo najrazličnejše stvari, tudi ubijanje. Kajti, če ne bi ubijali, potem to ne bi bila vojna. To je zelo važno. Kdo so bili tisti, ki so sklenili, da je treba Kuharjevega Anza ubiti, se točno ne ve. Gotovo pa je, da ti ljudje daleč niso mogli biti. Tudi še ni dognano, kdo vse je vedel o tem sklepu. Vseeno pa je ta sklep pronicnil med gotove ljudi, kajti končno tudi pravoverni niso mogli vselej molčati. Anza je namreč nekaj dni pred umorom slišal najrazličnejše reči, nekaj določnega mu pa nihče ni vedel povedati, le v zraku je bilo, da se bo pri Kuharjih in z njim nekaj hudega zgodilo. »Ti, nevarno je zate, nekaj se bo zgodilo ...«, več ni vedel nihče povedati. Da je »nevarno«, pa je Anza vedel že od prihoda nacistov, zato na te marnje ni dosti polagal. Toda tik pred katastrofo je obiskala Anza Cehnarjeva žena in mu povedala naravnost: »Mož ti sporoča, da beži. S teboj se bo sicer zgodilo nekaj hudega. Hitro se umakni, idi k njemu ...« Tega Cehnarjevega sporočila in opozorila v rodu ne bodo pozabili, dokaz je poštenosti in prijateljstva v najtežjih časih. Anza pa ni mislil toliko nase. Živela sta skupaj z 80-letno materjo in zato je bil sploh še doma. Oba brata sta ob katastrofi 1941. leta naročala iz tujine: skrbite za starše, pazite na mater ..., zato je bila huda odločitev tudi ob tem svarilu. Morda pa le ne bo tako hudo. Saj je oddelek esesovskih zločincev s proslulim Schmidom na čelu še včeraj vohal tod okrog in po preiskavi niso rekli nič drugega kot: kar avžjite naprej. Anza takrat ni slutil, da so si prišli ogledat, kje so shrambe, koliko je zaloge in koliko vozov bo treba. Malo pa ga je vseeno skrbelo, predvsem zaradi matere. Poslal je ženo k edino dosegljivemu bratu, da bi uredili na kak način, da ne bi bilo treba odtrgati mater od doma. In ko se je žena vrnila — je bil Kuharjev dom uničen,

Anza nikjer, mati pa je bila na orožniški postaji na Prevaljah brez vsega in v cokljah. Kako so nacistični zločinci izvedli uničenje Kuharjevega doma in umor kmeta razen zločincev samih nihče prav ne ve.

Prežihova mati je nekaj povedala: Anza je že vstal. Bilo je še komaj sivo junijsko jutro. Delo je bilo pri živini in na polju. Mati je še malo poležala. Tedaj pa naenkrat polna hiša »soldatov«. (Tako so žal mnogi naši poštene stari ljudje nazivali uniformirane ljudi, ne vedoč, da je med vojakom in esesovskim zločincem razlika.) Ker je bila gluha, so ji kazali, da mora vstati, da mora ven. Anze ni bilo v hiši. Zadrževali so ga najbrž zunaj. Materi so težko dopovedali, zato so jo kar vlekli iz postelje. Takrat se je Anza s komolci preril do matere in ji rekel: »Mati, nič ne bo hudega, vstati morate in z njimi boste šli na Kislo vodo, potem boste pa prišli hitro nazaj. Moramo ubogati, ne bo nič hudega ...« Kaj boš rekel 80-letni materi drugega. To so bile njegove zadnje besede materi. Imel je solzne oči, kajti on je gotovo že videl in občutil več. Videl je, da so prišli z vozovi, videl ropanje in spoznal, da to ni aretacija.

V imenu nacističnih idej: kje imate suho meso?

Potem so rušili, ropali in odnašali iz hiše. K materi se je sklonil »soldat« tretjega rajha in novega evropskega reda ter vpraševal, kje je meso. Ker mati ni slišala, je kazal, kakor se kaže, če hočeš meso. Mati je morala z njimi do skrinje, kjer je bil še kak košček kmetove beračije. Seveda: morda pa ne bodo nič hudega storili, če bodo jedli meso. Vsak ga rad je. Videla je, koliko jih je bilo — vse zeleno. Takrat so jo odgnali. Nič ni smela vzeti s seboj, niti očal, ne Vorančeve slike, ne rožnega venca. Gnali so jo v cokljah. Ozrla se je na Anza, ki je stal obkoljen od vojakov ob hlevu. Videla je, da se je hotel prebiti do nje, pa mu niso pustili. Tako so odgnali Prežihovo mater. Niso je peljali po stezi in cesti, tem več kar po njivah in travnikih v gozd in po gozdovih na Kislo vodo — 80-letno in bolno ženo. Kužek je tekal za njo, pa spet nazaj, pa spet prišel čisto do Kisle vode, najbrž so ga potem ustrelili in požrli. Kaj se je dogajalo na domu, ne ve nihče. Svinje so cvilile, živina je bila zunaj in je mukala, kure so hreščale, pod čebelnjakom je bilo vse belo papirja, še panje so razmetali po njivi. Vsa soseska je prisluhnila grozi. Tretji rajh je uresničeval svoj program. Slišali so strel ...

In kolona se je začela pomikati s »fronte«. Nekaj vozov je bilo, živina, zaklane svinje, ovce in vse, kar pač dobiš pri taki bajti.

Mater so »zasliševali« na Kisli vodi. Gluha kot kamen, jim je stavila svoja vprašanja: kaj delate, kje je Anza itd. Potem so jo peljali na lojtrskem vozu skozi vse vasi na orožniško postajo na Prevalje. Pri Šrobu ji je nekdo vrgel na voz seno s kupa na travniku. Gotovo se je spomnil, da ima tudi on mater. Ves dan so ji dali kozarec črne kave, kajti tretji rajh za tako mater ni imel ničesar drugega, katere otroci so bili: eden boljševik, drugi je bil pri sovražnikih v Londonu, tretji podpiral »bandite«. Kje smejo take matere na svetu kaj več iskati. Po zločinu so raznesli laž, kakor vedno ob takih primerih. Najprej, da je Anza v Celovcu. Dovolili so celo, da so sorodniki pošiljali pakete in obleko. Vse so »v redu« sprejemali. Prvi nam je odprl oči Dolinšek z občine. Ko smo mu povedali, da smo prosili v Anzevi zadevi za posredovanje tudi Legnerja in Husarja z občine, je rekel kratko: osli. S tem je bilo dovolj povedanega: Anza ni več živel. Merkačeva mati je nesla nadaljnji paket. Nenadoma pa ji je rekel ječar v Celovcu, da tisti »Johan Kuhar« v arestu želi vedeti, kdo mu pošilja pakete. To se je kar ujemalo. Anza gotovo na ta način vprašuje, če so mati doma in če so Merkačevi ostali. Kar veseli so bili. Pri nadaljnjem paketu se Merkačeva mati ojunaci in zaprosi, če bi lahko z njim govorila. »Da, zakaj pa ne,« so ji rekli, in na hodnik je prišel čisto drugi »Johan Kuhar«, ki je sprejemal pakete. Takrat so se končno zlagali: Kuharjev Anza je bil ustreljen »na begu« ... Ubili so ga, kje ubili in kje zakopali, pa ni povedal nihče. Rečeno je bilo samo to, da Kuharjevih nihče ne sme na dom.

Ljudje so ugibali in po osvoboditvi so iskali najprej na Kisli vodi. Prihajala so tudi anonimna pisma in sporočala, da je zakopan v hlevu pod gnojem. Voranc ga je iskal kar v domačem lesu — in tam ga je Vužnik tudi našel. Gnali so ga v graben do napajalnega korita, od tam nekaj korakov v breg in tam je bil pod smreko grob. Nacist ali kdo; je Anzu kopal grob? Grob je bil lepo skopan za vso dolžino, ali bi to storil nacist? Čisto plitvo je bil položen, strel pa v obraz.

Tako so nacisti umorili slovenskega kmeta v prosvetljenem stoletju — 500 let potem, ko so tako delali Turki.

*Pogreb Prežihovega Anžana, maj 1946
Vir: Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja.*

Beno Kotnik Kmečki praznik v Kotljah julija 1937¹⁵

Sonce je zahajalo za Peco, ko so se na večer pred praznikom zbrali v Kotljah moške in fantje, da bi postavili nad 30-metrski mlaj, ki bi naj dal še poseben poudarek kmečkemu prazniku naslednjega dne. Ko je bilo za postavitve mlaja vse pripravljeno, kar je za to potrebno, žavre, venci in drugo, se je oglasil Lužnik: »Kaj pa je z zastavo? Še zmeraj je v Kotljah visela na mlaju zastava: slovenska ali pa rdeča.« Na to se oglesi Ardev in reče: »Ali ne veste, da država prepoveduje vsako zastavo razen državne, te pa mi nimamo. Če obesimo drugo, imamo še lahko sitnosti, ker bi prišli z zakonom navzkriž.« Še preden je Ardev končal s svojimi pomisleki, so fantje že pritrdili slovensko zastavo na vrh visokega mlaja, Lužnik pa je dal znak za dvig. Po polurnem težkem dviganju in horukanju je mlaj zdrknil v pripravljeno jamo in Osrankov Falenti ga je začel pritrjevati z zagozdami. Mlaj je stal, lahek veter pa je pomagal, da je slovenska trobojnica kljub državni prepovedi veselo plapolala nad Kotljami.

Po stari navadi so se postavljalci mlaja nato pri Toniju okrepčali s sodčkom piva, še malo pokramljali in se nato mirno razšli na svoje domove. Po slavnostni seji, ki se je pričela drugi dan že ob 8. uri kot 1. točka sporeda, so začeli goniti živinorejci svojo lepo očiščeno in rejeno lisasto plemensko živino z vseh hribov in globač na razstavo v Kotlje. Kotuljci so bili svojeglavi in niti živine niso hoteli rediti one pasme, ki jo je predpisovala oblast; redili so namesto predpisane bele marijadvorske pasme raje lisasto pinegavsko pasmo. Njihovi biki zato tudi niso bili licencirani in Kotuljci za njih niso prejeli subvencij. Vabljeni okrajni kmetijski referent in živinozdravnik pa sta morala priznati, da je ta živina lepša od degenerirane marijadvorske pasme. Niso še razdelili živinorejcem nagrad in pohval, ko sta naglih korakov pristopila k živinorejcem

¹⁵ Kotnik, Beno: Kmečki praznik v Kotljah julija 1937. V: *Koroški fužinar*, 10. 5. 1959, št. 4–9, str. 37.

dva orožnika iz Guštanja. Prvo, kar sta spregovorila, je bilo vprašanje: »Kdo je dal zastavo na mlaj?« »Ne vemo!« je bil odgovor. Tedaj sta ukazala, da mora slovenska zastava takoj izginiti z mlaja. Živinorejci pa so ju nahrulili z besedami: »Splezajta sama gor in jo odstranite!« Žandarja sta pogledala po dolgem in gladkem mlaju, si nekaj zapisovala in odšla. Z vrha visokega mlaja pa ju je pozdravljala slovenska zastava.

Že v dopoldanskih urah so se začele priprave za popoldanski spored, za krstno predstavo igre »Kmečka ovset«, ki jo je napisal domačin Kuharjev Anza na pobudo upravnega odbora živinorejske zadruga. Igro je režiral direktor beograjske drame Gosič, ki je bil dalj časa na Rimskem vrelcu na oddihu. Spretno mu je pomagala učiteljica Vida Kuhar, ki je bila zaradi komunističnih idej pri oblasteh slabo zapisana in zato kazensko premeščena v Kotlje. Za igro je bilo veliko zanimanje. Okrog 14. ure so začeli prihajati ljudje od blizu in daleč. Prišli so Šentanelci, Strojanci, ki so bili še polni navdušenja, kajti zdramili so jih napredni akademiki pod vodstvom Borisa Kraigherja. Prišli so leški knapi, katerim so poživili narodni duh taborniki pod vodstvom Pavleta Žavcerja, prišli so Selanci, Podgorci, Pamečani, Šentjanžani, guštanjski purgarji in fužinarji, Prevaljanarji in Traberčani, tako da se je v Kotljah nabralo toliko ljudi, kot jih Kotuljci razen na Vorančevem pogrebu do danes še v Kotljah niso videli.

Igrali so na Štalekerjevem dvorišču. Ljudstvo se je o prireditvi zelo pohvalno izreklo in se šele v poznih večernih urah zadovoljno vračalo na svoje domačije. Tako so komunisti in njihovi simpatizerji vzdramili pod firmo živinorejske in pašniške zadruga tisoče ljudi v času, ko je vladala zaradi Hitlerjevega napredovanja in hujskanja depresija nad našim ljudstvom, in tako tudi pripomogli, da je ta narodni duh ostal živ ob času zasedbe in okupacije fašizma. Zgodovina narodnoosvobodilne vojne našega kraja nam je za to prinesla vse dokaze.